

ШЕВЧЕНКІВ ПЕРЕЯСЛАВ

МОВА – ОСЕЛЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО ДУХУ

Що ми знаємо про славне українське місто Переяслав? Хіба лиш те, що він — Хмельницький. Що буцімто колись Богдан Хмельницький «возз'єднав» тут Україну із Росією. І хоча ніяких історичних доказів нема, та триста років (з українським гаком!) ми святкуємо нашу муку. Аякже: «Переяслав аж гуде». Нам і досі невтямки, що Переяслав має іншу славу — давню, справжню і велику: ще князівську, і козацьку, і Шевченкову. Тільки не шукайте тієї слави у підступній та брехливій УРЕ — Український Радянський Енциклопедії. Там (ніби між іншим) є коротеньке повідомлення про, те, що в 1845 — 1859 роках Переяслав одвідав Т. Шевченко. Та сучасні просвітяни, а заодно із ними вчителі та учні, гордо пишуть, що пізньої осені 1845 року у славному Переяславі Тарас Григорович Шевченко написав свої вершинні твори. Нам відомі нині достеменні дати: 13 листопада — поема «Наймичка», 18 листопада — поема «Кавказ», 22 листопада — присвята П. Шафариківі до поеми «Еретик». А в недалекому В'юниці, теж на переяславській землі, навіки закарбовані: 14 грудня — «І мертвим, і живим...», 17 грудня — «Холодний Яр», 19 грудня — «Давидові псалми», 20 грудня — «Маленькій Мар'яні», 21 грудня — «Минають дні, минають ночі», 22 грудня — «Три літа». І знов у Переяславі —

25 грудня у будинку його друга, народного лікаря А. О. Козачковського з-під пера Шевченка з'явився геніальний «Заповіт». Одного лиш «Заповіту» було б досить, аби навіки Переяслав став Шевченковим безсмертям.

«Переяславська осінь Кобзаря» — так назвали просвітяни Переяслава своє перше (сподіва-

Київські просвітяни, артисти і письменники біля будинку Козачковського у Переяславі

юсь: не останнє) Шевченкове свято. Гарний намір моїх давніх земляків і друзів охоче підтримали депутати міськради, зокрема їх небайдужий голова Григорій Сокур. Цю благодатну акцію схвалило і підтримало правління Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, опісля чого на переяславське свято була споряд-

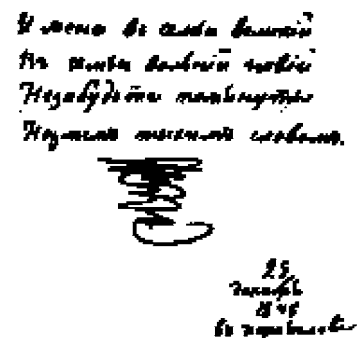
жена наша київська депутація: заступник голови ВУТ «Просвіта» Микола Нестерчук, народна артистка України Галина Яблонська, заступник редактора газети «Літературна Україна» Валентин Чемерис, відповідальний секретар Київської обласної «Просвіти» Галина Калмикова, бандурист Віталій Мороз, радіожурналістка Наталка Бондарчук та автор цих рядків. У самому Переяславі до нашої бригади приєднались наші побратими: відомий артист Едуард Драч, поет Олег Князенок, публіцист Іван Шпиталь і, звичайно, голова місцевої «Просвіти» Микола Товкайло.

Із двадцяти п'яти музеїв Переяслава ми в цей день відвідали один. Але ж який: музей-садибу Козачковського. В манюпсенькій кімнатці, де тяжко хворий поет звертався до майбутніх поколінь, ми затахали, наче діти на шкільному уроці. Ось цей столик і його перо... «Не забудьте пом'янути незлим тихим словом». Пом'янули пісню і словом.

Того дня під вечір у багатолюдній залі районного будинку культури відбулося літературно-мистецьке свято «Переяславська осінь Кобзаря», де виступили київські артисти, письменники та учасники художньої самодіяльності. Звертаючись до всіх присутніх, секретарка міськради Олена Іванівна Розовик (наша колега — колишня журналістка,

Тут творився наш безсмертний «Заповіт»

упевнено сказала: «Це свято наше перше, та ми надумали продовжити його, зробити традиційним — всеукраїнським. Шевченків Переяслав того вартий»

Микола СОМ
Фотографії

Під цією назвою відбулася конференція на філологічному факультеті Прикарпатського університету імені В. Стефаника. Рідна мова — це найважливіша основа, на ній зростає духовно й культурно кожний народ, підкреслив декан Микола Лисюк. Члени «Молодої Просвіти», студенти факультету висвітлювали в своїх рефератах низку тем, які є актуальними на сьогоднішній день для нашої держави. Цікавими були виступи поляків-викладачів. Вони переконалися, які культурні й освітні можливості мають нечисленні польські поселення в Україні. Окрім польської філології, при університеті працює школа з польськими класами, в Івано-Франківську практично відновлено всі костюли, а в м. Галичі збудовано новий. До того ж на теренах Прикарпаття працює два десятки польських недільних шкіл. Демократично? А як щодо українців, які проживають на території сучасної Польщі? Мені довелося побувати в м. Перемишлі, яке після II-ої світової війни було заселено на 50% українцями. Тут Українська Греко-католицька єпархія мала понад 300 церков — зараз їх залишилось одиниці, а на Лемківщині давно в наших церквах «вкоренилися» костюли.

У приватних розмовах часто скаргаться росіяни нашого міста: мовляв, із 4-х російських шкіл залишилась одна. Я додам: у кількох школах міста є російські класи, практично ні одна російська сім'я, яка хотіла вчити дітей рідної мови, не залишилася поза нею. Серед українського малоросійства була та, що, нібито, в Галичині не люблять російської мови.

Тут була жвава дискусія: досить побувати в нашій столиці, східних регіонах України, і на кожному кроці «всем понятний», або суржик... Можна було чути від молоді критику державних чиновників, урядовців, вже не кажучи про олігархів у ВР, які проявляють національний нігілізм, малоросійську психологію. Антидержавники найбільше бояться національно свідомого українства і прагнуть зробити все, аби не допустити розвитку національної освіти і національного виховання, функціонування української мови, виховання молоді в патріотичному дусі. Сподіваємося, що «Молода Просвіта» через кілька років замінить нас, а далі — стане державним чинником і впроваджуватиме українську мову, культуру, національну самоповагу і стане керівною елітою.

Одночасно в Обласному Народному домі «Просвіта» святкували День української писемності та мови. Вітали усіх та говорили про нерозв'язані проблеми голови обласного об'єднання ВУТ «Просвіта» п. Ігор Михайлович Коваль, редактор об'єднання Михайлина Тимофіївна Боднар. Відповідальний секретар міського об'єднання п. Наталія Синиця демонструвала свої вишивки, а завершилося свято концертом аматорів просвітянських колективів.

Степан БОЙКО,
м. Івано-Франківськ

ПІСЕННЕ МІСТО КЕРЧ

Не уявляють свого життя без музики, без натхненного слова кримчани — це ще раз засвідчив Перший міський фестиваль авторської пісні «Земле моя співуча», організований Управлінням культури Керченської міської Ради та Керченською міською організацією товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка спільно з Керченським відділенням спілки «Об'єднання композиторів Криму» і Республіканським науково-методичним центром творчості. Фестиваль відбувся наприкінці жовтня в Керченському Палаці дитячої та юнацької творчості. Участь у ньому взяли понад 50 виконавців, причому більшість із них — юні таланти, учні Керченських шкіл. Переможців та людей, завдяки чим зусиллям стало можливим проведення цього дійства, було нагороджено дипломами, спеціальними сувенірами. Організатори цього заходу сподіваються, що фестиваль стане традиційним і щороку скликатиме до гостинного міста Керч шанувальників авторської пісні з усієї України.

Інф.

В ЦЕНТРІ УВАГИ — ОСВІТА

ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка в листопаді провела в УНІАН прес-конференцію на тему: «Про підсумки роботи II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти».

У центрі уваги — Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті. З цього приводу учасниками прес-конференції зроблено таку заяву:

ЗАЯВА

8–9 жовтня у Києві відбувся II з'їзд педагогічних працівників України — своєчасна і важлива подія, метою якої було обговорення сучасного стану та шляхів розвитку освітньої галузі країни. У центрі уваги делегатів був проект Національної доктрини розвитку освіти України в XXI ст., який учасниками з'їзду взято за основу для підготовки остаточного тексту цього документу.

У зв'язку з перебігом подій, пов'язаних з проведенням з'їзду та його ухвалами, ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка, Національна Спілка письменників України, Українська Всесвітня Координаційна Рада, Конгрес української інтелігенції, Асоціація «Україна і світове українство», Спілка освітян України, Президія АН Вищої школи України, Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Г. Ващенко заявляють:

1. Всупереч сподіванням громадськості на з'їзді так і не було роз'яснено, яка була доконечна потреба заміни одного основоположного для галузі документа — Державної Національної Програми «Освіта. Україна XXI ст.», що діє лише вісім років (з грудня 1993), іншим основоположним документом — Національною доктриною розвитку освіти України у XXI ст.

2. Викликає незрозуміння те, що хід та стан виконання Державної Національної програми «Освіта. Україна XXI ст.» на з'їзді так і не було проаналізовано, які загалом цю Програму жодного разу за всі минулі роки не було проаналізовано на урядовому рівні.

3. Фактично обговорення проекту Доктрини значною мірою відволікло увагу делегатів з'їзду від пошуку конкретних шляхів виходу освітньої галузі з українонормальної, принизливої економічної та фінансової ситуації, про що, передусім, свідчать злиденні розміри зарплат наших педагогів, частина яких перебуває за межею бідності.

4. Не дано принципової оцінки такому вкрай тривожному явищу, як різке скорочення шкіл у сільській місцевості всупереч відомій істині: якщо в селі є школа, то є і саме воно — село.

5. Не заперечуючи того, що Державна Національна Програма «Освіта. Україна XXI ст.», природно, потребувала б сьогодні певних доповнень і коректив, є всі підстави стверджувати, що основні її концептуальні акценти, які стосуються національних орієнтирів української освіти та виховання, у новому документі — Доктрині, — значною мірою розмиті та знейтралізовані.

6. Хоча під тиском громадськості в проекті Доктрини й з'явився окремий розділ про виховання, назва його чомусь звучить не як «Національне виховання» (так це позначено в Державній Національній Програмі), а як «Національне і громадянське виховання». Дана назва викликає лише подив, адже побудована вона на нелогічному протиставленні національному вихованню одного з його важливих інгредієнтів, що ним є гро-

мадянське виховання.

7. Фактично на з'їзді та в його документах було обійдено увагою питання українознавчого змісту освіти, українознавства як такого, загалом ідеології та світоглядних засад освіти в Україні, що мають сьогодні вирішальне значення для національного відродження українського суспільства.

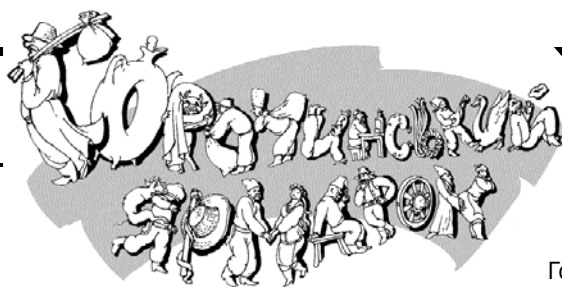
8. Так само вкрай слабко й неконкретно було сказано з'їздом про необхідність невідкладного подолання такого явища, як зростання освіти в Україні, особливо вищої, що на більшій частині території держави й досі не позбавлена колоніального мовного спадку.

9. І в тексті Доктрини, і в ході з'їзду фактично було проігноровано резолюцію III Всесвітнього форуму українців, яка, по суті, є наказом світового українства урядовим структурам держави. Вимоги даної резолюції у документах з'їзду враховані вкрай недостатньо.

10. Величезна кількість (до 2300) зауважень, змін і доповнень до проекту Доктрини засвідчують не тільки інтерес громадськості до цього документу, але і його неякісність, недосконалість, обумовлену, зокрема, недостатнім часом, що його було виділено на обговорення, як і тим, що до розробки Доктрини фактично не було залучено освітняцької громадської організації.

11. Невипадково цілому рядові названих авторитетних організацій організаторами з'їзду було надано квоту лише по одному делегату, що негативно позначилося на підсумках з'їзду, який переважно мірою являв собою адміністративне дійство.

12. З огляду на все вищезазначене закликаємо Міністерство та науки найігнотівніше доопрацювати текст

Вадим СКОМАРОВСЬКИЙ

РЕП'ЯШОК ДО РЕП'ЯШКА ДЛЯ КОЛЮЧОГО СТІЖКА

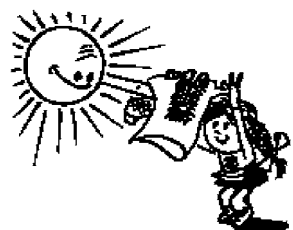
ДОМАШНЄ НАВЧАННЯ

Навчає Гриць малу сестричку,
Розклавши книги на столі:
— Від ста віднімем одиничку,
То скільки буде?
— Два нулі.

МЕРТВЕ МОРЕ

Учитель:
— Діти, Мертве море —
Одне з географічних див. —
А Лесик тягне руку вгору:
— Скажіть, а хто його убив?

— Підручник, як на зло,
Поземком свіжим занесло.
— Який же вихід у Кузьми?
— Чекають закінчення зими.

ПРИГОДА З ІСТОРІЄЮ

— Не вчить історію Кузьма.
— Чому?
— Підручника нема.
— А де ж він?
— Та впустив у сніг,
Як навпростець на лижах біг.
— Ну й що?

ВАГОМА ПРИЧИНА

— Наталочко, візьми повісь
На сонце вишиванку прану.
— На сонце? Дивні ви якісь.
Та я ж до Сонця не дістану.

ШТАНИ

— Штани — це слово-дивина,

Всміхнувся Іванко
до Антоші, —
Вгорі, де пояс, — одина,
А множина — там, де холоші.

ХИМЕРНА ВДАЧА

Химерна вдача у Миколи.
Нелегко тут знайти розгадку.

П'ять двійок принесе зі школи
І каже:
— Заробив десятку.

ЩИРЕ ЗІЗНАННЯ

— Ти школу пропускаєш,
синку?
— Та ні, заходжу на хвилинку.

ЯК НАВЧАННЯ?

Каюсь: в мене задовнена звичка
“Як навчання?” питати
в Наталі.
— А ти спробуй, —
говорить сестричка, —

Дотягись до дванадцяти ба-
лів.

ФУТБОЛ

Чатую пильно на воротах
І відчуваю тім'ям протяг,
Тому що власну шапку, бач,
Я зафутболив, наче м'яч.

ЧИМ ДОВША ПИСАНИНА...

Зі школи йде хлопчина
І меле, як млинок:
— Чим довша писанина,
Тим більше помилок.

ЦІКАВЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Вмостившись під розлогою
вербою,
Знічев'я розмірковує Роман:
— Читав байки. В них

ослик та баран
Говорять, Петре, так,
як ми з тобою.

СЛУШНА ПОРАДА

Спитали друзі у Павлуші:
— Коли найкраще
рвати груші? —
Той кинув їм через паркан:
— Коли прив'язаний Полкан.

ЧОМУ У ЗАЙЦЯ ГАРНИЙ ЗІР

Я чув не раз, не два —
повір! —
Цю вигадку-смішинку.
Мовляв, у зайця гарний зір,
Бо він гризе морквинку.

Про це балакали в авто,
В метро і на базарах,
Бо, справді, зайця ще ніхто
Не бачив в окулярах.

ДЕ ГРИЦЬ?

Гриць завмер, не зводячи очей
З виставки загублених речей.
А тим часом тато спохопився:
— Де ж це Гриць мій?
Чи не загубився?

СОМ

Сом у заводі зітхає,

Довго й смачно позіхає,
Бо рибалки-супостати
Не дали йому поспати.

НЕРОЗГАДАНА ТАЄМНИЦЯ

З яйця проклюнулось курча.
Це зрозуміло нам.

Хоча...
Хоча неясно все одно,
Де у яйці взялось воно.
ПИСКЛЯ

Мій менший братик ще пискля,
А вже дає мені щигля.

ВИХІДНИЙ

Рибалка цей такий чудний,
У риби, каже, вихідний.

ЯК ЗВЕТЬСЯ ПТАШЕЧКА?

— Як зветься пташечка
он та? —

Звернулась до сестрички Алла.
— Ота сріблясто-золота,
Що знай стукоче: — та-та-та?

Як зветься пташечка ота? —
На жаль, я в неї не спитала.

“КОЛОБОК”

Пагорбом, долом
І знов на горбок —
Котиться полем
Тугий колобок.
Гульк! — аж вовчисько
З глухих роздоріж
Крадеться близько:
— Я з'їм тебе!
— Їж.

М'ячик-стрибайчик,
пустун-витівник
Плиг — наче зайчик,
На вовчий язик.
В того очиська
Полізли з орбіт,
Вмить для вовчиська
Потьмарився світ.
Виє, голосить

ХТО ДО НАС ПРИЙШОВ?

(Про автора)

Сьогодні на редакційному “Сорочинському ярмарку”
гостює (базарює — це не те) Віктор Баранов — відомий
поет і прозаїк, лірик і сатирик, перекладач і літературний
критик, автор знаменитої пісні “До українців”. А ще — ре-
дактор унікальної газети “Веселі вісті”.

Переступивши поріг нашої редакції, Віктор Баранов со-
нячно всміхнувся. І тут ми його запитали: “Чому ви, ша-
новний Вікторе Федоровичу, завжди усміхаєтесь?” Поет
серйозно відповів: “Світ уцілів, бо сміявся”.

На велелюдному Хрещатику зу-
стрілися двоє. Давно, ще зі студент-
ських часів, не бачилися. Одного до-
ля закинула в чарівне Закарпаття, а
другого — в індустріальний Донбас.

— Скільки літ, скільки зим!
— І не кажи.
— То, може, з цієї нагоди?..
— Сам Бог велів!
Якраз під боком — шинок “У Ге-
орга”. Зайшли, замовили, почаркува-
лись:
— Ну?

— Будьмо!
Взялися сьорбати незбагненне
пійло, яке замовляли як каву.
— Де ти нині? Як ти? Хто ти?
— Та, розумієш, роботи за фахом
не стало. Вирішив зайнятися бізне-
сом.

— Великим чи малим?
— А яка різниця?
— Е-е-е! Це далеко не одне й те
саме. Тут є свої варіанти.
— Ух ти! А я й не знав.
— Тоді слухай уважно. Якщо ти

Віктор БАРАНОВ

ЦЕ, БЛІН, ВОБШЕ!

займешся малим бізнесом, то це,
блін, вобше. А коли великим, то тут
є два варіанти. Або ти прогориш од-
разу, або вплинеш крутим.

— Так-так-так. Я записую...
— Якщо прогориш одразу, то це,
блін, вобше. А коли вплинеш кру-
тим, то тут є два варіанти. Або ти не
висовуватимешся, або захочеш ходи-
ти в малиновому піджаці.

— Ти ба!
— Якщо ти не висовуватимешся,
то це, блін, вобше. А якщо захочеш
ходити в малиновому піджаці, то тут
є два варіанти. Або тебе дістане по-
даткова інспекція, або на тебе “на-
їде” рекет.

— Не спіши, я ж записую...
— Якщо тебе дістане податкова
інспекція, то це, блін, вобше. А коли
“наїде” рекет, то тут є два варіанти.
Або ти будеш покірним ягнятком і
вони тебе “доїмуть” на всю котуш-
ку, або ти захочеш огризнутись.

— Боже ж мій!..
— Якщо ти будеш покірним яг-
нятком, то це, блін, вобше. А коли за-
хочеш огризнутися, то тут є два варі-
анти. Або ТИ їх, або ВОНИ тебе.

— Ага, ага...
— Якщо ТИ їх, то це, блін, воб-
ше. А коли ВОНИ тебе, то тут є два
варіанти. Вони або зразу угрохають
тебе, або сплять тобі квартиру, дачу
й машину з гаражем.

— Ну, це, блін, вобше!
— Це ще не вобше! Вобше, блін,
— це коли вони тебе одразу угроха-
ють. А коли сплять квартиру, дачу й
машину з гаражем, то тут є два варі-
анти. Або ти підеш до них з повин-
ною, або заявиш у міліцію.

— Так-так... Так-так... Так-
так...

— Якщо ти підеш до них з по-
винною, то це, блін, вобше. А коли
заявиш у міліцію, то тут є два варіан-
ти. Або міліція візьме тебе під за-
хист, або здасть тому самому рекету
з потрохами.

— Що ти кажеш?!
— Якщо міліція візьме тебе під
захист, то це, блін, вобше. А коли
здасть тебе рекету, то тут є два варі-
анти. Або рекет скалічить тебе до
невпізнання, або тебе знайдуть у
зашморгу в покинутій хатині на да-
лекій околиці твого улюбленого Уж-
города.

— Ну, знаєш!
— Якщо тебе скалічать до не-
впізнання, то це, блін, вобше. А коли
знайдуть у зашморгу, то тут є два ва-
ріанти. Або органи відкриють крими-
нальну справу, або офіційна версія
ствердить факт самогубства.
— Слухай, може, ще по сто?..

— Зачекай! Устигнемо. Якщо ор-
гани відкриють кримінальну справу,
то це, блін, вобше. А коли буде дове-
дено факт самогубства, то тут є два
варіанти. Або тебе ховатиме сім'я,
або проведе в останню путь рекет.

— Ну, ні, я замовляю ще. Коньяк
питимеш?

— Питиму. Якщо тебе ховатиме
сім'я, то це, блін, вобше. А коли в
останню путь проведе рекет, то тут
є два варіанти. Або твоя дружина-
красуня стане коханкою їхнього па-
хана, або ніхто не знатиме, де твоя
могила.

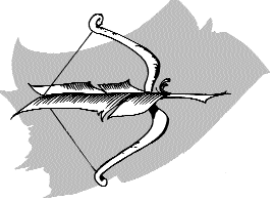
— І це ти серйозно?
— Якщо твоя дружина стане ко-
ханкою їхнього пахана, то це, блін,
вобше. А якщо другий варіант, то ти
не ображайся, коли я не покладу на
твою могилу квіти.

— То що ж робити?
— Як це що? Ти ж збирався ко-
ньяк замовляти. Давай вип'ємо за
зустріч і процвітання твого бізнесу.

Малюнки Юрія Козюренка

ДИВЛЯЧИСЬ ІЗ ПОЛЬЩІ

Закінчення.

Початок у числі 32 за 2001 рік

Пробачте мені за банальність, але справді: кожен народ заслуговує на таких поведирів, яких сам виховав і допустив до влади. У Польщі також.

ВИХОВУЮЧИ НАЦІЮ І ЇЇ ПОВОДИРІВ

Бігаючи вулицями Кракова під час ранкових вправ, натрапив на незвичайний вернісаж: увесь мур з обох боків навколо школи № 1 (до речі: на вул. Київській!) був розмальований кольоровими творами у стилі графіті і коміксів. Діти виразно і творчо задемонстрували у малюнках світ своїх проблем та інтересів. А головне: дорослі надали їм таку можливість.

Заступник директора школи пані Доната Дурек: *“Засвоєння засад демократичного суспільства, зокрема, взаємної толерантності його членів, відбувається саме у підлітковому віці. Тому педагогічний колектив нашого інтегрального комплексу шкіл намагається, в процесі виховання майбутніх громадян, максимально використати дитячий потяг до справедливості, враховуючи вікові особливості розвитку учнів.”*

Комплекс шкіл, розташований на одній території, складається з початкової школи — від першого до шостого класів, гімназії — три роки навчання, і ліцею — 3–4 роки, в залежності від складності отримуваного фаху.

Інтегральність школи полягає в специфіці виховного процесу, тло якого формується в інтегральних класах змішаного складу: 15 учнів — звичайних і 5 учнів — із середніми обмеженнями рухів і мислення. Всі гімназійні класи — інтегральні, а отже найбільш контроверсійний період розвитку особистості відбувається в умовах вимог позитивної взаємності. Об'єктивна необхідність уважного, люб'язного ставлення учнів (як сповна здорових, так і тих, що не дуже) один до одного погамовує властиву молоді неврахуваність характерів і локальну неадекватність реакцій.

В інтегральних класах, крім вчителя-предметника, на кожному уроці і на перервах присутній також спеціальний вихователь, який, у разі необхідності, надає допомогу і неповносправним, і звичайним учням. Крім того, є ще й звичайний класний керівник.

Батьки платять. Платять суттєво: за всі підручники й посібники, за внутрішню й зовнішню охорону школи, частково за організацію шкільних імпрез і конкурсів (у цій школі їх відбувається до 55 на рік) тощо.

Безкоштовні підручники і посібники держава надає лише національним меншинам. Зокрема, такий привілей мають учні 59-ти українських шкіл і класів державної системи навчання, а також 72-х шкільних пунктів вивчення української мови, організованих

Спілкою Українців Польщі.

Зовнішня охорона слідує за тим, щоб учні, виходячи зі школи, не мали небезпечних контактів із сумнівним контингентом, серед якого можуть трапитись розповсюджувачі наркотиків (нерідко — підліткового віку) тощо.

Двосеместровий навчальний рік триває від 1 вересня до початку червня, з двотижневою перервою на зимові канікули у лютому. Крім того, встановлено короткочасні перерви в навчанні на святкові дні: День Освіти, Свято Непідлеглості, Різдвяний тиждень, два дні Великодніх свят, Свято Конституції і ще два-три дні релігійних свят. Ніяких шкільних чвертей і перерв між ними в Польщі немає.

Учні учать цінувати час — єдиний ресурс, обсяг якого залишається для кожного з нас невідомим, але постійно скорочується, а отже, має бути використаний максимально продуктивно.

В обідню перерву всі бажаючі — учні і вчителі — можуть з'їсти заздалегідь замовлений, дуже смачний і поживний обід за 3,5 злотих. Для зіставлення: мінімальна вартість (бо залежить від тривалості) однієї поїздки в міському транспорті — 2,2 зл., 1 кг бананів — 1,3 зл. (тобто 0,31 дол. США), 1 л бензина А-95 — 3,33 зл. Тоді як заробітна плата вчителя складає 1300–1700 зл., а пенсія — 1100–1200 зл.

Всі громадсько-грошові справи вирішує Рада батьків, спираючись на батьківські “трійки” в кожному класі (голова батьківських зборів, секретар і скарбник).

Загальноприйнята виховна ідея трактується однозначно: центр виховання — це сім'я, родина; школа лише допомагає родині, спираючись разом з нею на християнські цінності, закладені у 10 заповідях Божих. За спостереженнями педагогів, з 640 учнів цієї школи лише 10 відвідують заняття з релігії. Припускається, що саме ці діти, з різних причин, не можуть отримати релігійних знань у своїх сім'ях.

Загалом вважається, що 93 відсотки населення Польщі — віруючі. Церква є потужною просвітницькою інституцією держави. Згідно з підписаним у лютому 1999 року Конкордатою між урядом РП і Ватиканом, Церква бере активну і безпосередню участь у морально-патріотичному вихованні нації.

А як виховують самих вихователів? Про це я розмовляв з ректорами двох найвідоміших в Польщі педагогічних закладів.

Ректор Академії Педагогічної в Кракові, проф. Міхал Сьліва:

“800 наших науково-дидактичних працівників навчають 15800 студентів і слухачів у 21 напрямках спеціалізації. Ми задоволені тим, що навчаємо молодь не з великих міст, а переважно з провінції. Студенти знають, що повернуться до своїх місцевостей, щоб піднімати культуру і освіту в своєму середовищі, формуючи місцеву інтелігенцію. Польща — скрізь Польща, а не тільки в Кракові чи Варшаві. Незважаючи на безробіття, на доб-

рих педагогів завжди існує попит. А щоб вони певніше себе почували, даємо їм розширену освіту: наприклад, якщо біолог, то водночас еколог або хімік, чи природознавець. Сучасний вчитель не може бути однопредметником і, навіть, має бути морально і психологічно готовим не тільки до праці вчителя.”

Підтвердження цих слів я відчув на собі, тоді ж, під час місячного навчання в Академії, коли крім засвоєння класичних “учительських” предметів, від нас вимагали задемонструвати результати отриманих знань з культури живого слова (цей предмет, вочевидь, був би дуже корисний багатьом відомим політикам, громадським діячам та адміністраторам в Україні), поезики (здавалося б, навіщо?) — для організації мислення, особливо у сфері національно-патріотичних інтересів, інші “екзотичні” дисципліни, не кажучи про практичну стилістику, культурологічні елементи мови тощо.

Ректор Вищої Духовної Семінарії в Кракові, проф. Едвард Станек, який водночас очолює кафедру гомілетики у Папській Теологічній Академії, є автором 52-х унікальних книжок про духовний світ людини, її непорочні обов'язки і стосунки з Богом: *“Досліджуючи ранні праці теологів з IV ст., я відкрив, що Церква — це яйце, в ньому бачимо лише шкаралупу, тоді як всередині шкаралупи визріває пташеня, якого не бачимо. І увесь цей процес життя пташеняти, котре вилупиться (бо шкаралупа залишиться на землі, тоді як пташеня вилетить до неба) — це є Церква. Шкаралупа дуже потрібна і повинна бути тісною, і навіть, якщо потрібно, пригнічувати, а часом бути нестерпною; але якщо б її було пошкоджено, пташеня зіпсується. Буде горбате...”*

Наші семінаристи і молоді священики чудово це розуміють. Але й я розумію, що вони мають право на свою лексику, свій стиль, на нову мову для порозуміння. Нове покоління вже дуже відрізняється від нас, шістдесятилітніх, але, головне, що вони прибічники правди й навчилися протистояти брехні. Я щиро бажаю молоді України, щоб вона була прибічником правди”.

Патріотична лінія виховання проходить через повсякденність. Перед входом на цвинтар у центрі Закопаного бачимо меморіальну дошку з написом: *“Вітчизна — це земля і могили. Нації, які втрачають пам'ять, втрачають життя...”*

Білий Орел — символ і Герб Польщі. Його бачимо над класною дошкою у будь-якому класі, аудиторії, за кріслом кожної посадової особи. Патріотичні пісні співають майже на кожній недільній Службі Божій.

Християнське “Радіо Марія” безкомпромісно і гостро критикує державну владу з патріотичних позицій: *“Головними організаторами злочинних гангстерських синдикатів у сучасній Польщі є колишні співробітники комуністичного апарату. Їм і тим, хто їх підтримує в уряді, маємо зав-*

ВРАЖЕННЯ

дячувати за 3 млн. безробітних поляків, в тому числі 1 млн. внаслідок виконання принизливих умов ЄС, тоді як в Німеччині за наш рахунок створено 200 000 додаткових робочих місць.”

Країна переживає значні труднощі. У східних воєводствах рівень безробіття доходить подекуди до 15%. Як бачимо, цифри цілком співмірні з нашими реаліями. Правозахисна організація “Ліга польських сімей” пропонує створити міжнародний трибунал для розслідування афер, які мало не щомісяця вибухали цього року в Польщі, викликаючи неабиякий резонанс.

Натомість **депутат Сейму Антоні Мацєрєвіч** вважає: *“Замість шукати справедливості шляхом звернень до міжнародних організацій, треба боротися за справедливість у власній державі. Я рішуче стою на тому, що відсутність справедливості в нашій країні веде до втрати суверенності.”*

Чи не правда, знайомі проблеми і нотки? От тільки в Польщі, на відміну від нас, ці проблеми і їх вирішення відбуваються на значно вищому суспільно-економічному і цивілізаційному рівні життя нації. Простіше кажучи, там набагато менше розкрадають свою державу. Бо свою.

“Що сьогодні робиш для відновлення обличчя своєї землі?” — це одна з типових тем мало не цілодобових передач “Радіо Марія”. А водночас, середньому польському громадянину вигідніше за 2500 зл. виїхати на двотижневий відпочинок до Греції, ніж до рідного Сопота чи Закопаного, в яких тільки за проживання в середніх умовах треба викласти щодня 50–70 зл.

Котлету з курятини зі смаженою картоплею і спаржею можна з'їсти в центрі Кракова за 9,5 зл., тоді як повний обід (з точно такою котлетою) в студентській їдальні Академії Педагогічної — 10 зл. Тим не менше, черга з 8–10 осіб до банкомату о пів на сьому вечора в центрі Кракова багато говорить про суперечливість, але динамічний розвиток господарства країни, яка за темпами приросту ВВП упродовж п'яти останніх років постійно перебуває на одному з цільних місць в Європі.

Але найбільш характерним явищем для нинішньої Польщі є не справи бізнесові, а організовані колони прочан: цивільні й військові, видатні особистості і рядові громадяни, впродовж 7–15 днів, долаючи щоденно по 30–40 кілометрів, дорогами і лісовими стежками, з усіх кінців країни та з-за кордону, під розгорнутими прапорами і корогвами, зі співами і молитвами, пішками, несучи дітей та везучи інвалідів у візках, йдуть до Ченстохови на Ясну Гуру, до святого образу Божої Матері — покровительки Польщі, щоб знову задемонструвати свою згуртованість і єдність перед лицем чергового випробовування. І ми бачили, що означає потуга нації, коли 15 серпня під час Служби Божої на молитовному полі Ясної Гори і прилеглих алеях парку зібралося близько півмільйона прочан.

●

Це розмаїття малюнків — витвір творчої фантазії учнів школи № 1 м. Кракова, що на вул. Київській

ЩОБ НЕ НАГОВОРІТИ НА САМИХ СЕБЕ ЗАЙВОГО

Два листи, один із Харкова, другий — з Полтави, хай будуть камертоном до того, про що піде мова.

Ось із Харкова. “Дорогий професоре! Давно хотілося написати Вам листа, бо дуже шаную Вас за мужню громадянську позицію, а Ваші передачі для мене — як ковток свіжої джерельної води. Думаю ж я собі ось про що: а чи є у Вас такі ж мужні колеги? Ставлю так запитання, адже бути українським інтелігентом і сьогодні надто важко навіть у своїй родині. Я це відчуваю майже щодня, тому що навіть найближчі мої родичі — то російськомовні українці, і я відчуваю спротив і деяку іронію з їхнього боку, коли намагаюся спілкуватися з ними літературною українською. Мимоволі доводиться переходити на російську або на огидний суржик. Помічаю: стаю все замкнутішою, бо ж волю спілкуватися українською, але, крім сина, з ким?”

Ось такі мої міні-роздуми як представниці не так україномовного, як *україночутливого* Харкова, ось так доводиться мені бути білою вороною на рідній землі серед рідного народу. З Вашою допомогою я утверджуюся у своєму естві, милий професоре. Бажаю Вам здоров'я, наснаги, успіхів у благородній справі. Щастя Вам! Травень 2001 р. Харків. Неля Михайлівна.

Р. С. Раптом будете цитувати цього листа по радіо, то прошу не називати мого прізвища та адреси. Чому? Бо не хочу будь-чиєї іронії”.

Що ж, я дотримався побажання рідної і мені духом моєї дописувачки, цілковитим контрастом до листа якої може бути бодай ось цей ультиматум *Тетяни Волошиної з Полтави*: “Я українка, но если вы будете принуждать меня силой возвращаться к языку, от которого я отказалась еще в юности, я буду жаловаться на вас у соответствующие органы. Не насилуйте меня или, как вы говорите, не гвалтуйте”.

Що можу сказати у відповідь на цю тираду? Хіба ось що: Бог з вами, Тетяно Волошина. Ну, як, даруйте, я б вас гвалтував, коли самі ж ви зізнаєтеся, що було те з вами вдіяно ще у вашій юності? Стосовно мови, звичайно.

Вже навіть з цих двох листів бачимо, які ми часто різні, діаметрально протилежні — ті, що коренево належимо до одного українського роду. Одні як велику святощ бережуть і леліють власну національну ідентичність, інші ж, як та ж Тетяна Волошина, — то вже, на лихо, зде-націоналізовані українці, частина яких для української нації — дивімося правді у вічі — безповоротно втрачена.

Втрачена — то, може, щиро пригорнена іншою нацією? Як мовиться, гай-гай! З'яничарення: свої не сприймають, чужі не шанують. Ну, та вже хто яку долю собі обирає, Тетяно Волошина з Полтави.

Ось такими різними підійшли ми і до такої важливої сьогорічної державної акції, як всеукраїнський перепис населення, у ході якого громадяни мають відповідати й на такі запитання, як “ваша національність” та “ваша рідна мова”. Прості, здавалося б, запитання, однак скільки насправді маємо у житті людей, який потребує найпопулярніших роз'яснень! Не доведемо ми ці роз'яснення до свідомості багатьох українців — і, будьмо певні, що частина з них знову зазначить так, як то наполегливо та невтомно підказує їм колонізатор-зростішувач: мовляв, ваша рідна — російська.

Згадаймо попередні переписи населення. В одних випадках такий

запис в анкетах частини українців впливав з їхньої цілковито свідомої відступницької позиції, але в інших вже й не самі переписувані те зазначали, а, скорше, відповідно проінструктовані працівники переписної служби, котрі, “допомагаючи” заповнювати переписні листи і чуючи схожу на російську мову, власне, й вирішували зміст запису на користь російської мови.

Мій дописувач о. *Зиновій Карась* з м. Коломиї інформує мене, як це відбувалося навіть у середовищі політв'язнів, до числа яких йому випало в совєтські часи належати: “Оті добре підготовлені переписувачі в сибірських концтаборах — був то 1959-й рік — вживали всяких підступів, різноманітних аргументів, щоби в'язень погодився, що він добре не знає рідної мови, а відтак і не позначав її як рідну. Мовляв, російську знає краще, отже, вона і є для нього рідною. Ми ж, політв'язні, вживали свої аргументи, як-от: буває, що дитину виховує не рідна мама, а інша, і нехай навіть та друга мама дуже багато зробила для дитини, а все ж рідною залишається та, з лона якої дитина вийшла. Так і з мовою. Хіба не ясно, з лона якої мови всі ми, українці, вийшли?”

Зрештою, відомий і “найуспішніший” спосіб, завдяки якому практично враз майже всі українці стали “руськими” на Кубані в часи перепису населення цього краю в середині 20-х років. Відповідаючи під дулами наганів на запитання: “Ты русский или петлюровец?” — переписувані вибирали, звісно, перший варіант...

Отак не без сприяння переписів

Всеукраїнський перепис населення, що відбудеться з 5 по 14 грудня ц. р., стане ще одним іспитом на міру національного самоусвідомлення українців, насамперед тих, що відбилися од рідної мови. Зростає чи зменшується кількість “руських” серед українців? Зміцнюється чи напакі — слабшаємо ми як нація? Мовно-психологічному аспектові перепису, найактивніше долучитися до якого з роз'яснювальним словом між людей — то обов'язок кожного просвітянина, кожного свідомого українця, присвячена стаття відомого культурно-громадського діяча.

і наростили ми в Україні значно більшу кількість російськомовних громадян і взагалі росіян, аніж є їх насправді.

Тож ось та істина, що її напередодні сьогорічного перепису необхідно донести до свідомості якомога більшої кількості переписуваних українців, і тих, хто їх переписуватиме: *рідна мова — то не конче, не завжди та, якою ми найчастіше говоримо*. Основа слова *рідна* — ясно ж ми це чуємо — *рід*. *Рідна* — *рід*. Тобто *рідна мова* — *то перш за все мова роду кожного з нас, мова наших батьків, дідів, прадідів і т. д. — саме нашого роду, що йде у глибини віків*. Відтак нехай би ніхто з нас, українців, не зневажав пам'яті своїх предків, бо то ж — нонсенс, аби хтось, визнаючи, що рід його — український, водночас вважав, що його рідна мова вже не українська, а, для прикладу, російська. Хіба це протиставлення, що його немала частина українців допускається і може допуститися і в часі перепису, не є непростиме геростратство, не є поглот по власному ж корінню? Бо як, і справді, можна вважати рідною ту мову, якою, може, тільки і говорить даний індивід (чи ще близькі до

нього за віком родичі), але не говорили нею у незліченних поколіннях його роду? Не говорили батьки, діди, прадіди, прапрадіди, бо говорили тільки українською.

Тобто — зовсім очевидно, що *рідна мова — то не так та мова, якою вам особисто з різних причин випало у житті спілкуватися (було б просто аморальним вирішувати це питання суто егоїстично), і навіть далеко не завжди мова “мамина” (бо скільки ж тих мам відбилосся од свого слова у совєтські часи та і чад своїх скалічило!), як саме ваша родова мова, мова вашого роду, принаймні кількох найближчих до вас поколінь*.

Загалом кажучи, кожна культура, вихована людина дорожить такою кількістю ланок свого роду, про які тільки й здатна вона щось знати. Та, на жаль, більшість з нас, громадян України (українців, росіян та ін.) знає небагато. Трапляються навіть “екземпляри”, які вже й імен своїх

дідів та прадідів не пам'ятають.

У тому, що це — одна з прикмет нашої *недокультурності*, наочно я переконався, побувавши свого часу вдома в одного німецького професора під Мюнхеном (у Дахау). Тоді, пригадую, особливу мою увагу привернула галерея олійних портретів якихось осіб, що густо прикрашали стіни вітальні. Більшість тих, хто там зображені, була в середньовічній вбранні, нагадувала якихось рицарів чи й князів, а господар віллі на моє запитання коротко і гордо відповів: “Ні, це — мій рід, починаючи з XV століття”. Знав він й імена кожного, хто був зображений на портретах.

Пам'ятаю, я був майже приголомшений... Наочно я тоді відчув вагу культури нації, її здатності шанувати родову пам'ять, традицію. І ось у зв'язку з цією темою я і думаю: перед отими шерегами попередніх поколінь того або іншого роду хіба і знайшовся б який-небудь німець (екстраполюймо: швед, поляк, норвежець, англієць і т. д.), котрий мав би клопіт з відповіддю на запитання, яка в нього мова рідна?

Нас же, українців, котрі це уточнюють, на жаль, досить багато. І то тільки тому, що вельми старанно з

нас було вибивано історичну пам'ять, тому, що ще й сьогодні різні політики, затумуючи людям голови, знешкоджують у них промінчики національної, родової свідомості. Звідси й дикі, алогічні заяви на взір: “У моїх родителів рідним языком был украинский, но у мене уже родной — русский, и в детей моих тоже, хотя и живем мы на Украине”, — як пише мені у своєму листі *Ольга Шиленко* з м. Миколаєва.

Наймасовіша епідемія переходу українців на “руську” мову, як і їх записування “руськими”, припадає на зовсім-зовсім недавні часи — другу половину XX століття, тобто все те діялося на наших очах. Тож бодай хоч ось ці *свіжозросійщені* українці, зі ще незадавленою хворобою, повинні знати, що їхня рідна мова така українська, а не російська, — таке роз'яснювальне завдання усі ми, небайдужі до цих проблем, мусимо перед собою ставити.

мови: грецька та українська. А так же не хотілося б мені вимушено примножувати собою відсоток так званого російськомовного населення, що ним злісно спекулюють політики. Повідомте мені Вашу думку про це”.

Неоднозначна, і дійсно, ситуація, але я впевнений, що в даному разі російська мова — просто третій зайвий. Вибір тут, і справді, мусить бути лише між грецькою та українською. Якщо моя дописувачка володіє грецькою, то годі й мати сумніви стосовно неї. Але якщо це володіння відсутнє, і “покланням душі” виразно є українська мова, то саме вона і є для цієї особи рідною. Це ж стосується, звичайно, і громадян (неукраїнців за походженням) не зі змішаних сімей.

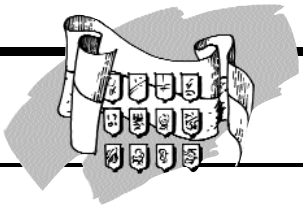
Ну, а що ж стосується українців, то добре було б, аби проблему рідної мови усі, зокрема, в Харкові, так чітко розуміли, як зрозуміла її таки ж харків'янка *В. Карасьова*, яка мені якось написала: “Наша сім'я поки що російськомовна і тільки тепер повертається до рідного слова. Але ж хто нас зробив такими? Ось нас переконують, що раз ми розмовляємо по-російськи, то вже російська і є наша рідна мова. Але ж вдумаймося у це слово “рідна”, де в основі слово “рід”. Якщо російська для нас рідна, то хто ж тоді для нас ті, що лежать у землі, — наші батьки, діди, прадіди, що розмовляли українською? Що — вони вже нам не рідні? Запевняю: наша рідна мова — українська. Чуюю ж ми говоримо поки що і то тільки тому, що її було нам накинута”.

Або ось як трактує це питання *Дарія Співак* зі Львова: “Одна знана російськомовна журналістка (до речі, з гарним українським ім'ям — Наталя, та й гарним українським прізвищем) стверджувала на телеканалі “Інтер”, нібито вивчення української мови так званним “русскоязычним населенієм” призведе до деградації, оскільки людина розвиває свої творчі здібності рідною їй мовою. Я тут заперечу, бо рідна мова людини — то не конче мова батька й матері або і їхніх батьків. Це — мова роду, що віками передавалася з покоління у покоління і раптом, зовсім недавно в когось чи й у багатьох була підмінена. А крім того, хай вибачить мені журналістка Наталя за відвертість, але ж якраз сама вона і є зразком того, як примусове вивчення російської мови призвело до деградації її особи — боронить бо вона типову манкуртську позицію”.

Власне, ці дві мої дописувачки чудово зрозуміли те, що мій колега, знаний мовознавець професор Іван Юшук у своїй книжці “Мова наша українська” формулює так: “Рідна та мова, яка вироблена рідним народом на його споконвічній землі... Вона є рідною не тільки для всього народу, а й для кожного окремого індивіда, що належить до цього народу, незалежно від того, з якою мовою йому довелося зіткнутися при появі на світ. Рідна мова — це мова предків і землі, а не мова, привнесена звні”.

Не маємо права легковажити цими істинами, аби, крий Боже, не сталося так, щоб хтось з нас, українців, не наговорив на себе чогось зайвого і в часі нинішнього перепису населення.

Анатолій ПОГРІБНИЙ

Найстаріша споруда Балаклії

Таку красу земної природи годі щедесь побачити. Під'їжджаючи до містечка з будь-якого боку — залізницею чи авто — побачиш, як із соковитої зелені раптово виринає ошатна білявка, що притулилася на задумливому пагорбі і едвляється з нього в прозорі тихі води ріки, яка щасливо підковою охоплює її. Це — Балаклія, невеличке українське містечко на Слобожанщині.

Щедро наділила природа ці місця полями й річками, родючою землею. Багаті ліси і заплави Сіверського Дінця щороку приймають тисячі відпочиваючих — туристів, рибалок, грибників, мисливців. А вони ж їдуть і сплавляються байдарками по річці з Харкова й Києва, Донбасу, з усієї Слобожанщини. Чому саме сюди?

Мабуть, тому, що тут у густих лісах є де “загубитися”, спокійно відпочити, помріяти, побути наодинці з її величністю Природою, яка в цих місцях ще має первозданий стан, непокохана. Адже Сіверський Дінець із трьома його притоками (Ляхівкою, Волоською та Середньою Балаклійками) створили навколо міста таке дивовижне мереживо тоненького блискучого павутиння, таку земну благодать, що порушити її рука не піднімається. Тисячогектарні угіддя лісів і лук тут зроду-віку ніким не займані, бо це — заливні луки і заплави. Завжди спокійні і навіть ледачківаті, старий і сивий Дінець після зими у квітні-травні прокидається й заливає всю округу — усе, окрім своєї коханої білявки, що так само вільно вдвляється зі свого пагорба у прозорі води.

Офіційно Балаклія заснована як місто-страж у 1663 р. козацьким полковником Яковом Черніговцем. Але сама назва міста — “рибна ріка” — має тюркське походження, що свідчить про її прадавню історію. Ось яку версію історії виникнення міста, почуту від своєї прабабці, уродженки цих місць, записав відомий російський письменник Григорій Петрович Данилевський, що мешкав тут якийсь час:

“Був, кажуть, тихий весняний вечір. По цей бік Дінця, на крутогір'ї, з'явився на змореному коні чубатий гетьманець. І їхав він, бідолашний, без дороги, пустельками та озерцями, і, немов якась вечірня тінь, виринув з-за косогуру, з пишаллю та торбиною за плечима, голодний, занехаяний, обношений та уже й із себе не молодий. Рятунка від ворожого погрому.

Проминув він одну лісову галявину, другу. Зліз із коня, напоїв його з джерельця. Перех-

Куточок історії Балаклійщини

БІЛЯВКА НАД СИВИМ ДІНЦЕМ

рестившись, сам напився, піднявся на узвишшя, оглянув оком боку тиху і затишну пустелю, і серце зомліло.

Упав козак коліньми на траву і вирвалося з грудей: “Бути тут селищу! І краще мені осісти тут у тебе, матір-пустине, в сусідстві з кабаном та вовчиськом, ніж пропадати, як собаці, від польських канчуків”.

Тепер ми вже знаємо, що то був за козак і чого саме він отут заснував поселення. А пустелею місця ці можна називати лише умовно, бо територію, на якій розташована Балаклія, було заселено ще в часи неоліту. На просторах степах, де, як мовиться у давніх літописах, трави сягають аж по груди, а роси по траві, як вода, пасли коней скіфи, сармати, гунни, аварці, половці, татари. Поблизу міста збереглися залишки древніх поселень: трьох — епохи неоліту, двох — епохи бронзи і раннього заліза.

З XIV століття Московська держава почала розширювати свої володіння, освоювати південні степи. Для захисту кордонів споруджувалася оборонна лінія, при цьому використовувалося природне розташування річок, озер, боліт і лісів.

Отож козак, про якого Данилевському з таким романтизмом розповідала його прабабця, з'явився на березі Сіверського Дінця дуже вчасно. Тут створювалися укріплення так званої “засічної лінії”.

Ось як описує заснування міста видатний український історик Д. І. Багалій:

“Між тим ширилося заселення і південної

Рояль Оксани Петрусенко

Слобожанщини, і там склався Балаклійський полк. У 1663 р. приїхав у Белгород козацький отаман Яків Степанович Черніговець і прохав дозволу оселитися зі своїми українськими задніпрянськими переселенцями на татарських перелазях по р. Дінцю на гирлі річки Буликлей. За ним же не було ще ніякої оселі, крім Святих Гір (нині — Святогорськ, Слов'янськ).

Окрім Балаклії, Черніговець збудував ще кріпості на татарських бродах — міста і слободи на Дінці: Андріїві Лози, Бишкін, Савинці і Лиман. А що найбільш важливо, балаклійський осадник збудував і кріпость Ізюм. Тож цар зробив осадника-отамана балаклійським полковником.”

Родючі землі, м'який клімат сприяли розвитку землеробства, бджільництва, рибальства, ремісництва. За переписом 1732 р. у Балаклії нараховувалося 211 старшин і козаків, 770 козацьких підпомічників, у тому числі черкесів, 107 сусідів, 98 робітників, а всього 1186 душ.

Багато води з того часу безповоротно сплинуло в Дінці. Багато поколінь людей змінилося в Балаклії, творчці її просту і водночас величну історію, розбудовуючи й прикрашаючи вигляд своєї милої білявки.

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЮ

Та прегарні краєвиди — не дивина для Балаклії. Справжній зелений вінок з хвойних та змішаних лісів охоплює місто з півдня і заходу. А на північній околиці розташований один з найбільших в Європі цементно-шиферний комбінат “Бал-цем”. Планова потуж-

ність гіганта — 2,4 млн. тонн високоякісного портланд-цементу і 200 тис. тонн товарного клінкеру на рік.

Роком народження “Балцему” вважається 1963-й, а до цього, в 1949-му, було закладено першу розвідувальну свердловину майбутнього Шебелинського родовища українського природного газу — на той час одного з найбільших у світі. Його запаси оцінювалися в 600 млрд. кубічних метрів газу. І вже з 1956 р. підземними сталевими магістралями газ почав надходити в Харків, Белгород, Курськ, Орел, Брянськ, Москву, Ленінград. Друга підземна нитка протяглася в напрямку на Дніпропетровськ, Кривий Ріг, Запоріжжя, Херсон, Одесу. Через Пологи шебелинський газ досяг Києва, Білорусі й інших регіонів тодішньої єдиної радянської країни.

Так починалася нова — промислова сторінка в історії Балаклійщини. Нині це — потужний промислово-сільськогосподарський район Слобожанського краю з добре розвинутою транспортною системою, широкою інфраструктурою, міцним агропромисловим комплексом. Тут працюють відомі на всю Україну Курганська птахофабрика, Савинський цукрозавод, Андріївська швейна фабрика, Балаклійський комбикормовий завод та інші.

Багатою видалася історія Балаклійщини і в часи Другої Світової війни. Понад дві тисячі балаклійців брали участь в боях 1941 — 1945 рр. за свободу і незалежність нашої Батьківщини проти німецько-фашистських загарбників. Понад 500 з них за мужність і відвагу відзначені високими державними нагородами, а вісім осіб стали Героями Радянського Союзу, жили тут і поховані на Балаклійщині.

Героїзм батьків наслідували і їхні сини. Понад 200 молодих балаклійців пройшли вогонь та напалм Афганістану. Біль і смуток викликають обеліски на міському цвинтарі, позначені червоними зірочками. Занадто їх багато...

ВІДОМІ ІМЕНА

Говорити про Балаклію і не сказати про людей, котрими пишається маленьке містечко, було б гріхом. Адже вони, ці люди, є дітьми всього українського народу. Про них бага-

На відкритті комп'ютерного класу в Балаклійському коледжі

то можна дізнатися, відвідавши пречудовий краєзнавчий музей, що працює тут з 1989 р.; його відвідує щорічно близько 4 тис. осіб. Розташований він у старовинному особняку, якому вже понад 150 років, і нині тут кілька експозицій: “Етнографія рідного краю”, “Оксана Петрусенко — видатна українська співачка”, “Балаклійщина в роки Великої Вітчизняної війни” та міні-виставка “Мій білий, Афганістан”, а його фонд нараховує понад 6 тис. експонатів.

Годі й говорити про українського соло-

Сільськогосподарська експозиція музею

вейка початку XX віку Оксану Петрусенко. Вона принесла славу всьому українському мистецтву. Її сріблястий спів зворушував людські серця, символізуючи співучу душу нашого народу. І сьогодні, залишений на півках, голос Оксани збирає в музеї прихильників видатного таланту. Ось як відгукнувся на її пісенну творчість Павло Тичина:

*Співала ж дзвінко, дуже, незрівняно!
А голос був із чистого срібла.
Ой, рано, рано, дуже рано,
Оксано, ти від нас пішла...*

Г. П. Данилевський, автор історичних романів і повістей — “Сожжіння Москва”, “Княжна Тараканова”, “Мирович”, “Чумаки”, оповідань та нарисів, присвячених письменнику Г. Ф. Квітці-Основ'яненку, засновнику Харківського університету В. Н. Каразін, видатному українському філософу Г. С. Сковороді та іншим діячам культури і науки теж займає в музеї почесне місце.

Але і нині є в Балаклії люди, котрими може пишатися цей край. Це народні поети Вукол Лопатін, Володимир Стальний, що з натхненням і великою любов'ю оспівують неповторну красу рідного краю. Не можна не пригадати і уродженців Балаклійщини — лауреата державної премії ім. Т. Г. Шевченка Леоніда Талалаєва й Анатолія Перерву, які не живуть зараз у рідному місті, але ніколи не покинуть серця своїх земляків.

Балаклія дала Україні двоє народних депутатів від Слобожанщини — Олександра Андрійовича Тризну (колишній) та Валентину Андріївну Гошовську, які дуже багато зробили для рідного міста і його людей. Слід окремо сказати, що завдячуючи саме старанням Валентини Гошовської (яка і стала їх фундатором), в Балаклії засновані й нині діють свої навчальні заклади. І багатьом місцевим дітям уже можна отримати педагогічну чи юридичну освіту, не виїжджаючи до Харкова чи Києва.

Один із них — міський коледж (директор — Денисова Наталя Володимирівна), що є структурним підрозділом Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди, за п'ять років існування вже набув досить поважного авторитету, і до нього з'їжджаються на навчання з усього краю.

Відомий у районі і Балаклійський ліцей (директор — Раїса Іванівна Причиненко), куди батьки із задоволенням віддають своїх дітей для опанування посиленої шкільної програми 9–11 класів, готуючи їх до вступу у вищі навчальні заклади.

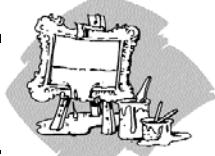
Живе Балаклія. Живуть її сестри й супутники — Андріївка, Савинці, Шебелинка. Живе невтомний народ Балаклійщини, будує своє майбутнє, вчиться і працює, виховує дітей.

Миру вам, балаклійці, спокою та чистого неба!

Про рідну Балаклію написав
Олександр СИДОРЕНКО

СУВОРІСТЬ І НІЖНІСТЬ

У грудні 2001 Національний художній музей України (Київ) влаштовує виставку скульптора світової міри Олександра Архипенка (1887 – 1964) і міжнародну конференцію на тему “Архипенко і світова культура”.

У садку Київського університету аж гуде. То хлопчак обступили похмуру кам'яну брилу і розважаються. Брила — невиразна подоба людської постаті. І не збагнути дітям, що у давнину ця каменюка була ідолом, його боялися, на нього молились. Діти вилазять на кам'яну брилу, а син університетського механіка Порфира Антоновича Архипенка, малий Сашко, вмовився на голові в половецького бога. Та це тільки вдень. Минуть роки, і всесвітньо відомий скульптор Олександр Архипенко згадуватиме: “Ввечері, коли браму зачиняли й садок порожнів, я лякався її та обминав десятою дорогою. Вона була якась таємнича і страшна...”

Шевченко — пророк. 1935.
Синтетична смола

Ми не випадково згадали цей, здається, незначний епізод з біографії нашого митця. У життєсприйманні Архипенка органічно поєднувались сучасність і архаїка, яку скульптор сприймав з філософським розумінням.

Було в Архипенка ще одне джерело творчої наснаги. Був переконаний, що між людиною й космосом існує постійний зв'язок, породжений вічним космічним динамізмом. Більше того: він почував себе, за його ж висловом, “носієм космічної енергії, яка діє і в наших клітинах. Космічний динамізм регулює життя — від людини до рослини й мінералу. Людина черпає енергію та ідеї з космічної творчої сили і розвиває власну творчість до граничного ступеня, де дух і матерія з'єднуються”.

Народився Олександр Порфирівич Архипенко 1887 року в Києві, як він жартома “уточнював”, — “у Київському університеті”. Батько завідував університетськими кабінетами та фізичними лабораторіями. Був природженим винахідником, створив чимало цікавих, оригінальних пристроїв, але матеріального достатку не винайшов. Інженером Архипенко-молодший не став, а винахідництво поважав. Згодом напише:

“Винахідництво! Чи є щось краше за нього? Я глибоко переконаний, що немає”.

1902-го Архипенко вступає до Київського художнього училища. Надходить бурхливий 1905-й. Група талановитих юнаків (серед них і Архипенко) змушені були залишити училище за участь у студентських заворушеннях. Та лихо не без добра. Київський художник С. Світославський, обурений репресіями,

влаштовує 1906 року виставку творів студентів-бунтівників. Преса викремилася твори Архипенка, писала, що у молодого скульптора є “іскра Божя”.

1908 року він вирушає до Парижа.

На мистецькому небосхилі засяяла нова зірка — кубізм. Очолює течію геніальний Пабло Пікассо. Мине небагато років, і Архипенка називатимуть “Пікассо у скульптурі”. А поки що він у пошуках. Швидко переосвідчився, що програма навчання у паризькій Академії майже не відрізняється від київської і московської. Треба йти своїм шляхом. І він їде. “Приїхавши до Парижа я, звичайно, пішов у Лувр подивитися на “Джон-конду” і “Венеру Мілоську”, про які стільки чув. Але мене чекало жорстоке розчарування: те, що я побачив там, анітрохи не зворушило мене й не наснажило. Навпаки. Певна річ, я не хочу сказати, що це не шедеври. Але це інший світ, інша планета...”

Його “планета” була поряд і знайшов він її теж у Луврі. Тут відбулося знайомство нашого земляка з негритянським архаїчним мистецтвом. Вірніше, це була нова зустріч, на новому шаблі його розвою. Бо те, що побачив, не було для нього новою. Негритянські скульптури збудили спогади про бачене ще в Києві. Він був переконаний, що ці скульптури, їхня подібність породжені схожими умовами життя прадавньої людини, колективною жагою виживання серед природних стихій. Архипенко розкривав для себе таємниці архаїчного мистецтва. Пізніше він дивувався друзів-художників, і широке коло глядачів тим, як легко відкривалися перед ним культурні пласти сивої давнини, як швидко настроювалася його психіка на емоційну хвилю неоліту, Єгипту, Еллади, Візантії. Твердив, що архаїка пробуджує волю до життя. Протиставляв її живодаїну силу витончено-хімерному, нематеріально поетичному світові зажури й безвілля, якими були позначені твори багатьох його сучасників. Зокрема символістів.

Зі своєї батьківщини Архипенко привіз на Захід дух наївності й простоти — протироту від агресивності й “інферальної” сексуальності, на яку хворіла західна культура. Архипенко сперечається з Фрейдом, доводить, що існують чинники, повністю незалежні від сексу і голоду. Людина, її тіло, нерви, мозок причетні до чистих стихій: руху, води, вогню.

У колі паризьких кубістів Архипенко був своїм. Вони працювали з живописною формою, як поет зі звуком: римували, ритмізували, зіставляли округлості й кути об'ємів, досягаючи музичного звучання, особливо помітного у натюрмортах Брака і нервово дисонансного в колажах Пікассо. Кубофутуризм самого Архипенка у 1910-х роках — це кутасти динаміка нескінченного колообігу.

На початку 1910-х років Архи-

пенку було непереливки: кубістичними скульптурами прихильники нового мистецтва щиро захоплювалися, але... їх ще ніхто не купував. Французи — народ веселий. Фернан Леже знайшов спосіб поповнити порожню кишеню свого друга. Взяв гітару і повіз збентеженого киянина на гомінкі вулиці міста. Сам грав. Архипенко співав українських та російських пісень, а ласі на видовища й розваги паризькі перехожі охоче слухали новоявлених музик і сплечували за “концерт” невеличкі “гоночари”. І така сторінка була у житті скульптора Олександра Архипенка.

Українські й російські “парижани”, до яких належав і Архипенко, оновлювали свою пластичну мову. Колірний аскетизм французьких колег їх не задовольняв. Вони принесли у світ кубізму східну барвистість, мелодійну і всерадісну, почерпнуту з кераміки, лубків, ікон, вишиванок, килимів, писанок.

Архипенко часто згадував народних майстрів України з їхнім безпомилковим смаком. І значною мірою під їх впливом зважився на те, чого не могли зробити європейські скульптори протягом багатьох століть. Він уклав веселковими кольорами грані і площини своїх скульптур, додавши динаміки і радості їхнім рухливим формам.

Ось одна з робіт — “П'єро-карусель” (1911 р.). Рухливості, динамізму надає їй саме різнобарвність.

Новий винахід Архипенка — машина, він сам назвав її архипентура, для демонстрації змінних набірних кольорових зображень. Скульптор писав: “Ця машина створює ілюзію руху намальованого сюжету, подібно до уповільненого руху в кіно”. Двигом був електричний механізм, умонтований внизу апарата. На принципах архипентури працюють рекламні бігборди, що ними рясніє нині земна куля.

Та попри гучну славу, він наражався на недовіру в Європі і в Америці. Архипенко згадує: “Католицький кардинал публічно викляв твори, виставлені на Бієннале у Венеції 1920-го, за деформації людського тіла. Хоча я йшов шляхом стилістичних трансформацій, які подібуємо в релігійній готичній, в індусів та єгиптян. Не менш фантастичним виглядає політичний епізод, висвітлений в американській пресі: один конгресмен 1949-го дійшов абсурдного висновку, буцімто модерні тенденції мистецтва, включно з моїми творами, інспіровані марксизмом. Конгресмен не знав, що я не цікавився політикою. На його думку, дадаїзм та футуризм, конструктивізм, супрематизм, кубізм, експресіонізм, сюрреалізм та абстракціонізм — це все інструмент і зброя руйнації. Яка мета тих фантастичних асоціацій? Політики трактують усье модерне мистецтво як комуністичне, тим часом у комуністичних країнах те саме модерне оголошувало небезпечною примхою західної буржуазії. Який хаос! Комуністи вилучили мої твори і всі модерні мистецькі речі зі своїх музеїв. Гітлер просто знищив їх під час політичного цькування вільного духу. Сучасне мистецтво не пов'язане ні з комунізмом, ані з іншою політичною доктриною чи релігією. Воно живе від себе і для себе. І служить для розумового і творчого виховання”.

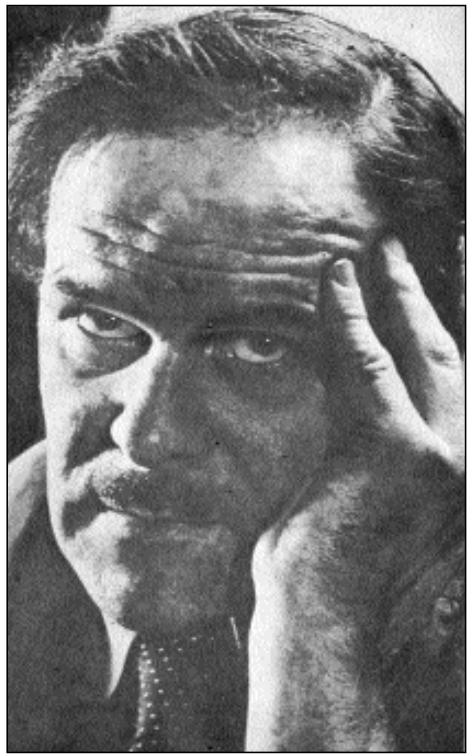
Він проповідував кривість людських культур. “Одного разу в етнографічному музеї Трокадеро зупиняюсь перед вітриною. І що, ви гадаєте, бачу? Дерев'яний таріль з українським орнаментом. Та ба, дивуюсь я, тут є де-що з наших країв. Підходжу ближче, аби прочитати напис, і раптом бачу, що річ звідкись з Океанії. Ідеї — в повітрі, казав Платон, їх можна брати звідусіль. Ідіть і беріть, коли можете”. Архипенко йшов і брав.

Та повернімося до ви-находів нашого митця. Ось як народився один із них: “Деся 1911 чи 1912 я глибоко усвідомив роль порожнього простору, але, якщо бути відвертим, то треба сказати, що ця ідея не давала мені спокою вже давно... Я був ще дитиною, коли мої батьки купили дві вази на квіти. У мене (ні сіло ні впало) з'явилося бажання присунути їх ближче одну до одної. Поставив обидві поряд, і що ж я побачив? Нематеріальну прозору третю вазу, яку утворив простір між двома справжніми. Так виникла моя теорія порожнього простору, який символізує неіснуючий предмет. Після цього відкриття раптом почав скрізь бачити порожній простір, який нагадував мені різні предмети. Я почав використовувати ці предмети в своїх пластиках. Опукле в них замінював увігнутим, півне — порожнім, створював символи постатей і предметів, яких не було поряд”.

Отвори створюють несподіваний ефект: масивний, непроникливий матеріал стає ажурним, внутрішньо осяйним, а вся скульптура рухливою. Отже, уявна порожниста форма, композиційний інтервал, пауза, те, що в музиці називається “білий звук”, дає багатьом творам новий вимір, полегкість, повітряність, як вікна і двері — архітектурі. І водночас — недовольність, “те, що вимовить не вмію”, як сказав би Шевченко.

У Парижі великим прихильником скульптора був поет Аполлінер, автор зухвалого вірша “Лист запорожців турецькому султанові”. Хто міг переказати французіві зміст одчайдушного бурлеску, складеного запорозькими казодіями у далекому XVII столітті? Найімовірніше, Сашко Архипенко.

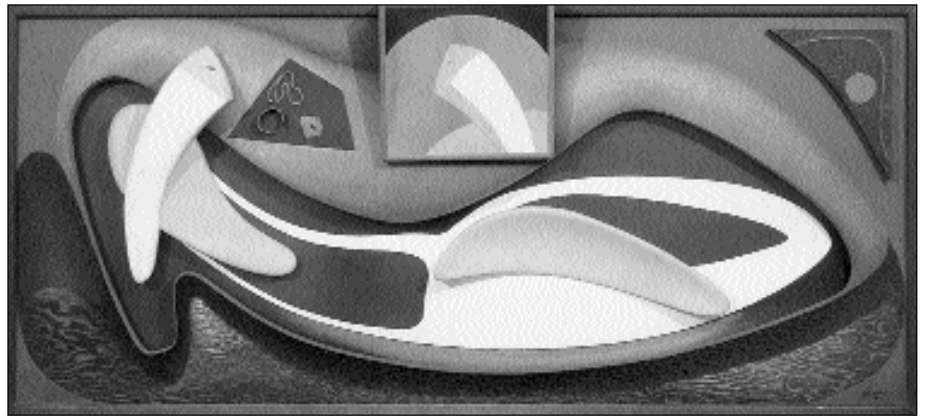
1921-го він їде до Німеччини уже як законодавець світової скульп-

1923-го Архипенко з дружиною Анжелікою переїздить до Америки. Починається новий період його життя — власна школа в Нью-Йорку, викладання в школі індустріальних мистецтв Чикаго, а згодом в університеті Канзас-сіті.

Доки міг, підтримував зв'язки з Вітчизною. На початку 1930-х стає членом Львівської Асоціації незалежних українських митців і дарує свої твори музею Львова. 1929-го Київський художній інститут запросив великого земляка до складу професури. Митець відповів палким листом: “Праця у Києві — це була б нагорода за мою художню діяльність. Проте обставини моєї мистецької і педагогічної роботи за кордоном не дозволяють тепер переїхати до Києва. Для зміцнення зв'язків з Києвом пропоную прийняти як подарунок бронзове погруддя — портрет диригента В. Менгелберга”. (Нині зберігається в Національному художньому музеї). Портрет виконано в дусі “необароко”: відгомін юнацьких вражень від барокових пам'яток, що ними ряснів Київ того часу.

Помер Олександр Архипенко 1964 року. Його творча спадщина — не тільки створені ним скульптури. Пластичні ідеї українського митця вриваються округлими отворами в скульптуру англійця Мура, сплющують до двомірності видовжені фігури швейцарця Джакометті, нададуть руху “мобіліям” амери-

Клеопатра (Відпочинок). 1957. Пофарбоване дерево, кераміка

тури. Відповідно знайшлися покупці на його твори. Один багатій придбав двадцять найкращих експериментальних творів Архипенка, його так зване скульптомалярство: рельєфи, помальовані чистими веселковими фарбами. Багатій емігрував від фашизму до Палестини. Згодом його колекція скульптур стала власністю музею Тель-Авіва. Збереглася, вціліла... Коли відзначалося століття від дня народження Архипенка, музеї Тель-Авіва й Вашингтона влаштовували великі виставки нашого ушлявленого земляка, на той час визнаного генієм скульптури.

канця Калдера, поборознять рішучими лініями рельєфи італійця Манцу...

Відсилаючи на батьківщину погруддя диригента, Олександр Порфирівич додав до скульптури напис на табличці, короткий та зворушливий: “Присвячується матері мій” (мати — Прасковія Василівна Махова). І, певно, протягло озвалось його серце: матері Україні...

Дмитро ГОРБАЧОВ,
Павла УТЕВСЬКА

Вадим СКОМАРОВСЬКИЙ

РЕП'ЯШОК ДО РЕП'ЯШКА ДЛЯ КОЛЮЧОГО СТІЖКА

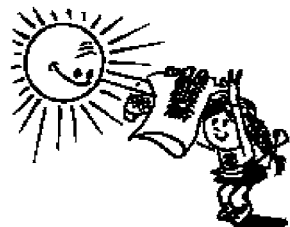
ДОМАШНЄ НАВЧАННЯ

Навчає Гриць малу сестричку,
Розклавши книги на столі:
— Від ста віднімем одиничку,
То скільки буде?
— Два нулі.

— Підручник, як на зло,
Поземком свіжим занесло.
— Який же вихід у Кузьми?
— Чекають закінчення зими.

МЕРТВЕ МОРЕ

Учитель:
— Діти, Мертве море —
Одне з географічних див. —
А Лесик тягне руку вгору:
— Скажіть, а хто його убив?

ПРИГОДА З ІСТОРІЄЮ

— Не вчить історію Кузьма.
— Чому?
— Підручника нема.
— А де ж він?
— Та впустив у сніг,
Як навпростець на лижах біг.
— Ну й що?

ВАГОМА ПРИЧИНА

— Наталочко, візьми повісь
На сонце вишиванку прану.
— На сонце? Дивні ви якісь.
Та я ж до Сонця не дістану.

ШТАНИ

— Штани — це слово-дивина,

Всміхнувся Іванко
до Антоші, —
Вгорі, де пояс, — одина, —
А множина — там, де холоші.

ХИМЕРНА ВДАЧА

Химерна вдача у Миколи.
Нелегко тут знайти розгадку.

П'ять двійок принесе зі школи
І каже:
— Заробив десятку.

ЩИРЕ ЗІЗНАННЯ

— Ти школу пропускаєш,
синку?
— Та ні, заходжу на хвилинку.

ЯК НАВЧАННЯ?

Каюся: в мене задовнена звичка
“Як навчання?” питати
в Наталі.
— А ти спробуй, —
говорить сестричка, —

Дотягтись до дванадцяти балів.

ФУТБОЛ

Чатую пильно на воротях
І відчуваю тім'ям протяг,
Тому що власну шапку, бач,
Я зафутболив, наче м'яч.

ЧИМ ДОВША ПИСАНИНА...

Зі школи йде хлопчина
І меле, як млинок:
— Чим довша писанина,
Тим більше помилок.

ЦІКАВЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Вмостившись під розлогою
вербою,
Знічев'я розмірковує Роман:
— Читав байки. В них

ослик та баран
Говорять, Петре, так,
як ми з тобою.

СЛУШНА ПОРАДА

Спитали друзі у Павлуші:
— Коли найкраще
рвати груші? —
Той кинув їм через паркан:
— Коли прив'язаний Полкан.

ЧОМУ У ЗАЙЦЯ ГАРНИЙ ЗІР

Я чув не раз, не два —
повір! —
Цю вигадку-смішинку.
Мовляв, у зайця гарний зір,
Бо він гризе морквинку.

Про це балакали в авто,
В метро і на базарах,
Бо, справді, зайця ще ніхто
Не бачив в окулярах.

ДЕ ГРИЦЬ?

Гриць завмер, не зводячи очей
З виставки загублених речей.
А тим часом тато спохопився:
— Де ж це Гриць мій?
Чи не загубився?

СОМ

Сом у заводі зітхає,

Довго й смачно позіхає,
Бо рибалки-супостати
Не дали йому поспати.

НЕРОЗГАДАНА ТАЄМНИЦЯ

З яйця проклонулось курча.
Це зрозуміло нам.

Хоча...
Хоча неясно все одно,
Де у яйці злялось воно.

ПІСКЛЯ

Мій менший братик ще пискля,
А вже дає мені щигля.

ВИХІДНИЙ

Рибалка цей такий чудний,
У риби, каже, вихідний.

ЯК ЗВЕТЬСЯ ПТАШЕЧКА?

— Як зветься пташечка
он та? —
Звернулася до сестрички Аппа.
— Ота сріблясто-золота,
Що знай стукоче: — та-та-та?

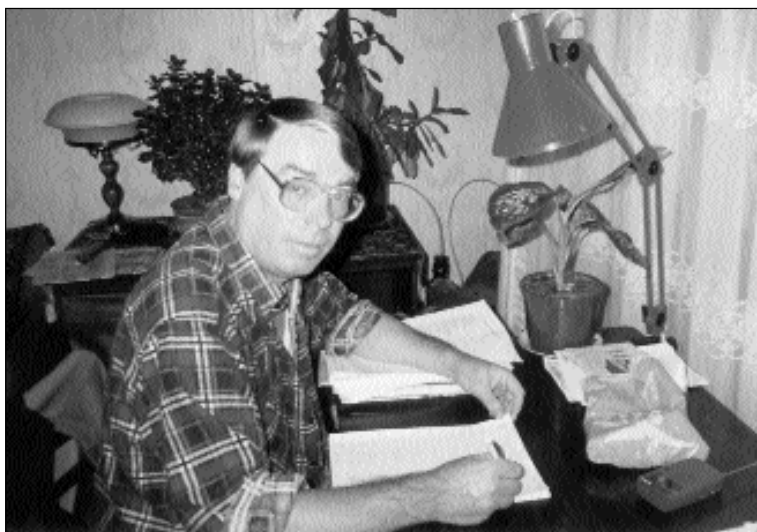

Як зветься пташечка ота? —
На жаль, я в неї не спитала.

“КОЛОБОК”

Пагорбом, долом
І знов на горбок —
Котиться полем
Тугий колобок.
Гульк! — аж вовчисько
З глухих роздоріж
Крадеться близько:
— Я з'їм тебе!
— Іж.

М'ячик-стрибайчик,
пустун-витивник
Плиг — наче зайчик,
На вовчий язик.
В того очиська
Полізли з орбіт,
Вмить для вовчиська
Потьмарився світ.
Вие, голосить

ХТО ДО НАС ПРИЙШОВ?

(Про автора)

Сьогодні на редакційному “Сорочинському ярмарку”
гостює (базарює — це не те) Віктор Баранов — відомий
поет і прозаїк, лірик і сатирик, перекладач і літературний
критик, автор знаменитої пісні “До українців”. А ще — ре-
дактор унікальної газети “Веселі вісті”.

Переступивши поріг нашої редакції, Віктор Баранов со-
нячно всміхнувся. І тут ми його запитали: “Чому ви, ша-
новний Вікторе Федоровичу, завжди усміхаєтесь?” Поет
серйозно відповів: “Світ уцілів, бо сміявся”.

На велелюдному Хрещатику зу-
стрілися двоє. Давно, ще зі студент-
ських часів, не бачилися. Одного до-
ля закинула в чарівне Закарпаття, а
другого — в індустріальний Донбас.

— Скільки літ, скільки зим!
— І не кажи.
— То, може, з цієї нагоди?..
— Сам Бог велів!

Якраз під боком — шинок “У Ге-
орга”. Зайшли, замовили, почаркува-
лись:

— Ну?

— Будьмо!
Взялися сьорбати незбагненне
пійло, яке замовляли як каву.

— Де ти ніні? Як ти? Хто ти?
— Та, розумієш, роботи за фахом
не стало. Вирішив зайнятися бізне-
сом.

— Великим чи малим?
— А яка різниця?
— Е-е-е! Це далеко не одне й те
саме. Тут є свої варіанти.

— Ух ти! А я й не знав.
— Тоді слухай уважно. Якщо ти

Віктор БАРАНОВ

ЦЕ, БЛІН, ВОБШЕ!

займешся малим бізнесом, то це,
блін, вобше. А коли великим, то тут
є два варіанти. Або ти прогориш од-
разу, або вплинеш крутим.

— Так-так-так. Я записую...

— Якщо прогориш одразу, то це,
блін, вобше. А коли вплинеш кру-
тим, то тут є два варіанти. Або ти не
висовуватимешся, або захочеш ходи-
ти в малиновому піджаці.

— Ти ба!

— Якщо ти не висовуватимешся,
то це, блін, вобше. А якщо захочеш
ходити в малиновому піджаці, то тут
є два варіанти. Або тебе дістане по-
даткова інспекція, або на тебе “на-
їде” рекет.

— Не спіши, я ж записую...

— Якщо тебе дістане податкова
інспекція, то це, блін, вобше. А коли
“наїде” рекет, то тут є два варіанти.
Або ти будеш покірним ягнятком і
вони тебе “доїтимуть” на всю котуш-
ку, або ти захочеш огризнутись.

— Боже ж мій!..

— Якщо ти будеш покірним яг-
нятком, то це, блін, вобше. А коли за-
хочеш огризнутись, то тут є два варі-
анти. Або ТИ їх, або ВОНИ тебе.

— Ага, ага...

— Якщо ТИ їх, то це, блін, воб-
ше. А коли ВОНИ тебе, то тут є два
варіанти. Вони або зразу угрохають
тебе, або сплять тобі квартиру, дачу
й машину з гаражем.

— Ну, це, блін, вобше!

— Це ще не вобше! Вобше, блін,
— це коли вони тебе одразу угроха-
ють. А коли сплять квартиру, дачу й
машину з гаражем, то тут є два варі-
анти. Або ти підеш до них з повин-
ною, або заявиш у міліцію.

— Так-так... Так-так... Так-
так...

— Якщо ти підеш до них з по-
винною, то це, блін, вобше. А коли
заявиш у міліцію, то тут є два варіан-
ти. Або міліція візьме тебе під за-
хист, або здасть тому самому рекету
з потрохами.

— Що ти кажеш?!

— Якщо міліція візьме тебе під
захист, то це, блін, вобше. А коли
здасть тебе рекету, то тут є два варі-
анти. Або рекет скалічить тебе до
невпізнання, або тебе знайдуть у
зашморгу в покинутій хатині на да-
лекій околиці твого улюбленого Уж-
города.

— Ну, знаєш!

— Якщо тебе скалічать до не-
впізнання, то це, блін, вобше. А коли
знайдуть у зашморгу, то тут є два ва-
ріанти. Або органи відкриють крими-
нальну справу, або офіційна версія
ствердить факт самогубства.

— Слухай, може, ще по сто?..

— Зачекай! Устигнемо. Якщо ор-
гани відкриють кримінальну справу,
то це, блін, вобше. А коли буде дове-
дено факт самогубства, то тут є два
варіанти. Або тебе ховатиме сім'я,
або проведе в останню путь рекет.

— Ну, ні, я замовляю ще. Коньяк
питимеш?

— Питиму. Якщо тебе ховатиме
сім'я, то це, блін, вобше. А коли в
останню путь проведе рекет, то тут
є два варіанти. Або твоя дружина-
красуня стане коханкою їхнього па-
хана, або ніхто не знатиме, де твоя
могила.

— І це ти серйозно?

— Якщо твоя дружина стане ко-
ханкою їхнього пахана, то це, блін,
вобше. А якщо другий варіант, то ти
не ображайся, коли я не покладу на
твою могилу квіти.

— То що ж робити?

— Як це що? Ти ж збирався ко-
ньяк замовляти. Давай вип'ємо за
зустріч і процвітання твого бізнесу.

Малюнки Юрія Козюренка

Варвара Гринько — заслужений учитель України, лауреат конкурсу “Учитель року — 90”, письменник, автор 11 поетичних збірок.

Працює в Київській школі № 102. Викладає українську мову, літературу та народознавство.

У її доробку є книги лірики, куди увійшли вірші, пісні та балади. Але, в основному, Варвара Гринько — дитячий письменник.

Нещодавно вийшла її трилогія для дошкільнят — і це вперше в Україні, — “Абетка”, “Букварик-дошколяр”, які вже є в продажу; незабаром надійде й “Дошкільна математика”, — все для шестиліток.

Варвара Гринько вболіває за рідну мову, шукає шляхи донесення її до дітей. Адже так багато зменшилось дитячих установ і не всі батьки можуть підготувати малюків до школи. На допомогу батькам та дитячим установам прийшли ці книги як художня література і як дошкільний посібник, бо вони з грифом Міністерства освіти та науки України.

“Абетка” — у символах. Починається вона благословінням. Символи-предмети, що нагадують літери. Вони скрізь: у хаті, за хатою, на подвір'ї. Є дерево, що схоже на літеру І, молоток — літера Т і т.д. Вірші мініатюрні, легкі, з алітерацією.

Малювала автор “Абетку” сама, аби догодити найменшому, найлюбленішому читачеві. Дуже цікавий “Букварик-дошколяр”.

Вірші з нової книги “Засівайте, хлопчики, засівайте!” написані автором і вже використовуються на уроках народознавства. Книга наповнена змістом народознавчих звичаїв, традицій, коротких

Варвара ГРИНЬКО

«ЗАСІВАЙТЕ, ХЛОПЧИКИ, ЗАСІВАЙТЕ!»

Осінь втратила права,
Їх забрала Покрова...

Покрівонько, Покрова,
Тебе просить дівтора,
Від нещастя усіх та зла,
Щоб ти їх уберегла.

РІЗДВО

Коляд, коляд, колядники,
Різдвянії розрадники!
Наша радість не погасла —
Народивсь Христос у яслах.

Коляд, коляд, колядники,
Різдвянії розрадники.
Відчиняйте двері й сіни,
Народивсь Христос на сіні!

ЙОРДАНЬ

Там, на річці, на Йордані,
Ісуса кропили.
На тій річці, на Йордані
Ісуса хрестили.
То ж на свято, на Водохрещ
Цілюща водиця.
Від хвороби святеницю
Зберігати годиться.
На Водохрещ величальну
Хор співа Христові.
Пийте, діти, святую воду,
Щоб росли здорові.

ВЕЛИКДЕНЬ

Клопоталась
бабуся Параска —
У печі випікалась паска.
В хаті тістечко пахотіло,
А малеча ж паски хотіла.

Посміхалась
бабуся Параска.
На столі рожевіла паска.
Сонце сяяло, місяць скрес
І всі віталися:
— Христос воскрес!
— Христос воскрес!!
— Христос воскрес!!!

ЗЕЛЕНА НЕДІЛЯ

Зелена неділя, зелена.
Ідіть, мої діти, до мене.
Бог Отець із Сином
і Духом Святим
Освятити землю
сонцем золотим.
Пресвята Тройця —
Божий час.
Збережу я трави про запас:
Купіль із любистку,
шовкова трава...
Не хворіли б діткам
ніжки й голова.
Задзвонили
в церкві дзвонарі,
Голуби літають угорі.
Бог Отець із Сином

ПЕРШЕ ПРИЧАСТЯ

Радіють хлоп'ята —
Всміхається щастя
Сьогодні приймають
Христове причастя.

Причастя до віри,
До отчого краю.
До рідної мови,
Яку так плекають.

Петрусю, Павлусю,
Збулись ваші мрії.
Хай збудуться щасно.
Батьківські надії!

ПАВУК

Запитали ми хлопчину:
— Хто снує цю павутину?
— Я не знаю.

— Набере він слини в лапки,
Сам собі мережить хатку.
— Слини в лапки?

— Без сокири, без рубанку,
Нова хата біля ґанку
— Я не бачив.

Розказали ми хлопчині:
Й лазить він не по драбині.
— Не по драбині?

Залетить в тенета муха,
Й зловить він її щодуху.
— Ага.

ВСЕ ВІЧНОЖИВЕ

Наталю, бач, ромашечка
Через асфальт пробилася...
На ній сидить мурашечка
І жде, щоб ти вклонилася.
Не наступи,
І не зірви,
Квітує хай —
Благослови!
Земля і небо,
Вода, тварина,
То все росте,
То все живе,
І ти вічножива,
Моя дитино!

СВЯТИЙ МИКОЛАЙ

Вовчик в лісі
стриб та стриб,
Зайчик в лузі скік
та скік —
Вже приходить Новий рік.
І ти, хлопче, устайвай
Та стежину промітай,
Бо вже ходить Миколай.
Святий, святий,
чудотворний
Йде до нас в мороз
проворно,
Він усіх дітей пригорне.
Для усіх малят гостинці
У мішку несе, в торбинці —
Всім дарує поодиноці.
І гостинці, й подарунки
Незвичайні пакунки
І для тебе, для ласунки.
Тож, Наталко, устайвай,
Та стежину промітай —
Вже в дорозі Миколай!
Зайде в нашу він хатину,
Привітає всю родину,
Вдячна будь йому, дитино.

ПОКРОВА

Покрівонько, Покрова.
Вже холодом повія.
Землю листя покрива,
Прийшло свято — Покрова.

Покрівонько, Покрова.
Омофором всіх вкрива.

1. Чарівним “спасибі” висловлюємо: спаси тебе Боже.
2. Привітальним “здраслуй” кажемо: зичу тобі здоров'я.
3. Скромним “вибачте, будь ласка” — милосердно знімаємо провину.
4. Поважним “дозвольте” — відкриваємо дорогу.
5. Оборонне “хай не вадить, коли чує” — захищає від злих помислів.
6. Доброзичливе “дарую вам мирний сон” — приносить спокій.
7. Ніжне “матінко-каліно” — знімає втому, тож поклоніться матері за терпіння.

КОЗАЦЬКА БУЛАВА

Не піду я на город,
Мак-мачину не зірву.
Бо стеблина дуже схожа
На козацьку булаву.

БЛАГОСЛОВЕННЯ

Господи Боже!
У ясну днину,
У гошу годину
Благослови дитину.

На добре починання,
Бо нелегке навчання.
Та дитя все зможе!
Благослови, Боже...

і Духом Святим
Всіх благословляють
ранком золотим.

МАКОВІЙ

Сниться серпню
свято Маковія,
Сниться серпню
мати Соломія.
Сім синочків любих породила
І на смерть за віру
всіх благословила.
Ходить серпень в золотій
лівреї,
Сняться серпню
мужні Маковії...
Сім в букеті
маківочок святять,
Поспішають квіти
розцвісти до свята:
Чорнобривці,
васильки та м'ята —
Від лихого духа
вберігають хату.

НА ІВАНА, НА КУПАЛА

На Івана, на Купала,
Я лілеї в річці рвала.
Щоб самій сплести віночок,
Щоб з сестрою йти
в таночок.

На Івана, на Купала,
Моя лялька в річку впала.
По місточку ходжу, плачу,
Ходжу, лялечки не бачу.

На Івана, на Купала
Через ватру я стрибала.
Моя лялька не втонула,
Через річку стрибонула.

На Івана, на Купала:
Моя лялька ніч не спала.
І вона вінок пускала,
З нами свято зустрічала.

СПАС

Пахнуть сливи —
літній час!
По садочку ходить Спас —
Покровитель урожаю,
Ходить з кошиком, я знаю...
Наш духмянний Спас,
Спаси нас!

Пахнуть груші —
серпня час,
Пахне яблуками Спас.
Йдемо в церкву на посвяту,
В нас в сім'ї велике свято.
Ясноликий Спас,
Спаси нас!

КОЛЯДКА

Коляд, коляд, колядин
Я прийшов, та й не один.
Я з сестрою йшов
і з братом,
Із Різдвом вас привітати.

Коляд, коляд, колядин —
Народивсь в Марії син.
Засвітіть ви свічі знову —
Народився син —Христос.

КОЛЯДА

Глянь, дитино,
Глянь, кохана,
Наступає
Ніч різдвяна.

Будуть зорі
Мерехтіти,
На колядку
Йтимуть діти.

Йтимуть діти
Із козою,
Із зізною
Різдвяною.

Ой, дитино,
Ой, кохана,
Вже в дворі в нас
Ніч різдвяна.

Із ведмедем
Волохатим,
З колядою
Йдуть до хати.

Не дрімай,
Заспівай!

КОЛЯДКА

Коляд, коляд, колядники,
Різдвянії розрадники...
Відчиняйте двері й сіни —
Народивсь Христос на сіні.

Коляд, коляд, колядники,
Різдвянії порадики, —
Вийдіть, дядьку,
зустрічайте,
Долар з бубликом давайте!

НОВОРІЧНА ЗАСІВАЛЬНА

Сію, сію, засіваю,
З Новим роком всіх вітаю!
Щоб велоса у господі,
У садочку й на городі.
Не було щоб суховіїв,
І щоб вітер тепло віяв.
Щоб цвіло все, не горіло,
І щоб діти не хворіли.
Щоб родили груші й вишні,
І щоб дочки заміж вийшли.
І щоб хлопці поженились,
Щоб всі в хаті помістились,
Всі були, як маків цвіт,
Щоб радів вам білий світ.
Сію, сію, засіваю,
З Новим роком всіх вітаю.

ЗАСІВАЛЬНА № 2

Кожен хлопчик,
Кожен хлопчик
Хай не спить,
Хай не спить!

Старий звичай,
Старий звичай,
Так велить,
Всім велить!

Щоб мужчини
Засівали,
Перші в хаті
Побували.

Для щастя,
Для здоров'я
На Новий рік.

Господарю
Й господині
І малесенькій
Дитині, —
Всім —
Щасливий вік.

КУТЯ (щедрівка)

В когось діток череда,
А я в батька лиш одна.
Я весела, гарна, пишна
Щедрувать до вас
я вийшла.

Хай на дачі родять дині,
Зичу щастя господині.
Хай в городі родить мак
І горох, і пастернак.

Щоб весела була хата,
Щоб кутя була багата,
Щоб вам кури сокотили,
Щоб було, що ви хотіли.

Щоб роїлись часто бджоли,
Не хворіли ви ніколи.
В Святий вечір щедрувала,
Тітка бубликів давала.

НА ЗБУВАННЯ (щедрівка)

На Святвечір йдем до хати,
Будем нині щедрувати.
Щедре наше щедрування,
Нехай буде на збування:

Щоб Чорнобилі сховались,
Водоспади не прорвались,
Щоб ліси росли могуті,
Щоб тримались
гори й кручі.

І щоб люди були раді
На Вкраїні нашій владі,
Щоб мечі на шмат
не рвали, —
Всі до миру завжди звали.

Милосердно щедруємо,
В мороз далі мандруємо.
Люди! В хаті про нас чуйте
Та гостинці нам готуйте

На Святвечір!

ПІВНІ (щедрівка)

Щедро, щедро ми щедруєм,
Всю родину ми віншуєм.
Щоб в дворі росло
цар-зілля,
Кожний рік було весілля.

Щоб співали рано півні,
Щоб велися в хаті гривні.
Були діточки сторукі
До комбайна й до науки.

Хай стрічають сонце в полі,
Буде хай всього доволі.
У Святвечір та й у будень
Хай сторицею прибуде.

Вийдіть, пане, до порогу,
Дайте грошей на дорогу.
А ви, панно, поспішайте,
Чередоньку пригощайте.
Святий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я.

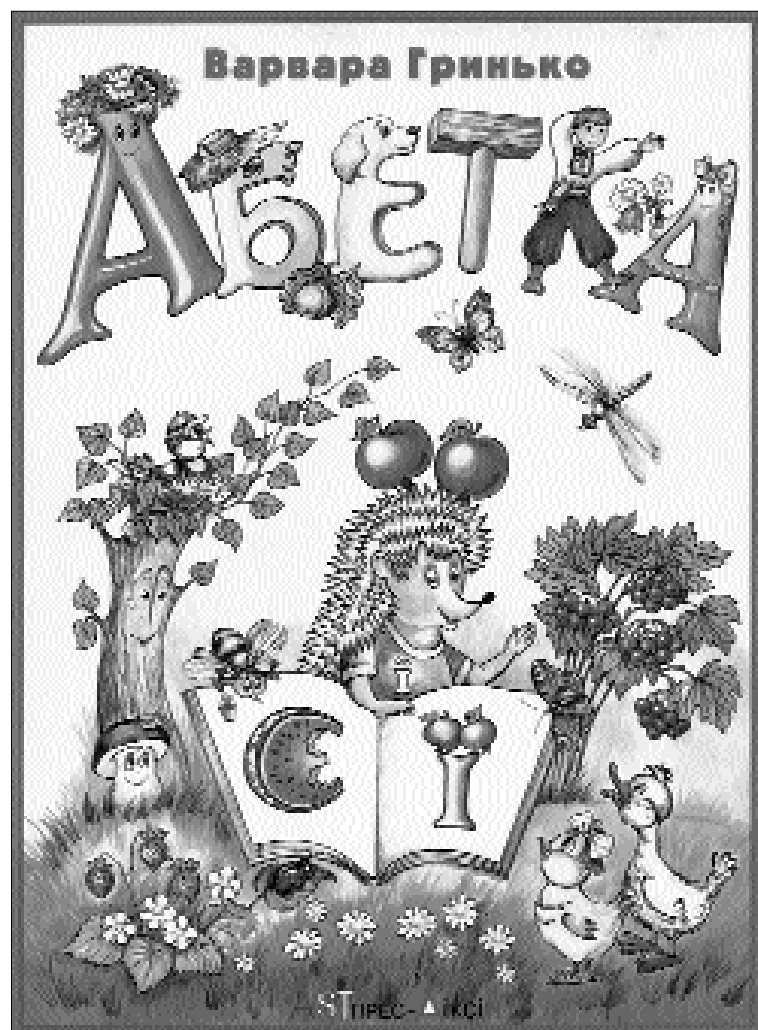
ВИЙДИ, ГОСПОДАРЮ (щедрівка)

Вийди, господарю,
вийди, величний,
Ми тобі зичим
бути довговічним.
Будь довговічним
і бути любим,
Щоб твої діти були
у шлюбі.

Щоб господиня
всміхалася зранку,
Щоб вся ясніла,
як вишиванка
І щоб любистком
пахло у хаті,
На хліб, на сіль були багаті.

Щоб бідним людям
дали в дорогу,
Щоб слали дяку
ви пану Богу.
Дай, Боже, сили
плоди пожати,
Святого вечора
на той рік ждати.

СВЯТКОВІ СВІЧІ

(щедрівка)

Я вам щедрую, я вас вітаю,
Тепла від сонця
я вам бажаю,
Тепла від сонця,
щастя від неба.
Хай вам прибуде усе,
що треба.

Щоб був прибуток
в хаті, в кошарі,
Щоб панна красна
жила у парі.
Щоб була мила,
як і годиться.
Душа хай квітне
і молодиться.

Будьте здорові,
будьте веселі,
Зичу вам щастя
в новій оселі.
Я вас вітаю не раз, а тричі.
Хай світять ясно
святкові свічі.

ВЕЧІР ЩЕДРУВАННЯ (щедрівка)

Я у вечір щедрування
Вам несу свої вітання:
Щоб родило рясно жито,
Щоб було вам краще жити.

Щоб вам бджоли
мед носили,
Щоб ще більше було сили,
Щоб родив увесь садочок,
Віддали щоб заміж дочок.

Щоб шуміли ясеночки,
Поженилися синочки,
Щоб не знали горя-муки
І діждалися онуків.

Щедрик-ведрик-
щедрівець —
Тут щедрівочці кінець.
Несіть шинку,
несіть гроші —
Побажання в нас хороші.

ВЖЕ СВЯТВЕЧІР-

ЗОРЯНИЦЯ (щедрівка)

Вже Святвечір-зоряниця,
А була вже колядниця.
Колядниця різдвяная,
Кутя була медвяная.

На Меланки, на Меланки,
На Святвечір щедруванки.
Щедрик-ведрик щедрування
Старим людям на збування.

Малим дітям на потіху,
На цукерки та горіхи.
Зимнім пташкам —
щебетання,
Молодятам на кохання.

Ідіть, дітоньки, щедруйте —
Рідне слово подаруйте.
На Святвечір, на Меланки
Щедрик-ведрик
чути зранку.

Чути зранку по країні,
Шевченковій Україні
Щедрий вечір,
Добрий вечір...

ЩЕДРИК-ВЕДРИК (щедрівка)

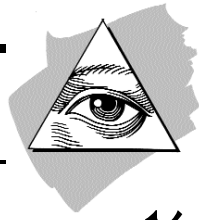
Щедрик-ведрик щедрувати
Посилає батько й мати:
До дідуся до старого
Та до дядька молодого.

І до тітки й до сусіда
Вийшов я після обіду,
Обійшов всіх, не минав,
Долі світлої бажав:

Щоб хлоп'ята чорноброві
Були сильні та здорові.
Обминала всіх тривога,
Рушником лягла дорога.

Світлий Боже, зглянься ти,
Нашу землю освяти,
Освяти мою країну,
Мою матір Україну.

Хай, як птах, вона зліта
Та й на многії літа.

Паша, сім'я Горелкіних, м. Сімферополь

ФОТОГРАФІЇ

Маленькі діти бачать усе. Підрастаючи, вони вибудовують навколо себе стіну, залишаючи відкритими лише окремі сектори: дім, робота, звичний маршрут на базар чи, якщо з кар'єрою пощастило більше, до фірмових магазинів. Це для дорослих зима, весна, осінь настають несподівано: одного дня раптом відволікся від думок, глянув під ноги — а там сніг (пожовкле листя, молоденька трава, квіти). Як гарно! — захоплено вигукують глядачі, милуючись на призахідне сонце на листівці, хоч за їх вікном сонце заходить нітрохи не менш мальовничо. Який жах! — зітхають перед портретами вуличних дітей, хоча щодня проходять повз маленьких жебраків у метро, поринувши у власні клопоти. А може, це психологічний захист — щоб могли прямо подивитися у вічі цим дітям, треба повернути все своє життя. Не кожен на це зважиться. Тож для нас із вами, для тих, хто досі в стороні, й організовано в Українському домі фотовиставку Олександра Гляделова "У пошуках втраченого". Триватиме вона недовго: у грудні вирушить у мандрівку регіонами України. Щоб розбудити.

ДІТИ

Діти, позбавлені сімейного замирення, люблять малювати будиночки — під вікнами ростуть квіти, із димарів в'ється димок, а до дверей веде широка стежка. Це Дім, якого в

ПРО ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ

них немає, можливо, ніколи й не було, але який — вони дуже, дуже вірять — де є і чекає на них.

Населення України — 49 500 000. Загальна кількість дітей — 11 143 000. Понад 103 000 сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Понад 50 000 з них перебувають у державних та інтернатних закладах різного типу. Кожного року кількість дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні зростає. За останні 5 років кількість дітей-сиріт, які перебувають у дитячих будинках (0–7 років), зросла на 41 %, а кількість дітей, які перебувають у школах-інтернатах (7–17 років), зросла на 65 %.

Ідея цієї виставки, власне, не нова: діти завжди були одним з улюблених джерел натхнення для митців. Та в основному практикувалися два підходи: щасливе дитинство або трагедія дітей вулиці. Мета ж цієї виставки, як зазначила виконавчий директор Представництва організації "Надія і житло для дітей" в Україні, Білорусії та Молдові Галина Постолок, — не просто звернути увагу на проблему, але і вказати вихід. І вихід цей — дитячі будинки сімейного типу.

Дитячий будинок сімейного типу — це сім'я, яка створюється подружжям чи окремою людиною, і бере на виховання та спільне проживання не менш, ніж 5 сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування. Місцева держава вкладає ухвалює рішення щодо створення такого будинку.

Навпроти фотографій малолітніх бомжів, чие сире життя скрашується хіба що тюбиками

синтетичного клею, та вихованців інтернатів, що з безнадією дивляться в об'єктив, — усміхнені малюки серед квітів, курчаток, в обіймах численних родичів. Вони знайшли своїх маму й тата, і свій дім — адже так і повинно бути.

ОРГАНІЗАТОРИ

Міжнародна благодійна організація "Надія і житло для дітей", один із організаторів фотовиставки (разом із Всеукраїнським благодійним фондом Надії і добра та Національним комплексом "Експоцентр України"), була заснована в 1994 році у Великобританії Марком та Керолайн Кук з метою відродження розбитих життів дітей, які стали жертвами воєнних конфліктів, стихійних лих та катастроф. В Україні вона розпочала свою діяльність у серпні 1998 року із головним проектом — створенням і підтримкою дитбудинків сімейного типу. За три з половиною роки в Україні було відкрито понад 40 таких будинків, у яких знайшли любов та надію на нормальне життя майже 500 сиріт. Можливо, це тільки краплина в морі. Та якщо врахувати, що середнє заповнення державних закладів для таких дітей — 200–250 чо-

ловік, зусиллями організації просто запобігли створенню ще двох інтернатів.

БАТЬКИ

"...Десять тут я бачила наших дітей. — Не може бути. Стіни цілі? — Навіть цілі. — Тоді їх тут не було... Або їх вчасно забрали. (Сміх)". (З розмови Батьків.)

Вони дуже звичайні, ці люди. Пройдеш повз них і не помітиш. Це видається дивним: я чомусь думала, що їх упізнаєш в будь-якому натовпі, що вони мають чимось різночудно відрізнятися від усіх нас, співчутливо-бездієвих. Їм не подобається, коли їх запитують, чому вони за це взяли і навіщо їм це потрібно — так, ніби повинні виправдовуватися. А їм безкінечно ставлять ці запитання, сподіваючись у відповідь почути рецепт зцілення власних душ.

"...Обоє мають бізнес, заможні, будинок, машини... Не те, що я та ви. І віддали. — Невже віддали? — Вернули назад, кажуть, ми не знали, що вони ТАКІ. — Ну та й ти подивися! Які — такі? А якими ж їм бути?" (З розмови Батьків.)

Страшно за суспільство, яке хоч і засуджує хабарників, злодіїв, безпринципних політиків, здатне, щонайменше, зрозуміти їх мотиви, зате повірити у людяність, безкорисливість і самовідданість (і кого — звичайнісіньких ближніх!) просто не може. Здавалося б, такі сім'ї потрібні вітати, та, як свідчать

опитування, пересічні громадяни ставляться до них часом навіть відверто негативно, вбачаючи якісь корисливі цілі, і взагалі, "чому це їм допомагають, а не, припустимо, НАМ?" Тож найтяжче у роботі орга-

Сімейний Будинок родини Нені, м. Суми

нізації — змінити психологію людей, і урядовців зокрема. Перекопати, що сироти з вулиць та інтернатів, якими б вони не були, — це насамперед ДІТИ, а батьки, що хочуть їх усиновити, роблять подвиг, за який держава не зможе віддячити їм, навіть якщо засипатиме гуманітарною допомогою.

***

На першому і другому поверхах Українського дому у розпалі ярмарок. У передсвятковій атмосфері розкуповують пальта, черевики, косметику. Стоси товарів, натовпи людей, гамір та штовхання... Організатори виставки просять вибачення за непередбачену затримку — багато з тих, кого чекали на прес-конференцію, заблукали на ярмарку, довелося їх виловлювати. Звичайна фраза звучить раптом із сумного двозначності — нас серед жвавої торгівлі загубилося, майже безповоротно, набагато більше, чи стане на всіх тих, хто, як один сивобородий рибалка, одного разу вирушив лови-

Сімейний Будинок родини Шполянських, с. Стара Богданівка Миколаївської області

ЩАСЛИВА ХАТА, ЯК ДІТЕЙ БАГАТО

переконана Надія Білошицька, мати 14 дітей, листоноша Харитонівського відділення зв'язку Коростишівського вузла зв'язку, що на Житомирщині

Сьогодні українську жінку, яка наважилася народити трьох або більше дітей, інколи просто не розуміють. Мовляв, у нинішній скруті... Її співчужують, її жаліють, чимось виправдовують. А що думає вона сама, її діти, — врешті, як живе їм?.. Принаймні, багатодітна сім'я, з якою мені нещодавно випало познайомитися, не підпадає під категорію "неблагополучна".

Тієї гої весняної днини полісани, помітивши на вулицях своєї Харитонівки кілька машин одразу, не губилися в здогадах — до кого їдуть гості з області. Звісно, що до подружжя Білошицьких. Ось і їхнє обійстя. Заїхали у двір, де нас зустрічають Надія та Леонід Білошицькі. Із простої селянської хати випурхнули кільканадцять дитлахів, притулилися до батьків і мовчки спостерігали, як з доброго дива хазяйнують у дворі дяді та тьоті. А робота кипіла.

— Розвантажуйте машину, — розпорядився директор Житомирського поштового відомства Володимир Закусило і, підхопивши мішок з цукром, поніс до хати.

Прийжджі, хоч і начальники, але люди не горді — Олег Андрійчук, начальник відділу маркетингу Житомирської дирекції, Іван Ігнатчук, голова обкому профспілки працівників зв'язку, Володимир Нетеса,

голова Коростишівської районної ради, Віктор Синецький, начальник Коростишівського вузла зв'язку, Лідія Титова, начальник відділення зв'язку с. Харитонівки — вміли вивантажити мішки з борошном, крупами, цукром.

— Де велосипед? — занепокоївся Володимир Закусило.

— Невже забули?

— Та ні! Привезли, — відказав хтось із гурту.

— Він в іншій машині їхав.

Церемонії вручення подарунків не було. І якоїсь помпезності — теж. Просто з'їхалася додома велика і дружня родина: матері — квіти, батькові — велосипед, а дітям —

цукерки...

До речі, про солодощі. Жодне з малюків навіть не торкнулося їх. Кожне робило вигляд, що зовсім не помічає ящика із шоколадом. Це викликало зливу запитань із боку моїх колег-житомирян, які теж були того дня на гостинах.

— Мабуть, ви щодня смакуєте медяниками? — запитав хтось із журналістів у п'ятирічної Аліни.

— Коли мама дозволить — тоді і візьмемо по цукерці, — не розгубилася дівчинка. — А над усе ми любимо борщ, вареники і пиріжки.

Здивуванню не було меж:

— Ви схожі на нормальну щасливу сім'ю, а не на замучену турботами

й проблемами багатодітну родину...

— А ми і є нормальна щаслива сім'я, — запевнило подружжя Білошицьких.

— Коли ми з Леонідом познайомилися на весіллі у друзів, — розповідає Надія Павлівна, — а незабаром побралися, — навіть і гадки не мала про те, що стану багатодітною матір'ю. Двадцять чотири роки тому народилася Наталя, потім — Тетяна (обидві одружені, мають своїх дітей), далі мішок розв'язався: Ігор, Оля, Саша, Поліна, Олена, Леонід, Надія, Олесь, Аліна, Люба, Вадим, а найменшенькій Аліні — нещодавно виповнився рік і чотири місяці.

— Надіє Павлівно, діти ваші добре навчаються, одягнуті так, що ніхто не скаже: "Багатодітна родина..."

— Матеріально, звичайно, нам нелегко. Декретні були 24 гривні 13 копійок, а з минулого місяця 35 гривень. Як на такі гроші прожити? Спасибі, не забувають нас і з району, і з області. Вже вкотре приїздять... Суттєво нам допомагають громадські організації. Як би скрутно не було, але просити не ходимо. Від великого до малого усі трудяться нарівні з нами. А прикласти, як кажуть, рук та розуму є до чого. Маємо 60 соток городу, дві корови. І рибу ловимо, ягоди, гриби в лісі збираємо. Он і торік виручили від цих промислів понад 3 тисячі гривень. Наш батько працює листоношею. Як підмінив мене 25 років тому, коли вперше пішла у декретну відпустку, так і по сьогодні.

— До речі, Леонід Леонідович, — втрутилася в розмову Лідія Тито-

ва, начальник тамтешнього відділення зв'язку, — лідер серед листонош, мабуть, і в області. Дуже його поважають люди.

— Багатьом незрозуміло, — продовжує Надія Павлівна, — як нам вдається виховувати стількох дітей. Я думаю, секрет простий. Треба їх по-справжньому любити. І тоді, чим більше діток — тим з ними легше, бо старші турбуються про менших. У нас не заведено ухиливатися від будь-якої роботи. Наприклад, вареники — а їх треба сотні три — разом ліпимо за хвилин сорок.

У нашій сім'ї ніхто не курить. Горілка у хаті є завжди, але тільки для гостей. І конфліктують діти дуже рідко. Хіба що малеча іграшку не поділить. Старші намагаються зразу встановити справедливості. Паска та "кутка" у нас немає. Провинився — замість того, щоб погратися, будеш зайвий раз прибирати в хаті, рвати траву худобі...

Я називаю Ігоря своїм заступником. Вже школу закінчує — випускник. Чоловік цілими днями на роботі. Ось і залишається хлопечко за головного в сім'ї — і поремонтувати щось може, і уроки у малечі перевірити. Я на нього покладаюся як на себе.

Отак і живемо. І не пропадемо, бо ми — справжня сім'я.

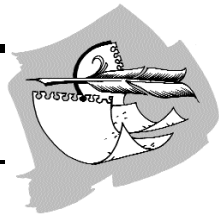
— А як раптом лелека ще малюка принесе? — цікавлюся обережно.

— Значить, так має бути.

— Ми усі в батьків бажані діти, — докинув 17-літній Ігор. — І ніхто не буває гіршим за іншого чи кра-

Комісар Хома Неживий прагне перемоги над куркульським світоглядом Івана Івановича. Половець із ідеологічних мотивів не хоче зайняти посаду головного каламаря. Теофіл Попідтиненко перший у Малополовецькому зрозумів суть марксистсько-ленінської ідеології: пролетаріат не повинен стидатися торб!

Комісар Хома наказав фурманові не приїздити до нього вранці.

Тяжкі думи нагнули його голову долі, й для того, аби розібратися в плетиві тих думок, потрібен був вільний час, щоб не зустрічатися з людьми, щоб їхні голоси не перебаранчали тій внутрішній розмові, що звучала в ньому.

Коли йдеш до ревкому пішки, дорогою мало кого й зустрінеш. Ховаються... І думається, думається — про вселюдське щастя в комуні, про те, скільки ворогів у комуні й що з ними робити. Чи, може, їх усіх, як каже нова Свята Трійця... кгм!.. Але ж дуже багато доведеться... кгм!.. то, може, треба й того... хе!

Але чорт, що сидів на ньому, мабуть, чув Хомині думки й, лагідно давши йому ляпаса, наставляв — найлегше, мовляв, жити, Хомо Неживий, це — дотримуватися партійної клятви, робити те, що скажуть тобі зверхники, тоді ти ні за що не будеш відповідати й станеш навіть щасливим з того, що підкоряєшся чужій волі, як будуть щасливі й ті, кому ти так само перекажеш ту волю, через те, що нижчі за тебе передадуть ту волю нижчим і меншим. Отож буде мовби ланцюг єдиної великої волі.

— А як партії не стане? — засумнівався Хома.

— Партія била, єсть, партія всегда будіть єсть! — розгнівався Хомин ідеолог. — Пильно придивляйся, який знак подасть тобі партійна пророчиця, бо вона з самого народження вивиснується над тобою. Адже товаришка Алла Беляєва належить до нового обраного народу й за цією ознакою буде для тебе священиком-левитом. І досить уже тобі гратися в націонал-комунізм!

Так учив-повчав бідного Хому його ідейний керівник, що записався Сатані привести цю простецьку душу до світлого майбутнього в шеолі.

Хомина душа знову жадала боротьби. Звичайно, з ворогами комуні. Але не з дурними, як-от багаті та горлаті Масли, а з такими, як бідна, але не свідомо свого соціального стану пророчиця Секлетина чи Іван Половець, що, безперечно, затаїв ненависть до совєцької влади за справедливий покару його сина та батька.

Нехай хоч словесна, а сутичка з таким розумним ворогом, може, підбадьорить його, Хому, який після губернської партійної конференції занепав духом.

І хоч він був свідомий своєї влади й революційної правоти, проте, перш ніж зайти до Половцевої хати, відчув себе мовби роздягненим, що стоїть на березі сірої листопадової річки, вкритій дрібною хвилькою, яка скидається на бляшану тертушку. Зловив себе на думці, що ось-ось затремить усім тілом і ухне.

— Гм! — сказав він і перекинув ногу через перелаз.

Половці собак не тримали й ніхто на нього не покотився, тільки здоровий сірий кіт, якого викинули з хати за якусь провину, бокком поступився йому дорогою, спочатку дзвінко вереснув, а відтак хрипко зашипів, і затим згинці, так само бокаса, югнув до сіней.

Хомин ідейний керівник радісно замолотив свого жеребця ратицями.

— Наш-ша пабеда, і враг біжит, біжит, біжит! — проспівав ворог роду людського.

— Ти ж міне ни дискредитируй перед куркуляками, — лагідно попросив Хома чорта. — Я ж буду сражатця з ними до кінця!

— Ладна, хохол, сражайся с ім'я за нашу общаю родіну Росеюжко, как я сражаюс!

Одвірок був низький і Хома, оберігаючи свого ліпшого друга, аж склався в животі, входячи до хати. Зирнув на лаву. Там усе ще стояла розкрита труна. Віко лежало на долівці, мусить бути, хтось спав у домовині й ще не встигли її накрити.

— Ви тут спите? — кивнув Хома великим пальцем.

— Авжеж, — закивав головою Іван Іванович. — Здрастуйте, здрастуйте!

— Та вже добридень, — буркнув Хома й сів на лаву під образом Миколи Чудотворця. Але одразу й підкопився, бо чорт боляче потяг його догори за носа, а затим замолотив по боках, як конячку.

“Ізвеняй, товаришу, — подумки сказав Хома до чорта, й не знав, як йому вже й стати, щоб не образити антирелігійні почуття свого ідейного спільника. — Ти уш сам покажи міне верне направленіє”.

Проте чорт примушував його крутитися, бо образів у Половців було чималенько. Врешті ідеолог трохи заспокоївся, пересівши на ліве Хомине плече так, щоб той прикривав його від святощів своєю постаттю.

— Стой і ні падставляй міня пад удар! Ні то лішу тібя мужской гордасті!

“Я постараюся, товаришу нечистий!” — подумки пообіцяв йому Хома.

— Та й чого це ви, Половцю, спите в труні, а не з законною жоною? А вона ще — гм!.. — сказав вголос, відставив ногу й похитав носком чобота.

— А на що це ви натякаєте? — й собі запитала Хому господиня.

— А на те вкотре намікаю, щоб твій труну прибрав із хати та не лякав людей. Ніби тут і справді мертві.

— Неживі? — й собі натякнула Югина. — Чи нас ви вже залякуєте мертвими?

— Не агітуй! — суворо протяг комісар.

І Югина замовкла. Підказав Хомі його ідейний зверхник заповітне слово, що заціплює роти пасекуватим. А Хома вже передав те слово в спадок своїм партійним товаришам у першому, другому й третьому поколіннях.

Віктор МІНЯЙЛО

РОЗДІЛ 3 РОМАНУ «ВІЧНИЙ ІВАН»

Але тоді ще не всі розуміли страшну силу цих двох слів — “не агітуй”, і Іван Іванович, хоч і дуже обережно, щоб не дратувати народну владу, мовив лагідно:

— А нема, Хомо Пудовичу, такого декрету, щоб труну, яку я собі змайстрував, та тримати, ну, скажімо, в погребі чи в свинюшнику. Й нема такого закону, щоб забороняв спочивати в труні. На те й совєцька влада, щоб кожен мав собі напихвати труну! Бо за царату навіть багатий не міг наперед запасати собі труну!

— Ох, і зловредний ти, Половцю! Навіть коли ти й хвалиш совєцьку владу, то й тоді треба тримати наган напихати!

— Не розумію я, Хомо Пудовичу, чого ви од мене хочете. Відняли батька, й синові білі кісточки десь дощі полощуть, відібрали б і останній кусень хліба, й навіть мене, найстаршого тепер у роду, хтіли б загнати в землю без труни!

— А й справді, не розумієш ти нас. Бо ми, комуністи, добра тобі хочемо. Навіть караючи тебе, куркуляку, ми думаємо про вселюдське добро. А караємо тому, що ти своєю поведінкою відбиваєш людей од комуні! А комуна — та ти знаєш, яке це діло?! Це така радість, таке щастя, що якби навіть увесь люд поліг, то було б не даремно, бо ті, що зостануться, будуть нарівні з вашим Богом, такі вони будуть чисті, як перемиті! Й вони знов заселять землю новими прегарними людьми. Та не будуть ховатися зі своїм хлібом — він буде обчий. І не будуть у лісі тікати від рідної влади в “зелені”, та всі будуть думати одну правильну думку — про сіцілізм та комунізм, та любити нашу совєцьку владу, нашу Росею!

— Боюсь я комуні, — безрадісно сказав Іван Іванович. — І щастя вселюдського остерігаюся. Та хочу я, аби не тривожили моєї дружини, та сина, нещасного штудну, та ще одного — каліку, та невісток, та внуків!

— Та без комуні не будуть вони жити. Бо комуна — то є, сказано, щастя! А ти, мати твою в обшмугляну обмотку, не хочеш добра не тільки всьвітньому пролетар'ятові, а й своїй хатній малій буржуазії! А ми ж даємо тобі, нашому ворогові, право жити на землі, та ще й дихати з нами одним воздухом! А могли б і закрутити той крантик, що воздух пускає... Щоб ти дихнув кілька разів крізь мотузку, та й вивалив язика... Та щоб тобі легені розірва-

ло без того воздуха!..

— Як гарно ви це знаєте... — задумливо сказав Іван Іванович.

— Комуніст, — така вже його служба, повинен знати, як людям жити і як помирати... й кому жити, й кому помирати... Бо це й у вашому Святому Письмі сказано... що грішники будуть понижені...

— Ох, як мені стра-а-ашно!.. — захитався Половець з боку на бік.

— От, значить, я й переміг тебе в нашій клясовій боротьбі — бо ти, мати твою в солдатській лазні, боїшся мене!.. А ще хтів я добро тобі вчинити. Прийшла, значить, вказівка з повіту, щоб трохи розвантажити волосних ревкомів та влаштувати у волосних селах свої сільські ревкоми. Я вже обміркував, кого

го заступника.

— Ходіть, люди добрі, до мого замістітіля Туфіля Кіндратовича в монопольку.

Люди непорозуміло кліпали, бо ніяк не вкладалося в голову, щоб жебрак Теофіл мав собі не тільки торбу, а й батька.

— Ну, мати же твою в стару онучу, — крили колишні фронтовики, перейнявши партійну лайку в Хому, — та мене, хазяїна, ніхто на кутку не кличе по батькові, а тут старець так величається!..

— А так і тра! — припечатував свою мову Неживий, стукаючи кулаком по столі, — сказано ж бо в нашому новому Святому Письмі, — воздайте, мовляв, всякую шану пролетар'ятові!..

Отак, допитавшись про все, пішов Іван Іванович до монопольки.

Застав там саму тільки пророчицю Секлетину, призначену в сільревком писарем.

Дуже охайна була стара дівка, тож приміщення мало свіжий і чистий вигляд. І хоч і не полюбляв Іван Іванович Секлету, однак подумав: “А недаремно ж панотець призначив її проскурницею!”

Дівка підвела очі від паперу, котрий старанно виписувала, висолопивши кінчик язика, забачила свого сусіда, всміхнулася і, не чекаючи привітання, повідомила:

— А Туфіль Кіндратович ще спочивають.

— Та й доки ж йому спочивати — сонце вже ген-ген де!

— Вони тепера керівник, то щоб люди поважали, не тра квалитись.

Іван Іванович насупився: “А ще накинута його нам у куми!”

Мов почувши його думки, Секлетина напороочила.

— ...І царство його буде довгим, але не вічним. І кінчиться воно, коли Хрест Господній здолає сатанинську звізду!..

— Гм, гм!.. — Іван Іванович роззирнувся. На прилавку монопольки, який люди, за старою звичкою, називали шинквасом, стояли в ряд торби різного розміру, починаючи з більшого, на яких було написано: “Торба на партію”, “Торба на государство”, “Торба на приводящих в исполненіє”, “Торба на комсомол”, “Торба на борців за світову революцію”, “Торба на нещасних негрів”, “Торба на самообкладання” і ще якісь — Іван Іванович не розібрав.

— Оце вже найбільша новина, — покругував він головою.

— “Подайте, не минайте”, — самими очима всміхнулася пророчиця. — Як хто поткнеться, так і давай внесок до торби. Це Туфіль Кіндратович придумали. Так вони й казали Хомі Пудовичу, — не можу, мовляв, без торб, торба, сказати б, або смерть!.. Хома Пудович дуже хвалив Туфіля Кіндратовича й казав відповідально — пролетар'ятові нема чого стидатися торб, бо, мовляв, і слово це означає бідаків, які не мають нічого, крім торб. І ще сказав, — це, мовляв, правильно, що торбу для партії поставили найбільшу, бо вона, наша партія, дбає про те, щоб усі були з торбами. Й сказав, щоб поставили ще торбу для якоїсь приспілки. А що воно таке, то він ще не знає і чекає вказівки з повіту.

— І це ви вдвох із Теофілом справляєтесь... з усіма тими торбами?

— Ще в нас робить Тодоська Невмивана, Туфільовна жона. Підмітає підлогу, ходить кликати на розправу й випорожнює торби. Не знаю, куди вона те все носить... Це, мусить бути, державна таємниця... Тільки недовго вона працюватиме, бо незабаром у неї настане декретне — це вона має привести дитя для пролетар'яту. Туфіль Кіндратович дуже пишанються — ми, мовляв, із Тодоською встругнули дитину незгірш за буржуїв. Ну, а за пролетар'ят кажуть, що він буде вічно, а багатих кровопивців не буде. Й що ми, мовляв, зробимо пролетарями всіх, для цього й революцію зчинили...

— Ну, а як ви на це дивитесь?

— ...І порушать хрести з Господніх храмів, і буде плач і скрегіт зубовний, і настануть глади страшні, й вимре мало не половина землі вкраїнської, і гряде побоїсько велике, й укриється земля трупом і череп'ям, і все те триватиме доти, аж поки знову воздвигнуться золоті хрести на оновлених храмах, і зригне тоді земля сатанинське кодро в тартарари!

— Амінь, — сказав Іван Іванович. Але від того йому легше не стало. Бо в пророцтва

Коли я взяв до рук останню книжку Наталки Поклад з тих, що вийшли, мене схвилювала широка присутність у ній епіграфів з Євгена Плужника, що, безсумнівно, створило необхідне філософське і настроєве тло. “Ім промовлятиме моя спокійна щирість”, — написав Плужник. Так само і збірка поезій “Всупереч” (Київ, 2001) привертає увагу органічним поєднанням того, чого соромляться і чим зловживають — громадської та інтимної лірики, також поетичних штрихів і навіть жартів. Власне, у поезіях Наталки Поклад немає чітких жанрових розмежувань. Це немов одна промова поетки з нормальним жіночим досвідом, яка може говорити про все, бо цей світ належить їй. До того ж, усі скупили за безпосереднім, “прямим” людським мовленням, без позерства і снобізму. Вже одна ця риса робить книжку “Всупереч” помітною подією нашого літературного життя.

Авторка має відповідні мовленнєві пріоритети. Зокрема, характеризуючи стиліс-

РІЧКА Є ЛИШ ТОМУ, ЩО У НІЙ — ТЕЧІЯ

тичне тло книжки, поруч витонченого Плужника зустрічаємо у неї ще й іншого Євгена, прозорого й визначеного Маланюка, який двома рядками зі свого “Послання” окреслив увесь сенс українсько-російського “діялогу”:

*І по паркету наших саль
ступати лалтю
буде сковзько...*

Цієї традиції дотримується і Наталка Поклад:

*А ти йому:
“Які високі зорі!”
А він тобі здивовано:
“Чаво?...”*

Ці рядки є дуже далекими від якоїсь тематичної тавтології. Справа набагато простіша — поезія “Всупереч” порушує

саме ті питання, які хвилюють нас із вами, тут і сьогодні. В Наталки Поклад традиційно невіршена українська проблематика ніколи не виглядає банальною. Навіть коли мова йде про те, що інтелігенція кличе за собою свій народ, а той не хоче йти до світлого майбутнього. Маланюк мав поетичне право картати і карати українців словом. Тепер актуальнішим є інше трактування ситуації. Нашим недолугим політикам дедалі більше радять перед тим, як жалітися на власний народ, спочатку подивитися на себе в дзеркало: за ким, власне, йти? І куди?

Авторка твердо визначає постулати своєї української призначеності:

*“Приреченість як формула
любові”. Водночас — “Душа переростає мудрість стелі”. Тобто мова йде про певну інтелектуальну запрограмованість.*

У цьому випадку інтелігент не банує, а робить свідомий вибір своєї долі, якою б вона не була. Безсумнівно, це мужній крок, зважаючи на виняткову важливість та одночасно — комунікативну ефемерність власного романтизму. Це також сказано про наш добрий і “соллов’ий” народ:

*Що їм — землі цієї
віщі луни
опісля тарабарщини
комуни?*

Запорукою відпорної сили цільного характеру поетки виступає творча виробленість її натури. Вона може відрізни-

ти дійсну вартість від несправжнього, тому що давно несе в душі смак поетичної просвітленості:

*І стоять, і чекають
невидимі храми —
то слова, що були
у дитинстві бога-ми.*

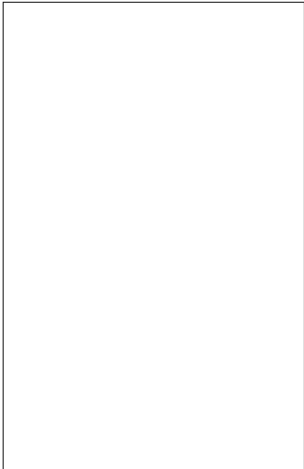
У поезії Наталки Поклад збувається багато істин. Передусім через їхнє художнє відтворення і з’ясування. Адже сенс істини полягає не так в її озвученні, як у мистецькому переживанні. Вона не малює свою правду, а через індивідуальний поетичний досвід просто і спокійно визнає свою поразку-перемогу:

*Не зафіксоване ніде
твоє століття.
Лиш соло вітру —
постмодерн —
і голе віття.*

Поруч із тим — шляхетне ставлення до дійсності, без злоби й розпачу. В неї

*Час — мов хитлива
срібна ртуть.*

Особливе звучання мають ностальгійні поезії, коли сповнені емоцій спогади пов’язані з конкретним часом і певними місцевостями. Такими є цикли “Ірпін” і “Балта”, поезії “У Малишків хаті” та “Ностальгія хмарочосів”. Короткочасний перепочинок наодинці з мріями й вічністю дає наснагу на здорове творче життя у майбутньому. Тому так хочеться повернутися до тих незабутніх

часів спокою і надій. Також самі речі та краєвид живуть пержитим, спогадами поета, промовляють до нас доторками колишніх власників, пристрастями свідків їхнього минулого.

*Таємну запону зірвав
листопад —
і видно, і чути
все те, що минуло —
й не верне назад,
все те, що — назустріч.*

Асоціативне мислення Наталки Поклад дозволяє їй жити у власному світі метафор та алюзій, про який вона іноді повідомляє нам при особливій нагоді настрою. Тоді трагізм ситуації переростає через метафору у зворотний бік, продовжуючи багатозначну асоціацію:

*А на дзвіниці, на дзвіниці,
під халамидою п’їтьми —
зерно клювали
райські птиці,
а нам здавалося: то — ми.*

Авторка восьми поетичних збірок, поет, публіцист, перекладач, педагог, громадська діячка, вона внутрішньо відповідає всім цим своїм озна-

ченням і тому виступає перед нами чесним і неприхованим літератором, її настанову можна схарактеризувати так — поетична турбота про світ. У текстах домінує позитивне емоційне тло, що виходить переважно з любові, а не з ненависті, хоч і не виключає останню. Поезія для неї — спосіб життя у цьому світі й одночасно — спосіб впливу на нього. Вона не може змиритися. Світ повинен ставати кращим. Хоч:

*Усе менше святинь,
усе менше святих,
усе вужча дорога до храму.
Я благаю: не згинь, Слово
Вуст Вогняних,
і не дайся
сторукому хаму!..*

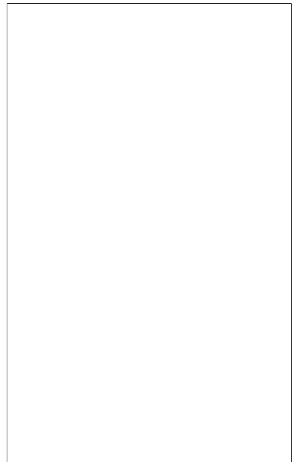
Ризикуючи викликати агресивну феміністичну реакцію на “чоловічий шовінізм”, наостанку згадаємо, що шляхетна жіноча постать у поезіях Наталки Поклад виступає будівничим самого життя — через виконання власного призначення, через сум і сумніви. Адже завжди хочеться чогось іншого, більшого, проте усвідомлення себе як любові ставить жінку у центр цього світу. Вона візьме чоловіка такого, яким він є, і зробить з нього бога, розведе вогонь у бога на долоні. Не відзнака, не покара — доля.

*— А де зірки, які мені
обіцяно справіку?*

*— А ти вари борщі смачні
і богу, й чоловіку.*

Наталка Поклад показала, що українська жінка грає всі ролі у непростому постмодерному театрі сучасного життя. Не знаю, добре це чи погано, але так є. Причому вона не лише може бути всім — вона може бути всім одночасно.

СЛОВО — ПРО АВТОРА ПЕРЕДМОВИ

У серії “100 найкращих творів українського письменства”, що виходить під орудою Ліги українських меценатів, з’явилася книжка незабутнього Григора Тютюнника “Смерть кавалера”. Під такою назвою об’єднані повісті “Вогник далеко в степу” та “Облога”, відомі всім новели “Поминали Маркіяна”, “Син приїхав”, “Три зозулі з поклоном”, “Оддавали Катрю”, “Печенка картопля” та інші, вже давно хрестоматійні твори. Тут уміщені також і ті перлини з новелістики Г. Тютюнника, що, зазнавши утисків радянської цензури, прийшли до нас у пізніші роки. Серед них і ця дитинно чиста, геніальна оповідка “Смерть кавалера”, що явила назву всієї книжки. “Відповідно до вимог часу оповідання “Смерть кавалера” “не проходило” ні в наших, ні в московських видавництвах — тільки по смерті автора з’явилося в односторонньому вибраного”, — пише автор передмови Анатолій Шевченко. І слово мого мадригалу тут якраз доречне, бо воно — це щире і сердечне слово — про Анатолія Яковича Шевченка, гарну і чисту людину, мудрого читача і талановитого оповідача, чи не першого вірного критика багатьох поетів-шістдесятників, авторитетного літературознавця і нинішнього редактора незалежної “Народної газети”. У дружньому товаристві столичних академіків та ушляплених “інженерів людських душ” його здавна кличуть просто Шевою.

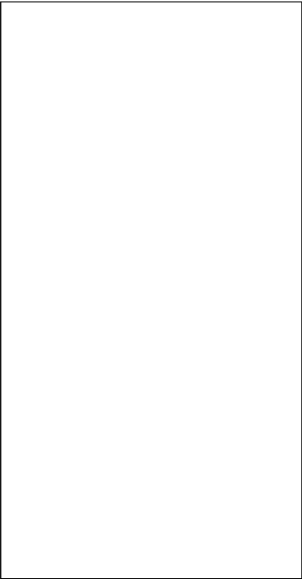
Я знаю Анатолія Шевченка майже півстоліття. І він, і я жили в одній гуртожитській кімнаті в товаристві Василя Симоненка, Анатолія Перепаді та ін-

ших наших однокурсників. Вже тоді наш розум’яка Толік писав колючі і дотепні фейлетони на недолугі брошури із комуністичного виховання деяких професорів нашого столичного університету. Було йому, було... Не можу я забути і того, як у футбольних поєдинках наш настирний Шева в образі нападника забивав м’ячі в імпровізовані ворота, що їх захищав майбутній член ЦК Борис Ілліч Олійник. Інші “генії” з далекого майбутнього у ворота Ілліча не могли не те що забивати, а й поцілити. Десь пізніше на літературній стежі я rado зустрічався з Анатолієм у добірному та веселому товаристві Василя Земляка, Михайла Слабошпицького та Григора Тютюнника. Він завжди був рівним серед рівних. Григор відчував у ньому і духовну силу, і неабиякі знання з літератури та мистецтва, і головне — красиву душу.

Я знову бачу цю красиву душу у дружньому, вельми конкретному і, як завжди, розумному слові Анатолія Шевченка про літопис і життєпис нашого неперевершеного оповідача. Сама поява передмови варта нашої уваги й прочитання сеї повноцінної статті: “Щастя і злочастя Григора Тютюнника”. Тут майже в кожному абзаці — щось нове, якась деталь життя чи гострий погляд на типаж письменника. А говорячи про мужність Гр. Тютюнника, автор передмови робить такий висновок: “Громадянська мужність вродженою не буває. Спадковою теж... У кінцевому підсумку громадянська мужність — це запорука усіх малих і великих перемог, що здобуваються як окремою людиною, так і всім народом. Саме її нам і забракло і в сталінське лихоліття, і в брежнєвське урочисте безгоміння. Та й нині — чи вистачить, щоб остаточно утвердити омріяну й вистраждану незалежність?”

Анатолій Шевченко — теж людина виняткової мужності. Якби ж всі були такими...

Микола СОМ

Упродовж багатьох років я найчастіше спілкуюся не з поетичними метрами, а з юніми, ще неопереними талантами. Мене хвилює все “дитинне, злотоцінне” — за геніальним виразом Тичини. Я давно переконався в тому, що “маленькі діти — великі пііти”. А справжні поети — теж дитинні й злотоцінні, бо вони задивлені у світ чистими дитячими очима. Задивлені у диво! Та найбільше диво — не лише людина. Хай простить мені мудрий Софокл, але сучасний люд у переважній більшості мені зовсім нецікавий — як і я для нього. Нині люди надто прагматичні, без поезії в душі, без музики дощу і вітру. То люди “із риб’ячим оком” — як любив говорити один із найцікавіших поетів, наш сучасник Микола Вінграновський. Мене дивують також інші творчі лю-

ДИВО, ЯКЕ ВІДБУЛОСЯ

ди: поети, композитори, художники і всі, хто рано чи пізно іде до поезії, відкриває власний дивосвіт і дивослово. Серед них постала в образі цікавого поета Олена Логвиненко. Справді, цікавого, творчо зухвалого, вельми вимогливого до людей, що зневажають і мордують Слово: “Усім встати! Слово іде!”

У коротенькому слові до своїх читачів Олена Логвиненко справедливо каже: “Будь-яка поезія, на мою думку, починається там, де немає самовпевненості, самозамилування, самозаспокоєності... Поезія, як сказала одна мудра людина, — це те, що залишається по тому, коли все загине”. Сказано страшно... І це тим більше, що слова такої печалі й розлуки стверджує, сповідує не тільки поетеса. Ми давніше знаємо пані Олену як вельми авторитетного дослідника сучасної української літератури, вдумливого критика і поважного літературознавця. Відтепер — ще й поетеса, автор збірки віршів “Гілка небесного вогню”, де її критичний розум перевитий невідомим смутком життєлюбства, записаний простою мудрістю швидкоплинної миті і вічності людського буття,

*Бо люди разом з епохами
Приходять і відходять,
А земля зостається.
Земля живе...*

Тема живучості Землі — це також тема дива світу. Якщо

по суті: всеоб’ємна тема усієї літератури. Та у цій прозорій царині ще буває забагато голих вигуків, зайвих емоцій, безмірна кількість знаків оклику. Навіть яскраві й самобутні поети іноді вдаються до дешевого оптимізму, безпредметності. Тільки жінка, що сама дарує нам життя, може сколихнути нашу думку, повернути нам первинний чи первісний зміст життя, поставити руба ось таке природне запитання:

*Чому немає в райдузі
Чорного мазка?*

Відповідь конкретна, досить переконлива:

*Бо схожа райдуга
На радість,
Що не буває
Чорно-білою.
Чорно-білим бути може
Лише неусвідомлене
Чиєсь життя,
В якому райдуги
Немає.*

Тепер звернімося до назви збірки: “Гілка небесного вогню”. Це поетичний образ блискавки — небесної миттєвості земного існування. Знову диво, оповите таїною і зафіксоване у поетичній формулі: життя, як спалах блискавки. Осяйна мить, що висвітлює вічність природи, землі і неба. Тут поетична мудрість звернена до нас: не прогавте свою мить, запишіть і замалюйте гілочку вогню. Людське кохання

— також мить вогню на грані вічності:

*З тобою і без тебе
Повік мені тужити.
А час — космічне меео —
Біжить собі й біжить.*

Перегортаючи сторінки сучасної жіночої лірики, я помітив одну неприємну деталь: деякі поетеси пишуть суто чоловічим почерком, занадто рівним і твердим. А дехто з них, коли сідає за письмовий стіл, одягає офіцерське галіфе, віддає накази, закликає до бою, судить і лінчує половину людства. Їхні вірші, певна річ, далекі від справжньої жіночої лірики, від ніжної ширості, смутку і жалю, — від того, що сповідує Олена Логвиненко. Глибина її жіночої поезії — сльоза. Найбільша глибина. Одначе:

*Хоч в очах моїх
світ засльозився,
Я до сонця —
по хмарах іду!*

Такі вірші емоційні і розумні, навіть експресивні. Щоправда, з деяким порушенням дзвінкої української фонетики. Та я, насамкінець, охоче прислаю до думки нашої авторитетної поетеси і просвітянки Галини Тарасюк. У короткій передмові “І в диві — збутися!” (рядок із вірша О. Логвиненко) пані Галина вітає свою літературну посестру із дивом, яке відбулося.

Микола СОМ

Леся РОМАНЧУК

НЕ ЗАЛИШАЙ МЕНЕ ОДНУ

не знала іншої землі і була щаслива. Як Іоланта. Для чого потрібні очі? Дуже просто: щоб плакати!

З іншого боку, вона відчувала, що щось не так, вони не такі, як інші люди, вони тут чужі і, напевне, погані. Вовка, син тітки Наташі й військового дядька, коли хотів дражнитися, глузував: "А ти — дочка ворогів народу!" Це звучало дуже образливо, хоч і не зрозуміло. Тітка Наташа, яка нібито дуже любила розмовляти із Софійкою, часто розпитувала, цікавилася, хто у них буває, про що розмовляють, яких пісень співають, водночас не дозволяла Вовці бавитися з нею, зі Славчиком, із Яринкою. Також називала їх дітьми ворогів народу. Софійка не могла збагнути своєю дитячою голівкою, хто ж вони такі, ці "вороги народу". З невластивою дітям логікою розмірковувала приблизно отак: народ — це всі люди, а вороги народу — це ті, хто проти людей. Це погані, найгірші люди у світі. А найгірші люди, за її класифікацією — чекісти, це вони катували її мамусю й татка. Але ж мама й татко не чекісти, навпаки — вони проти чекістів, отож, чекісти — це Вовка, тітка Наташа і отой їхній дядько в погонах. Знову розмістивши все по полицках, одного разу на дошкульне Вовчине "дочка ворогів" Софійка відповіла: "А ти — чекіст!" І аж заплющила очі з переляку — це ж, напевно, найгіркіша образа з усіх! А Вовці байдуже, він начебто аж задоволений: "Так, я син чекіста!"

Та сварилися вони нечасто. Дітей у селищі було дуже мало, на пальцях перелічити, тому, хочеш не хочеш, доводилося гратися разом, ділитися неумудрими іграшками, їздити на санчатах, бавитися у сніжки. У них було одне дитинство — у глибоких колимських снігах. Одне на всіх, воно не розбирало, де діти ката, а де — жертви.

***

Батька поховали одразу після новорічних свят. Всюди ще сяяли вогнями та іграшками ялинки. А в їхній хаті оселився холод і печаль. Ні Софія, ні мама Люба ніяк не могли зрозуміти, що трапилося, чому це трапилося, не могли прийняти невідворотності факту.

Непомітно минув Святвечір. Напевно, вперше у житті мама забула про кутю. Завжди, навіть у таборі, дівчата-українки лаштували щось подібне на різдвяну вечерю, навіть у часи великої біди. Біда, що впала на них зараз, була така безмежна, що навіть Боже Різдво не тішило.

Саме на Святвечір до хати постукали.

— Відчиняйте, господарі, гості йдуть, — гучно й радісно привітався з порога здоровенний чолов'яга з величезним пакунком цукерок.

— Ти, напевно, Софійко? Яка ж велика! В якому класі? Ну, тримай, це тобі! Пам'ятаю, ти за цукеркою в окріп могла стрибнути. Чи розлюбила солодке? Бери, не соромся. Клич маму, тата! Ну, виходьте, де поховалися?

Софія з отим важким пакунком у руках стояла, не знаходячи слів, щоб пояснити, де поховалися, власне, де поховали татка. Вона нібитодесь бачила цього чоловіка, але дуже давно.

— Ну, Софійко, де тато?

Де тато, Софія тепер і сама не знала. Стояла мовчки. Нарешті видушила:

— Тата немає.

— Як немає? Досі на роботі? От анчирхист! Різдво, а він на совєта вкалує!

— Татко... не на роботі. Його немає. Зовсім... немає.

Тепер слова видушував уже незнайомий:

— Ти... ти хочеш сказати, що... що татка немає в Тернополі? — знайшов нарешті найменш страшний з варіантів дядько.

— Ні, ні... — Софія не вміла ще сказати, що батько помер, їй здавалося, поки вона цього нікому не ска-

зала, він може повернутися. Якщо вона вимовить ці слова, ляда впаде остаточно і все, все втрачено...

З ліжка важко підвелася мама. Кинулася до незнайомого.

— Іване? Іване, братику! Доню, це ж Іван Литвин, татів побратим! Ой, Іванку, немає вже нашого Андрія, — заголосила вперше так жалібно, що сім ножів розтяли Софійчине серце, мама. — Поховали ми його. Все витримав, все пройшов, а тут, на волі, дістали його вони...

— Чекісти кляті? — скреготнув зубами дядько. Тепер Софійка упізнала його. Ця людина звідти, з Колими, з її дитинства. А дядько Іван продовжував: — А мені з нового року щось у серце штрикає — їдь до Андрія, їдь до Андрія, кличе він тебе. От і приїхав...

Оплакували батька вже втрех: — Андрій мені за побратима був. Це ближче, ніж рідний брат, Софійко. Першої зими в таборі, найлютішої, найстрашнішої, найважчої, він мені життя врятував. Ми тоді на роботу ходили далеко, кілометрів за шість. Мороз — мінус сорок. Зранку сьорбнеш гарячого, отримаєш пайку — і в ліс... Ще зранку трохи сили було. А увечері, коли назад поверталися — все. Падали. Ти ж знаєш, Любо, хто влав — дострілювали, або й так, напівживим з дороги стягали. Шкода кулі, сам замерзне. Пам'ятаєш, як весною страшно було, коли сніг танув, і з'являлися руки, ноги...

— Їх "підсніжниками" називали...

— Посилали спеціальні бригади навесні ці "підсніжники" збирати. Поети, таку їхню... От був би і я серед тих "квіточок", якби не твій батько, Софійко, якби не Андрій. Ми з ним і не знали раніше. Побачив він, що я охляв, от-от упаду, підставив плече. Три кілометри ніс мене до табору. Отакою людиною був твій батько. Брат для брата цього не зробить.

— Як же вам вдалося там вижити, вам обом?

— Після першої зими нас із усього етапу душ двадцять залишилося — самі "доходяги". Якщо чесно працювати, виконувати норму, вижити було неможливо — надто багато сил витрачалося. Андрій це одразу зрозумів, він розумний був, добре математику знав, його ж з гімназії забрали, влаштувався нормувальником, коли новий етап пригнали, і отак помаленьку... А ще — злий був і ненавидів їх. "Я, казав, від землі беру силу, а від снігу — ненависть. Вона допоможе мені вижити." І вижив, усе пройшов, а тут...

— Серце не витримало... — пояснила мама.

***

Згадалось, як вони приїхали додому, в Україну. На материк.

Там, на далекий півночі, батьківщину називали материком. Ніби то була велика земля, земля материнська, а вони, її безталанні діти, бурею закинуті на острів у ворожому морі, навчилися жити на цьому острові, вижили і жили однією нацією — на повернення додому. На материк.

Там, на материк, тепло. Там зовсім трішечки зими, а решта — літо. Там — ліси, сади, дерева, на яких ростуть різні-різні овочі і фрукти: яблука, грушки, а ще — сливи. Це такі маленькі сині яблука з кісточкою всередині, Софійці одного разу дали спробувати сусіди, що саме повернулися з відпустки — з материка. А ще на тих деревах, фантазувала собі Софія, ростуть помаранчі, помідори, картопля, цибуля. А ще є там, на цьому чарівному материк, величезне дерево, на якому ростуть кавуни. Якби колись Софії вдалося вилітати на це дерево, вона б з'їла тих кавунів одразу п'ять. Ні, краще вісім. Або десять.

Тут, на вічний мерзлоті, не росло нічого. Власне, саме не росло. Але ж не той народ українці, щоб їсти сушену картоплю, моркву — ні смаку, ні пожив-

ності. Якщо є хоч клептик землі, хоч трішки сонця, хоч дешиця води і бодай один українець — у нього обов'язково буде город. Напевно, Робінзон Крузо теж був українцем, думала Софійка. Мама з татом не чекали милостей від природи — брали їх самі.

Мерзлота називається вічною томо, що навіть улітку прогрівається тільки тонкий шар ґрунту, недостатній для того, щоб посадити овочі. Та батько з друзями не дармували: насипали шар родючого ґрунту, огородили грядки дошками, щоб земля не розсипалася — вийшли неначе прямокутні клумби — і посадили цибулю, часник, моркву, картоплю. Доглядали ті грядки-клумби, наче маленьких дітей, і за коротке колимське літо отримували урожай вітамінів.

Згодом батько влаштував справжнє диво: теплицю для вирощування огірків і помідорів. Збудував, засклав дах. От тільки грядки для овочів розташував не на землі, а десь на метрової висоті. На величезні широкі полиці насипав землю, а знизу пустив труби з теплою водою. З материка мамі прислали насіння. З нього в маленьких горщиках вона вирощувала розсаду. Маленькі рослини висаджували в ґрунт, коли було ще холодно, тому для підтримання потрібної температури постійно горіла піч і труби обігрівали споруду. Варто було проспати одне чергування — і праця усього року звелася б нанівець. Та мама й тато по черзі стежили за теплицею — і на кінець літа мали добрий урожай.

Тьотя Наташа називала їх за це "хитрые хохлы" і "кулаки". Кулаки в тата й справді були чималенькі. Софія аж часом шкодувала, що він ніколи не застосує їх проти тих, хто ображає їхню родину.

На материк... Софія не хотіла їхати на материк. Ні, звичайно, добре було б подивитися, як там, погрітися на сонечку, скуштувати дивовижних ягід і фруктів. Та полишати назавжди місце, де виросла, вона не хотіла. Тут вона знає кожен куточок, тут у неї школа, друзі. Тут солки рожево палають Іван-чаєм, а під осінь — рясно червоніють брусниці. Тут випадають глибокі сніги, і можна викопати собі печеру — чисту і світлу, наче королівський палац. А хтозна як буде там. Вона не знала іншого світу, ніж цей, і боялася змін.

І от настав день, коли під крилами літака востанє майнули солки.

Магадан приголомшив Софію своїми розмірами. Щоб обійти його навколо, знадобилася б, мабуть, цілісна година! А будинки! Величезні хмарочоси, по три і навіть п'ять поверхів. Вулицями їздили гігантських розмірів машини, завбільшки з кімнату, вони називалися автобуси.

Потім були літаки. Софії здавалося, що вона вже ніколи не ступить на землю — летітиме, летітиме. Все у тих літаках видавалося гарним і зручним — крісла, круглі віконечка-ілюмінатори, навіть коліска для немовлят передбачена. Стрункі красиві тітоньки у блакитній формі розносять таці з цукерками. Але запах... Специфічний, нудотно-гидкий... Може, запах був причиною, а може й ні. Дівчинку закачувало, і перельоти спочатку з Магадана до Хабаровська, потім до Москви і, нарешті, до Києва злилися в один суцільний кошмарний сон.

У Москві трохи перепочили. Кремль, Цар-Дзвін, Цар-Гармата і всі інші приваби столиці не залишили особливого сліду у пам'яті. Залишився чомусь страх. Софія знала, що саме тут, в Москві, в Кремлі живе головний чекіст, і боялася, що зараз він вийде зі своєї оселі, побачить маму й тата, закричить страшним голосом і знову спровадить їх туди, звідки приїхали — у "зону".

У Москві татко купив їй ляльку — маленьку балеринку і гарне-гарне рожеве пальтечко. А мама напахтила чимось приємним хусточку і приклала Софійці до носика, коли вони знову сідали у літак.

— Це останній літак, донечко, — заспокоювала мама.

Софія закрила носика і зосередилася на ляльці. Десь за годину польоту татко поглянув крізь ілюмінатор униз і урочисто проказав:

— Поглянь, доню, це Україна. Дніпро.

Софія глянула і не побачила жодної різниці. Така ж земля і річка, ну то й що? Оце вже материк? Оце вона, та казкова земля, про яку стільки говорили? Ліси як ліси, і річка нічим не краща. За дні перельоту Софія побачила їх безліч, отих річок, більших, менших, вузьких і широких. А лісів... От тайга — то справді ліс. Що ж у цій землі особливого? Розчаровано обернулася до татка і побачила те, чого ні до, ні після не траплялося з батьком, ні у тюрмі, ні на заслання — він плавав.

Літак торкнувся землі. Софія поглянула на татка і маму. Вони не метушилися, як інші пасажери. Обличчя були такими... Такими серйозними, урочистими, як на Різдво, коли молилися над кутею.

— Андрію, от і вдома. На рідній землі... Як то воно буде?... — Тепер все буде добре, Любонько, все лихе вже позаду. Рушаймо.

— А про мене забули? — ображено смикнула маму за сукню Софія. — В мене сьогодні, между прочим, день народження!

— Не между прочим, а між іншим, доню. Ти тепер на своїй землі, розмовляй своєю мовою. А день народження ми ще відсвяткуємо. Отут, у Києві.

Доки летіли, долаючи часові пояси, час ніби стояв на місці, тому лік дням і ночам зсунувся. В Києві надворі лиш сутеніло, а вдома, на Колими, вже панувала глупа ніч. Софії дуже хотілося спати, тому вона байдуже спостерігала, як тато отримує багаж, а мама біжить назустріч якимось дяді і тьоті. Ба ні, ці тітка й дядько виявилися знайомими, вони прийшли їх зустрічати.

Київ виявився найкрасивішим містом з усіх, що їй довелося побачити за всю подорож. Кращим навіть за Москву. Високі будинки, широкі вулиці, дерева. А написи на крамницях такими ж буквами, як у "Кобзарі" — над "і" вгорі крапочка!

Вже споночіло. Машина мчала їх спочатку широкими вулицями, а потім — вздовж річки.

— Слухай, друже, загальмуй, ми вийдемо, — попросив татко водія. — Дивись, доню, оце — Дніпро.

Волею долі день народження Софійки випав цього року на неділю, останню неділю липня. Святкували День військово-морського флоту. Уздовж широкого блакитного плеса вишитувалися кораблі Дніпровської флотилії, прикрашені прапорами і вогнями. Розпочався святковий салют. Тисячі вогнів зацвітали у небі, розліталися навсідч, утворюючи то кулі, то квіти, то спіралі. Софії перехопило дух від вражень.

Як же тут гарно, в Україні!

— Татку, — широко відкритими очима вбираючи красу річки, вогнів, міста, прошепотіла Софійка, — а тут, в Україні, щодня так?

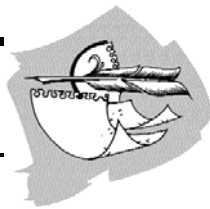
— Ні, Софійко, — не зрозумівши глибинної суті запитання, відповів батько, сам у захваті від картини, що відкривалася.

— Татку, — наполягала Софійка, — може, тут так... гарно... щонеділі?

— Ні, донечко, — нарешті зрозумів, до чого вона веде, тато. — Сьогодні в Україні велике свято. — Він не став тлумачити дитині про День військово-морського флоту, пояснив як відчував. — Сьогодні твоє свято, особливий день, день твого народження в Україні. Це вона вітає тебе, свою доню, що так довго була в заслання.

Софія чомусь одразу повірила татові.

Так от чому довкола так гарно! От

ТРИ РАДОСТІ В ГОСТІ, АБО ТРИ УРОКИ ПАТРІОТИЗМУ

Закінчення.

Початок у числах 32, 33 за 2001 рік

3. Віталій КАРПЕНКО:
У ВІДСТУПНИЦТВІ
НЕ ЗАПРИМІЧЕНИЙ

Таке можливо хіба що в Україні: на десятому (!) році її Державної Свободи загинув "Вечірній Київ". Всеукраїнська, справді незалежна газета, вся діяльність якої була освячена українською національною ідеєю. Першу сторінку видання прикрашав Державний Герб України.

Загибло видання, яке в числі небагатьох ("Літературна Україна", "Народна газета", "Молодь України", "Рабочее слово", "За вільну Україну", "Шлях перемоги" та ін.) так наполегливо виборювало Український Державний Суверенітет.

Біда, велика біда: висохло ціле озеро духовності, чисте джерело українського національного патріотизму — і нікому нема до того діла! Ні плюсклим доморослим патріотам, ні діаспорним. Українофоби **повалили** часопис, який так послідовно, так непоступливо відстоював саме українські національні інтереси.

Віталій Карпенко перший (або один із найперших), хто вивів свою газету з-під компартійного диктату, активно пропагував ідею Державної Свободи України; стоячи на платформі Народного Руху України, "Вечірка" згуртовувала національно-демократичні сили, виховуючи колишнє "населеніє" на справді гордих прикладах історії, сприяла демонтажу системи кривих дзеркал в оцінці історичних подій та їх висвітленні...

Редагований В. Карпенком "Вечірній Київ" (від 1985 р. й до кінця 2000-го) був компасом для українця, допомагав йому орієнтуватися в Океанії жовто-бульварної преси, яка за великі лантухи чужих (і українських також) грошей із твані аморальності, із жабування безкультур'я організовувала й організовує нескінченні психічні атаки на Українську Державність, на перші, ще невикорінені, сходи українського національного Відродження, на духовне здоров'я Нації.

Як же сьогодні інтелегентному читачеві (читачеві, який не дозволяє образити свою людську й національну гідність) не вистачає "Вечірнього Києва" із його неодмінною "Колонкою головного редактора"! Та й крім виступів головного, газету прикрашали публікації цілої низки авторитетних авторів: Григорія Мусієнка, Євгена Голібардова, Левка Лук'яненка, Анатолія Погрібного, Івана Белебеги... Багато й інших патріотів говорили з читачами "неложними устами" (Шевченкове).

Я впевнений: настане час, коли феномен Віталія Карпенка як головного редактора "Вечірнього Києва" вивчатимуть у журналістських вузах. Адже в історії української журналістики небагато таких щасливих прикладів, коли керівник колективу, як добрий поціновувач чужих талантів, є ще для них і прикладом особистої небувалої працелюбності, творчої невиситимості. Кожен виступ Карпенка був прапором номера, або, як тепер частіше пишуть, числа. А найголовнішим для Віталія Карпенка завжди були ті українські проблеми, на які інші заплізували очі або висвітлювали їх у кривому дзеркалі.

Цим він, талановитий учений, педагог і публіцист, доктор філології та доктор суспільно-економічних наук Українського Вільного Університету (Мюнхен), професор Інституту журналістики Київського національного університету імені Т. Шевченка, не до шмиги антиукраїнству, яке доклало всіх зусиль до знищення улюбленої газети киян і некиян!

В основу нової книжки покладено тези доповіді, з якою автор виступив в Україн-

ДО ЧИСТИХ ДЖЕРЕЛ ДУХОВНОСТІ

ському Вільному Університеті (Мюнхен) 9 жовтня 2000 року.

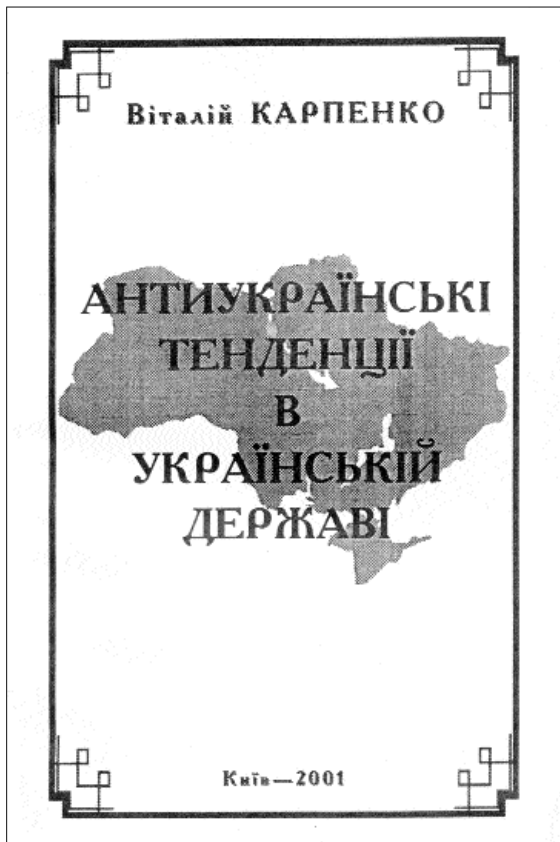
Яка ж величезна різниця між роздумами Віталія Карпенка, людини високої політичної та професійної культури, й маразматичною писаниною преси бульварної, яка всі наші біди й нещастя, зумовлені злочинними діями антиукраїнства, що засіло у владних структурах, зумисно тенденційно, а точніше кажучи, підло-спекулятивно пов'язує із самим фактом нашої Незалежності!

Вже сам перелік розділів книжки свідчить про те, що її автора мучить наш загальнонародний, наш Національний біль: "Економічна політика", "Відсутність державної ідеології", "Мовна політика", "Справи церковні", "Інформаційний простір", "Свобода слова"...

Сумлінний документаліст, глибокий аналітик, совісний в оцінці джерел інформації, коректний у висловлюваннях на адресу опонентів (часто найлютіших ворогів України), непохитний у вірі в народні сили, в Українську Перспективу, критичний і самокритичний щодо співвітчизників в оцінці їхніх здобутків та промахів — таким я бачу В. Карпенка у його публіцистиці.

Якого розділу не торкнешся, там знайдеш пояснення найпекучіших проблем України сьогодення.

Карпенко скупий на слово: у нього немає розлогих емоційних періодів, словесно-кучерявих красивостей. Він не смакує негатив, якому так радіє бульварно-професійна недолугість. Карпенко описує події й добирає факти та цифри, які не потребують особливих коментарів, самі спроможні справляти на читача відповідний емоційний вплив. Він як свідок часу оцінює провали економічної політики, називає імена конкретних злочинців-антидержавників, корупціонерів і злодюг, замаскованих і явних прислужників чужим державам, яким здають українські економічні та й загальнонародні інтереси малоросійські временщики.

Одна з найбільш чітких проблем — ідеологія для України. "Як не парадоксально, — пише В. Карпенко, — але Україна впродовж десятиріччя своєї незалежності так і не виробила чіткої державної ідеології. А без цього державі, як судну без стерня і навігаційних приладів, неможливо прокласти правильний курс у безмежному життєвому морі".

Сам же Карпенко ще 7 квітня 1995 р. у "Колонці головного редактора" "Вечірнього Києва" сформулював своє бачення основ ідеології для України. Вже тоді він писав:

"...без чіткої державної ідеології неможливо здійснити ефективно ні політичне реформування суспільства, ні економічне... Жити без державної ідеології — значить жити наосліп. Мабуть, це багатьох влаштовує". Чи не тому Печерськ не знає (чи удає, що не знає), **що будувати?** Чи не тому, заохочувані таким "невведаним", деякі наші вчені-догматичні унікають цієї "незручної" для них роботи?

Пригадую, у травні 1998 р. на прес-конференції, яка передувала Сковородинівським Читанням у Переяславі, на запитання "Чи розробляє Інститут філософії НАН України ідеологічну концепцію для України? Адже, як показали вибори, такої концепції у нас немає..." — один із київських мислителів (патріарх філософів) відповів:

— Немає і не може бути державної ідеології. Комуністична ідеологія в колишньому СРСР була державною, і це був ідеологічний диктат, ніякі відхилення не допускалися. Зараз у нас багато партій і кожна партія може мати свою ідеологію... Розмови ж про якусь "офіційну ідеологію" — тільки відголосок минулих комуністичних часів. У нас є відділ, який досліджує формування громадянського суспільства в Україні" ("Вісник Переяславщини", 5 травня 1998).

Ось вам, читачу, "віддача" від науки, яка скаржиться на незадовільне фінансове забезпечення державою наукових розробок. Нам, бач, байдуже, Державо, твої безвельні борсання у морі життєвому, байдуже, яка ідеологія і куди тебе потягне: у "світле минуле" чи в новий шинок на дегустацію "перваку"! Байдуже! Ми облюбували тему так званого "громадянського суспільства". Тобто ловко унікаємо й мови про ідеологію загальнодержавну, загальнонародну. Адже в її основу неминуче треба буде покласти українську національну ідею, український націоналізм, бо саме він, націоналізм, як свідчить багатий історичний досвід нині розвинутих країн, був тією державотворчою силою, яка забезпечила розквіт європейської (і не тільки!) цивілізації.

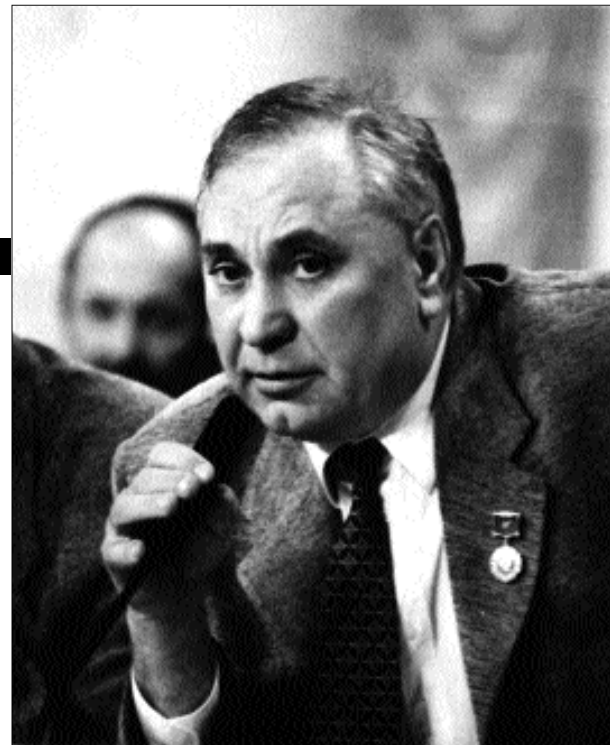
В. Карпенко наводить цитату з книги Володимира-Юрія Даниліва "Солідарність і солідаризм" (К., 2000). Там читаємо: "Французька революція була першою маніфестацією націоналізму. Небавом він поширюється у цілому світі... XIX століття — це доба націоналізму в Європі. В XX столітті націоналізм став могутнім фактором в Азії й Африці".

Але ж ми — комуно-малороси, печерні інтернаціоналісти; нам не до шмиги Європа з її курсом на забезпечення передусім національних інтересів! Це там, у них, відсталих європейських хуторян, "державна стала ідентифікуватися з нацією, а цивілізація — з національною цивілізацією" (за тим же В.-Ю. Данилівим).

Читачу! Чи не час рішуче вибити ґрунт з-під ніг тлумачів концепції "громадянського суспільства"? Ну, справді! Що за туман у лабораторній пробірці! Скажімо, один відомий учений в академічних еполетах (той, що категорично заперечує існування української національної ідеї, мовляв, "у нас немає цієї самої ідеї") хіба що компромісно пов'язує її з "построением гражданского общества", "которое базируется не на национальных приобретениях, а на цивилизованных принципах", "где нет деления на коренную и некоренную национальность" ("Киевские ведомости", 10 лютого 1996).

Що ж то за "цивилизованные принципы"? Виявляється, це принципи, які передбачають потребу "построения гражданского общества", "где права каждого абсолютно равны" (те саме джерело).

Господи! Ну навіщо ж ідею велосипеда, який давно вже ганяє по планеті, видавати, як щось нове, досі ніким не бачене диво! Хіба "национальные приобретения" (хай не

наші — інших народів) не вписуються зі своїми матеріальними й духовними цінностями в набутки цивілізації загальноземної?! Хіба українська національна ідея (як і ідея інших демократичних держав) — ідея, яка неодмінно має лежати в підмурках нашого національного державотворення, заперечує "принципы гражданского общества", "где права каждого абсолютно равны"?!! Хіба не про це саме читаємо у дійсно **першого** (Кравчук не перший) Українського Президента Михайла Грушевського?

І вченим, і невченим, яким ідея "громадянського общества" не дає спати, зацитуємо кілька думок Великого Українця з його праці "Чи Україна тільки для українців?" "Ми думаємо якраз, що Україна не тільки для українців, а для всіх, хто живе на Україні, а живучи, люблячи її, а люблячи, хоче працювати для добра краю і його людності, служити їй, а не обирати, не експлуатувати для себе.

Всякий, хто водиться з такими поглядами, дорогий співгромадянин для нас, незалежно від того, хто б він не був — великорос, жид, поляк, чех. А хто хоче тільки жити з праці народної, бути паразитом, поїдателем солодких кусків — той нам не потрібен, без різниці, чи він неукраїнець, чи українець".

Схожі думки висловлено в статті "Народностям України": "Ми хочемо, розуміється, вірити, що й представники національних меншостей України відповідно зрозуміють своє становище: підуть зі свого боку назустріч українським політичним домаганням і тим скріплять позицію оборони прав національних меншостей". "Ті, що стануть при українцях рішуче, одверто і сміло в сей рішучий момент, створять на будуче міцний духовний, сердечний зв'язок між українським народом і собою. Ті, що будуть триматися оддалік або вороже, не можуть, розуміється, претендувати на особливо теплі почуття і з української сторони" ("Великий Українець". К., "Веселка", 1992, стор. 106, 107, 109).

Таки так! Справді, без особливо теплих почуттів пише Віталій Карпенко про тих, хто рішуче протистоїть "українським політичним домаганням", хто не те що тримається оддалік, а й одверто вороже протидіє Українському Державотворенню!

І все ж автор закінчує свою книгу оптимістичним акордом: "...Якщо громадяни незалежної держави у переважній більшості перестануть бути хохлами, коли питома вага справжніх українців набере критичної маси, здатної переломити ситуацію, тоді буде Україна — Українська національна держава... Коли ми **нашу** землю зробимо **своєю**, а **свою** владу **нашою**, українською, тоді нас змушені будуть поважати, з нами змушені будуть рахуватися і Схід, і Захід".

Цілком приєднуюся до закликів вченого й публіциста: "Українці, тримаймося разом — і вистоїмо; єднаймося в національні шереги — і перемажемо; кріпимо національний дух, плекаймо національну гідність, згадаймо національний гонор — і заживемо щасливо".

Іван ШПИТАЛЬ

САРМА ЗВУЧИТЬ, ЯК СУРМА...

Пам'яті Миколи Сарми-Соколовського

Це ім'я стало мені відоме у вісімдесяти роки двадцятого століття. Відшукуючи портрети бандуристів, аби проілюструвати задуману збірку віршів "Гомери України", знайшов і світлинку із зображенням кобзаря, художника, діяча національно-визвольного руху Миколи Сарми-Соколовського. На тій світлинці він молодий красень, у вишиванці, з бандурою в руках. На жаль, не довелося мені почути його гри та співу, але цю прогалину заповнили численні вірші розмаїтих ритмів, добре віднайденій звукопис рідної, пісенної мови. Мелодійність, розкутість, вільність віршованої мови, поєднані зі свіжістю думки, логічна послідовність викладу змісту — все приваблювало, збагачувало уявний образ людини поважного віку.

Чимало інтимних, глибоко ліричних віршів, та переважна більшість тих, що потрапляли до мого зору, високопатріотичного звучання, і при такому знайомстві з віршами раптово з'явилася думка: "Сарма звучить, як сурма! Слово Сарми — закличне, сурма теж хіба не кличе до наступу, до дії, до перемоги?"

Виникло бажання обов'язково привітати його з днем народження, з високою датою. Стало відомо, що його спіткала важка недуга. Про це і він сам повідомляв у листі, котрого продиктував своїй дружині Варварі Степанівні, а вона й надіслала мені.

Сумно стає від багатьох віршів. От хоча б і такого:

*Перед кожним моїм бажанням
зачинені двері.
Щоб, нарешті, відчинилися —
треба довго в них стукати.*

*Та є в мене такі бажання,
перед якими двері
аніколи не відчиняться,
бо я вже втратив силу
стукати в них.*

19 травня 2000 року Україна відзначала 90-річчя з дня народження свого славного сина. І перед ним, ніби в калейдоскопі, миготіли епізоди власного життя, як рядки автобіографії:

*...три втечі з-під конвою,
два роки партизанки,
пастка оперативників МГБ,
трибунал,
п'ятнадцять днів смертної камери,
із заміною розстрілу
на двадцять п'ять років
північних концтаборів,
де я з попереднім ув'язненням
відбув сімнадцять років.
Як наслідок мого давноминулого,
мене мучить кашель:
щоб викашляти колючий дріт,
я б'ю себе кулаком у груди,
аж мені черепом відпльовують:
Карелія, Інта, Мордовія.*

Після мого вітання почалося і листування. Отримую від нього одну за одною книжки: "Коріння пам'яті" (1997 р.), "Дорогою жнив" (2000 р.), "Моя причетність до ОУН" (Видання журналу "Самостійна Україна", Київ—Торонто).

Я теж надіслав йому книжку, а незабаром і вірша, присвяченого йому. Він охоче відповідав мені і була відчутна радість, що з'явився ще один адресат у нього, адже він важко хворий і не має живого зв'язку з людьми, прикутий до ліжка... А перекинутися словом, то вже ніби зустріч, хоча й не тривала.

Ці кілька листів передають його стан. Хай же познайомиться з ними й читач.

"Дорогий друже Олексю, здоров, славний!"

Оскільки ти козак, то я Тебе по-батькові не величаю, хоч і поважаю дуже, як відомого поета України. Ти напевне колись мав розкішного чуба, від якого залишилася половина біля лівого вуха, яка виглядає сивим крилом. Ти увесь час намагаєшся сиве крило накинати на лисину, однак Ти далеко летиш і сягнув аж до журналу "Визвольний шлях", що видається в далекому Лондоні

(справді, два вірші були там передруковані з українських видань. — О. Ю.). Твої вірші воістину досконалі. "Визвольний шлях" охоче друкує і мої вірші теж. Друкую й новели. Якщо Тобі не довелося прочитати мою новелу, постарайся прочитати. Вона називається "Пролог". Ти у листі назвав мене Гомером, але я ще Гомер тільки до половини, бо ще трохи бачу. Все одно цього листа друкує моя дружина. Я, як переконаний націоналіст та багаторічний в'язень советської імперії, довго був підпальним каральної цензури і лише зараз я дихаю вільно і навіть 23 травня цього року мені вручено диплом лауреата премії Фонду ім. Т. Шевченка. А це значить — я переміг, але моя радість у сумі з гіркотою: вже п'ять років, як я паралізований і моя бандура п'ять років німує на стіні, наче та шпаківня-пустка. Я кобзарство започаткував ще у Миргороді з 1927 року від кобзаря Івана Максимовича Яроша, який хлопчаком був поводитирем у Михайла Кравченка. А вже юнаком став кобзарем. У 1930 році за мою причетність до підпільної організації СУМ мене було засуджено на п'ять років Соловецьких таборів, що були розташовані в лісах Карелії. Покарання я відбував на Парандовському тракті, де сам собі зробив бандуру і розважав співом та грою бідних невольників. І вже тоді я знав думу про Мазепу. Пізніше, коли вже збудувався Біломорський канал, я сфотографувався в селі Шижня. Світлина збереглася, датована 1932 роком. Це було дуже давно. Карелія наче наснилася мені. А в 1997 році фундація ім. Олега Ольжича видала мою книжку поезій "Коріння пам'яті", і я тобі, як побратимові, надсилаю це "Коріння", як часточку свого серця. Якщо Ти цікавишся історією кобзарства, то звертайся до мене. Я дуже багато кобзарів знав і Тобі охоче розповім. Бажаю Тобі, друже, міцного здоров'я. Коли одержиш книжку "Коріння", телефонуй: 2-29-43. З Тобою говоритиме моя дружина, яка тебе вітає, як нашого спільного друга.

Молитовно Твій о. Микола Сарма-Соколовський.

Красно дякую за вітання з ювілеєм. Для мене була вельми приємна несподіванка. 30.6.2000 р."

Книжка справила на мене добре враження і свої думки я висловив у листі до нього. Ось частинка з листа.

"Прочитав Вашу книгу, переживав побратньому Вашу Голготу. Слава Богу, що Ви розповіли поетично, схвилювано про своє життя-буття, затаврували нелюдів, катів нашого народу. Ваші короткі вірші, наче влучні кулі..."

Надсилаю свою книжку "Гомери України". Ваше життя викликає в мене багато думок, поруч з Вами в моїй уяві проходить велика галерея справжніх синів України, борців за її Волю. Уклоняюсь їх пам'яті і Вам.

Бажаю, щоб завжди було з Вами оте почуття, передане у віршах "Постукаю серцем у браму", хай переважає настрій, який огорнув і мене:

*Любов — це коли хочеться
дивитись і дивитись,
слухати і
відчувати й відчувати...*

(Лист від 17. VII. 2000 р.)

Сарма-Соколовський, закоханий у поезію Павла Тичини, Володимира Сосюри, знайомиться навіть в останні свої літа з поетичними новинками, і до своїх віршів, як епіграфи, бере рядки наших класиків. Із вірша Сосюри, за своїм настроєм, ставить слова "Такий я ніжний, такий тривожний", або з Тичини "Надо мною, підо мною горять світи"... Слова Олександра Олеся "Сміються, плачуть солов'ї" викликали в нього такі рядки:

*Я завше вірив у свободу,
А нині маємо її,
І знов сміються солов'ї
І б'ють піснями в груди, —
Любімо ж Україну всі,
бо другої не буде.*

І сина Олеся — Олега Ольжича — шаює не лише як діяча визвольної боротьби за Україну, а й за його поезію. Йому не давало спокою забруднення нашої мови, засилля низькопробної літератури типу "руський мат", порнографії. Він любить образотворче мистецтво і навіть у нестерпній ситуації, під арештом, йому мріється:

*...бачу диво:
вже хата біла, а не мур,
квітнуть квіти Катерини Білокур.
а з нею — моя півонія кривава.*

В одному листі він висловлює своє бажання розповісти мені про багатьох кобзарів, яких він знав, але так і не пощастило скористатися його обізнаністю в кобзарстві. Навіть у тяжкий час недуги його не покидала думка про долю рідного краю:

*Мені болить і нині Україна:
яку ж її покину по собі?!*
Рожевих мрій розпалась павутина —
нам далі нидіти в журбі.
А все одна у нас халепка,
колись про неї написав Мазепа:
"Всі покою щиро прагнуть,
А не в еден гуж тягнуть:
Той направо, той наліво,
А всі — браття, то-то диво!"

Я надіслав свою збірку "Пізня осінь". Отримую відповідь:

"Дорогий друже Олексю, здоров, славний поете України! Я прещиро вдячний Тобі за чудовий вірш, присвячений мені, і дякую за книжку "Пізня осінь", але прочитати її моя Варя ще всю не встигла. Вона друкує все, що я диктую: на кінцевій зупинці намагаюся якнайбільше зробити. Та на заваді моя сліпота. Ти, Олексю, мене тишиш своєю справжньою дружбою. Фундація ім. Олега Ольжича запланувала видати книжку моїх тридцяти новел. Я чекав нетерпляче її виходу в світ, бо мене страшило політична ситуація "доктрини" Президента. Лише покладаюся на Бога.

Друже Олексю, обов'язково надішли мені адресу Спілки кобзарів з індексом та прізвищем голови Спілки. Вже авансую Тебе щирою вдячністю. Тебе вітає моя дружина. І дай Боже, щоб лист цей не був останній, бо стан мого здоров'я вельми хисткий. Однак міцно обіймаю Тебе, мій хороший друже. Зичу Тобі всіх гараздів і швидкого одужання після операції. Молитовно Твій Микола Сарма-Соколовський.

13. V. 2001 р."

Час іде. Від Миколи Мірошніченка довідаюся про погіршення стану здоров'я патріота-кобзаря. Та ось таки знову отримую листа.

"Дорогий друже Олексю, здоров, славний поете!"

Я давно тебе бачив, однак ясно пам'ятаю, не тільки Твого сивого чуба, подібного до крила. І пам'ятаю Твої рахманні очі, повні творчої мислі. (Певне ж таки, ми бачились у Дмитра Паламарчука в Ірпені, але то

така давня зустріч та й занадто коротка, що я не можу, хоч туманно, пригадати її... Запитати ж Паламарчука теж не можу, бо його кілька літ як провели в найдовшу дорогу. — О. Ю.) Мислю і я, навіть спілюючи і щось пишу. Надсилаю тобі мій скромний поетичний дорожок, збережи його, як пам'ять про мученика-поета. А я Тебе, друже, пам'ятаю і на тому світі. А що є Бог, так свідчить поява на Україні Папи Римського, як гостя, Найсвятішої особи, перед якою навіть схилився наш Президент Кучма, який у політичній боротьбі виграв, не зважаючи на Москву. Багатьом політикам варто переглянути своє ставлення до Кучми. Я вірю, що у майбутніх президентських виборах виграє Віктор Ющенко. За нього може проголосувати багато українців. Допоможи пану Віктору і нам усім, Милосердний Боже! А тобі, друже, я і моя дружина бажаємо міцного здоров'я та всіх гараздів!

Молитовно Твій
о. Микола Сарма-Соколовський.
29.6.2001 р."
До конверта вложено вірші.

Микола Сарма-Соколовський

ЗА ПІЗНЬОЇ ОСЕНИ

*Нев'янучому співцеві
української поезії Олексі Ющенкові*

*Мряка у небі і на землі.
У ній криється село
в непорушній тиші.
Одлетіли останні журавлі,
однак лишилися тепло
Твоїх гоїних віршів.*

29. 6. 2001 р.

І насамкінець:

МОЯ СКАРГА

*"І кропилом будем, бра-
те,
нову хату вимітати".
Т. Шевченко*

*Ще немає України,
Маємо лиш назву.
І з духовної руїни
вийдемо не зразу.
Біда наша знов і знову
Здається марою:
Занедбали рідну мову,
цвєнькаєм чужою.
В церквах наших жпєпастирі —
носії омани,
Молитви їх не пластирі —
сінь в Господні рани.
А отара як отара,
їй би тільки ризи
та високі митри:
ошукані руколизи
патріархом хитрим
всєнької Росії
другим Олексієм.
Час до праці, брати, стати,
щоб робилось діло —
вимітаймо нашу хату
московським кропилом!
2001 р."*

На цьому й закінчилося наше листування.

Невдовзі земля Новоселиці, як називав кобзар місто Новомосковськ, а область Січеславською, прийняла славного сина у вічні обійми...

Виконую кобзареве прохання — аби зберігся його останній подих у останньому вірші, закінчую ним цю оповідь, та додаю ще її кількома рядками вірша, присвяченого йому:

*Я кобзи Вашої вчуваю гру:
То серце обізвалося грозиво,
То Ваша обізвалася душа,
І "САРМА" вже звучить,
як "СУРМА" — слово, —
Воно до мене в гості вируша.
То ж Ваше слово визріле, пророче,
На крилах соколиних доліта,
І вірю я — побачать Ваші очі,
Як розцвіте Вкраїна золота,
Омріяна,
нескорена,
жадана,
Спаливши віковічні горе, лжу,
І скаже: — Слово Сарми полум'яне
На довіг літа людям збережу!*

КОЛО-ЧАКРА, ЧАКРАДЕВ, КОЛОДІЙ

КОЛОДІЙ І ХОЛІ — СВЯТО УКРАЇНСЬКЕ, СВЯТО ІНДІЙСЬКЕ

Серед українських свят, які дійшли до нас із сивої давнини, є і трохи призабутий *Колодїй*, відзначаючий упродовж тижня навесні, коли стрічаються весна і зима. Що засвідчує зв'язок свята з Сонцем, бо колісницю Сонця в індійській міфології мчить семерик коней, які символізують дні тижня.

Свято багате на обрядові дії. Першого дня відзначають народина Колодія. Кладуть на стіл полінець і сповивають його — отже, Колодїй народився. Тричі обходять довкола столу, славлячи Колодія, Сонце й Весну, потім сідають за стіл: "Пощануймо, люди добрі, наше Сонечко весняне, яке прибуло до нас в образі Колодія". На столі обрядові напої та наїдки. Літніх, недужих і дітей причащають "Колодїєвими напоями" з цілющих трав, що їх радять пити особливо кволим. Колодїєві напої підносять ще й сварливим та заздрисим (УНМ, 322 — 327).

Колодїй — понеділок сирного тижня, коли справляють *колодку*. *Колодка* тут — полінець: цього дня заміжні жінки прив'язують його до ноги нежонатого парубка. І той мусить *волочити колодку*, поки не відкупиться. *Справляти колодія* — випивати на викуп за *колодку*. А *віддавати колодку* — звичай, коли на Пасху дічина христосується з парубком і дає йому писанку. За це хлопець має *найняти танець* — замовити музику до танцю.

Колодка — і замок (взяти в *колодки* — замкнути). Що цілком прикладається до заповненого злими зимовими силами Сонця. В'язницю треба одімкнути, щоб сонце вийшло, народилося. *Вбиватися в колодки* — набиратися сили.

Колодїй, сирний тиждень і масляна взаємопов'язані й мають чимало спільного з Холі, індійським святом весни, яке завершує холодний сезон і пов'язується з сонячним богом Вішну — Всевишнім. І для Колодія, і для Холі характерні ритуали, пов'язані з магією родючості: їх, як на дослідників, індоарії принесли з місць свого попереднього проживання, тобто і з України. Обрядово-магічні дії дійства на весняне рівнодення близькі до пасхальної обрядовості, що сходиться до язичницьких часів — вона перейшла до пасхальної обрядовості слов'янських народів, серед них і українців.

Колодїй причетний до весняного рівнодення і відзначається в лютому. Холі теж пов'язане з весняним рівноденням і відзначається в місяці пхальгун (лютий-березень за індійським місячним календарем, відлік днів — із середини місяця).

Первісний звичай фарбувати курячі яйця трансформувалося в обливання на Холі один одного розчиненими фарбами, особливо червоною. І в слов'ян, і в індійців червоний колір пов'язаний із родючістю, снагою (барва воїнського стану — червона). На маслянню в деяких слов'янських ареалах возять жердину з колесом, яке весь час крутять. А на Холі танцюють довкола жердини з колесом угорі (символом Сонця) і крутять його мотузками.

У Колодїї відчутні сліди матриархату. Це суто жіноче свято — на ньому верховодять жінки. А на Холі дічина або жінка може залишатися до будь-якого хлопця чи чоловіка. Може навіть безкарно лупцювати його, якщо той не сприймає її заливання.

На Колодія жінки та чоловіки бенкетують і співають сороміцьких пісень. І тільки на Холі можна вживати алкогольні напої й співати подібних пісень. В оселях, на сходках і навіть у храмах декламуються еротичні уривки з "Бгаґавати-пурани" — твору про життя Крішні.

Інша назва Колодія — *Сирний*

тиждень. Навколо "колодки" на столі розставляють вареники з сиром, маслом, сметану, яйця й горілку. Для свят Крішніного кола неодмінні молочні продукти, надто кисле молоко, з яким пов'язаний навіть особливий обряд. Сам Крішна — пастух, зріс серед пастухів. Існує безліч оповідей про те, як малий Крішна цупив у пастушок сир, масло, сметану й молоко.

На Колодія танцюють колові танці. А на Холі дівчата й заміжні жінки імітують хороводи юних пастушок навколо Крішні. А Крішна в Індії — бог насамперед жінок.

На Колодія жінки випивають у корчмі на виручені за "колодку" гроші. На Холі гурти ходять по селу з піснями й танцями, а зароблене йде на колективне частвування.

Крішна-дитина

Особливість Колодія — соціальна рівність. Тут не важить, багатий ти чи бідний, вищий стану чи нижчого. Те саме маємо і в Холі, найдемократичнішому з усіх індійських свят — на ньому всі рівні. З чого висновують, що свято надзвичайно давнє.

На Колодія навіть перевсварені забувають взаємні образи й мирно відзначають свято. На це свято належало миритися. Сьомого дня, з відходом Колодія, на цілий рік мали одійти заздрощі й ворожнеча. Так і на Холі — тут не буває образ, що б хто не витівав.

Степан Килимник схильний гадати, що "колодка" — "узи Гіменей" і що в основі свята — давнє божество шлюбу (УР, 24). В індійській міфології Вішну і його дружина Лакшмі (балт. *Лайме*, слов. *Лада*) пов'язані з одруженням і сімейною злагодою. Коли розгніваний Шіва спопелив бога кохання Каму, той відродився як син Крішні й Рукміні (пор. латиське прізвище *Рукмане*). А Крішна й Рукміні функціонально тотожні Вішну й Лакшмі.

УКРАЇНСЬКЕ КОЛО, ІНДІЙСЬКА ЧАКРА

Коло в назві *Колодїй* може означати — "сонце", "сонячний диск" (*Колесом, колесом сонечко вгору йде*). Українському *коло* відповідає санскр. *чакра*, споріднене з авест. *чахра*, грец. *киклос* і лат. *циклос* — "коло", "колесо", "круг".

У санскриті *чакра* — *колесо, диск, район, округ, спілка, військо, влада* (СРС, 204) і теж пов'язане з Сонцем. Сонце має епітети *Чакра, Чакрабанду*, ("З диском"), *Чакравара* — "Брама Сонця" (санскр. *dva* — "двері", "ворота") та ін. (HN, 80—81).

Чакра-диск — атрибут і зброя Вішну-Крішні. Вішну — сонячне божество, а Крішна — його земне втілення. Саме з Сонця-Сур'я викувано диск-чакру для Вішну й тризубець для Шіви. І Вішну має імена *Чакрагріт, Чакрадгара, Чакрапані* —

"Чакродержець", *Чакреша, Чакрешвара* — "Владика чакри", *Чакраюдга* — "Озброєний чакрою" (HN, 80—81). Санскр. *чакра* й укр. *коло* творять багате значеннєво тотожних термінів і словосполучень:

чакраяна — віз, укр. *кола* (*Вийди, мила, з коли, покажи личенько родові*);

чакра — обрій. Укр. *видноколо, виднокруг* (*Вже сонце в крузі*);

чакра — гурт, спілка. Пор. *коло родичів, коло друзів*. У запорожців *козацьке коло* (рада), *віщове колесо, судне колесо* — судові збори козаків, *радне колесо* — збори з важливих питань;

чакра — вир. Укр. *коловорот, коловерт, коловертень*;

чакра — коловий танок. Укр. *коло* — танок;

чакра — територія, область. Укр. *околиця, округа*. Індія колись ділилася на округи — *чакри* (*чакли*). Тому був термін *чакрадар* (*чакладар*) — "начальник округи", який сьогодні став прізвищем;

чакрават — вихор. Укр. *круговерт, коловерт*;

чакрадріш — видноколо (санскр. *drish* споріднене з укр. *зриту*);

чакра-в'юха — колове розташування людей або військ (*Увесь поїзд із музиками їде за молодим і стає коло діжі кругом — колесом*). Запорожці не раз захищалися, обгородившись возами;

гхаті-чакра, "колесо з глеками" — колодязь. Укр. *колодязь* містить *коло* — "колесо" й означає "колотят", "витягання води колесом". *Гхаті-чакра*, колесо з глеками — сучасний *чигир*. Цей пристрій діставати воду знає ще "Ріґведа". Укр. *коліш* — колесо на валу над колодязем (у хінді *чакрі*). Індійське *Чакрапур* — "Чакропіль" тотожне українському *Чигирин*. А пенджабське воїнське ім'я *Чухир* (похідне від *чакра*) тотожне українському прізвищу *Чигир* (детальніше про *чигир* і *Чигирин*: ТРС, 120—130); *Чакраван*, "Наділений чакрою" — ім'я (санскр. *ван* — суфікс, наявний у слов'янських іменах *Іван-*

індійський кіноактор (його дочка — *Швета*).

Індійському *Чакраварті-Чокроборті* відповідає слов'янське прізвище *Коловерт*. Його мав боярин Євпатій *Коловерт*, захисник Рязані від татаро-монголів (XIII ст.). *Чакраварті-Чокроборті-Коловерт* — воїнське ім'я, а в назві *Рязань* якраз і відбито термін на означення воїна — *радзянь*. Тож назва *Рязань* означає "Воїнь".

ІНДІЙСЬКИЙ ЧАКРАДЕВ, УКРАЇНСЬКИЙ КОЛОДІЙ

З українських даних випливає, що Колодїй — давнє, ще дохристиянське божество, якому поклонялися наші предки. Оскільки свято весняне й у ньому виразні сонячні мотиви, то, найімовірніше, йдеться про молоде весняне Сонце, яке увиходить в силу, збільшує день, проганяє холоди й несе тепло. А з ними — весну, пробудження землі, врожай і добробут.

"Ріґведа" знає "колесо Сонця". Важливу роль колесо-чакра відігравало під час обрядів, пов'язаних із двома сонячними фазами — весняним рівноденням (масниці, масляна) і літнім сонцестоянням (Купала). А Колодїй — з масницького циклу (*цикл* теж *чакра-коло*). На маслянню, зустрічаючи весняне сонце, возять жердину з колесом, яке весь час обертається; потім це колесо спалюють. У чехів була старовинна гра — пошуки золотого кільця-Сонця, схованого за хмарами й зимовими туманами.

Тож і *Коло* в назві *Колодїй* може уособлювати Сонце й означати "Сонце". А *дій* або *дей* споріднюватися із санскр. *deva* й хінді *dev* — "бог". Прізвище *Дей* побутує в українців, *дей* входить у двоосновні козацькі й сучасні прізвища (*Болудей, Білдей,*

Сонце-Сур'я

Крішні.

Тож у такому разі *Чакрадев* і *Колодїй* означають не лише *Чакробог* і *Колобог*, а й *Сонцебог*. Грецький Аполлон — сонячне божество, як і Вішну-Крішна. І теж має диск, що символізує Сонце. Боспорські правителі шанували Аполлона. Скажімо, 180 року до н.е. цар Перісад IV (ім'я має індійські паралелі), підніс знаменитому святилищу Аполлона в Дельфах золоту таріль, яка символізувала Сонце. А грецький Аполлон, індійський *Гопалан-Гопала* й український *Купала* тотожні і функціонально, і походженням імен (ТРС, 93 — 99). Аполлон і Гопалан-Гопала-Купала вічно юні, епітет Аполлона — *Юний бог*.

Тож *Чакрадева-Чакрадев-Чакробог-Сонцебог* на означення Вішну-Крішні — значеннєвий двійник *Колодея-Колодїя-Колобога-Сонцебога*. Вони пов'язані з народженням Юного, Весняного Сонця. "Влесова книга" знає божества *Вишень* і *Кришень*, а ці імена в нинішніх українців — прізвища. Так само в українців відбите й прізвище *Колодїй*, пов'язане з цими божествами. От хоча б у письменників: поети Василь *Колодїй* і Віталій *Колодїй*, прозаїк Євген *Колодїйчук*.

Слід зазначити й таке: назви свят *Колодїй* і *Холі* (*Хола, Холака*) виявляють фонетичну подібність. Як і англ. *holyday* (*холідей*) — "свято", "канікули" (досл. "святний день"). І як в українців побутує прізвище *Колодїй*, так у англійців побутує прізвище *Холідей*.

Колодїй збирав людей у тісне родинне коло. Тому *коло* в імені *Колодїй* може споріднюватися і з санскр. *kula* — "родина", "рід". І тоді санскритське ім'я *Куладева* (хінді *Куль-дев*) — "Родинне/Родове божество" знову-таки відповідатиме українському прізвищу *Колодей, Колодїй*.

Ой спасибі, Колодію,
Що зібрав докупки.
Гостювали, цілувались,
Аж злипались губки.

СРС — Санскритско-русский словарь. — М., 1978.

ТРС — *Маливайко С. І.* Таємниці розкриває санскрит. — К., 2000.

УНМ — *Товстуха Є. С.* Українська народна медицина. — К., 1994.

УР — *Килимник С.* Український рік у народних звичаях. Кн. II. — К., 1994.

HN — *Gandhi, Maneka. Hindu Names.* — New Delhi, 1993.

Степан НАЛИВАЙКО

Хоровод на честь Крішні

Іван-Йован, Радован, Милован). Ім'я може відповідати слов. *Коливан; чакравартін* — "чакровертун", "колесовертун". Найвищий титул самодержавного царя в Давній Індії, цар над царями. Колись важливий термін, а сьогодні — прізвище *Чакраварті, Чокроборті* (бенгальська форма). Двоє бенгальців із прізвищем *Чокроборті* прислужилися й Україні: один переклав бенгальською давньоукраїнське "Слово о полку Ігоревім", а другий написав для індійських бібліотек підручник української мови. Мітхун *Чакраварті* — відомий

Матирдей тощо). Ім'я *Балудей* засвідчують боспорські написи III століття, як і імена *Сакдей, Хардей, Гермодей* — всі вони мають індійських двійників. Причому імена й прізвища з *дей-дій* не іранські, бо в іранських мовах *дев* несе негатив — "злий дух", "демон". Позитивне *дев* тільки в індійських, слов'янських і грецьких мовах. Тож цілком можливо, що й *Колодїй* містить *дій* — "бог". І що *Колодїй* означає *Колобог, Сонцебог*, мовою хінді *Чакрадев* (санскр. *Чакрадева*). А ім'я *Чакрадев* справді існує, причому належить воно Вішну-

Олександр ЯРОВИЙ: «Я ПРИХИЛЬНИК ПОМІРНИХ ЕФЕКТІВ»

Ім'я Олександра ЯРОВОГО не належить до тих, які постійно перебувають у всіх на слуху. Але в літературних колах Олександр знайомий як поет, прозаїк і критик. Він активний гість багатьох творчих молодіжних тусовок. Проте вже не вважає себе молодим поетом і не любить, коли його кличуть, як прийнято у молодих тусовщиків, панібратським псевдо. Бо він також є членом Спілки письменників України й викладає у Київському Національному університеті ім. Т. Шевченка. Незвичайний своєю звичайністю, ліричний навіть у власному прагматизмі й земний, але не приземлений Олександр Яровий відповідає на питання стосовно літературного процесу й своєї творчості, і, безперечно, відповідає за свої слова...

— Коли Ви відчули, що увійшли в літературний процес?

— Якесь часові межі проводити дуже важко... Можна сказати: коли у 1995 році вийшла перша збірка — «Небо в нетрях». Але відгуків, як таких, на неї майже не було... Можливо, з того часу, коли в «Літературну Україну» почав подавати якісь матеріали, тобто коли став не лише творити літпроцес, а й відгукуватися на нього... Словом, десь у другій половині 90-х. Хоча, чесно кажучи, не певен і зараз: чи увійшов я в нього, чи ні.

— Критики розберуться.

— Якщо будуть розбиратися...

— Оце ж зараз критики розбираються, існує в нас «жіноча» і «чоловіча» поезія чи ні. Як Ви гадаєте, такий поділ правомірний?

— Всякі поділи умовні. Скажімо, поезію Ліни Костенко ми куди віднесемо: до чоловічої чи жіночої? Пише жінка, а мотиви — мужні. Мужеське начало чоловіка-воїна, як сказав би Маланюк. А візьміть поезію Ірини Жиленко — це поезія суто жіноча. Жіноча — не в якомусь зниженому розумінні, а через почуття, тонкість переживання. Тобто, як на мене, можливий такий поділ, якщо його не абсолютизувати і не вносити сюди іронії, що чоловіча — це поезія, а жіноча — це слъзю, розмазані по паперу.

— У Вашому оповіданні «Засць» — стандартна ситуація: герой — колишній поет — підвозить на машині дівчину. І попри «закон жанру» не тягне її в ліжко, а навпаки — тікає. Чому ж він це робить?

— Ну, оце я стикаюся з тим моментом, що автори не дуже люблять пояснювати свої твори, або й не можуть пояснити того, що їм написалося... Бо де ж тоді таємниця,

про яку йдеться, де романтичний флер? Тоді не залишиться місця для таємниці, якщо герой не втече від тієї жінки, якщо він усе доведе до логічного кінця... Та й поведінка героїні — це випробування на сміливість, на реакцію героя, який став настільки звичайним, настільки правильним і буденним, що просто лякається чогось, що виходить за розліновані ряди усталеної реальності, героя, який прагне бути звичайнішим од інших. А загалом, я не конструював якогось задуму. Так написалося.

— Але залишається питання: чи є той герой автобіографічним? Адже Ви не дарма робите його поетом?..

— Той герой автобіографічним не є. Хоча в кожного мого героя є щось таке. Скажемо так, це більше герой, ніж я.

— А Ви прихильник ефектів у творчості?

— Я прихильник помірних ефектів. Ефект на межі епатажу — то вже не моя стихія. Тобто повернути якийсь матюк чи аналітичний термін... по-моєму, й без мене достатньо таких літераторів. А ефект несподіваного сприйняття — то звичайний засіб активізації уваги читача. І не мною вигаданий.

— Свого часу Оксана Забужко про Валерію Шевчука сказала, що він не знає жіночої психології й жінки в його творах — то суто декоративний елемент. Яке місце жінці відводите Ви у своїй творчості? Це ідеал чи цілком земна істота?

— А якби я сказав: і те, і те?.. Нам здається, що то речі якісь непомітні, але такими речами переповнений весь світ. Жінки, яких я описую, — різні. А загалом мене цікавлять нестандартні варіації цілком стандартних ситуацій. Зокрема у стосунках жінки з чоловіком... Щоправда, мені не дуже імпує фемінізм, бо це трохи й кумедно: доводити, що жінка — це навіть більше, ніж людина. Хоч, може, я трохи й спрощено кажу про ці речі... Не хотів коментувати фразу Забужко щодо Шевчука, але так скажу: мені здається, вона не зовсім права, коли каже, що Шевчук не знає жінки. Можливо, це просто різні погляди на жінку: в Шевчука більш піднесений, ідеалізований, а Забужко ніби анатомує жінку зсередини, не соромиться виносити на огляд найпотаємніші думки й бажання.

— Ви служите Музі чи Муза Вам?

— Я не знаю, чи Муза служить мені... Можливо, скоріше опирається. Це, можна сказати, дружба-боротьба. Це і приємні моменти піднесення й натхнення, і страдницькі моменти, щоденна метушня, яка заважає писати. Тобто в нас із музою ніби й кохання, ніби часом і сваримось, а буває, треба й примушувати її на якусь кохання до себе...

— Як Ви гадаєте, вашій дружині важко з Вами? Все-таки Ви творча людина, зі своїми «кониками»...

— Я не гадаю, я знаю, що важко. Кожен митець якоюсь мірою егоїст. Можна це обставити більш красивими словами: мовляв, кожен письменник — схимник, офірний, саможертвований чоловік, який спалює себе на вогні слова... Складно крутитися митцеві між двома Музами: земною й літературною. Але це й почесніше. Етичний момент теж має посідати не останнє місце. Письменник має йти хоча б до задекларованого у творах ним самим, щоб не соромитися самого себе, мовляв, що ж ти пишеш, не маючи того, до чого закликаєш інших? Це моя концепція. І, мабуть, то на щастя, що моя дружина — не поетеса. Бо там, де два митці, — рідко буває, щоб і борщ був зварений, і не лунала сварка: хто геніальні-

ший.

— У Вас ніколи не виникало бажання, як-от у деяких сучасних літераторів, повоювати зі Спілкою письменників? Своєрідна мода все-таки...

— Такого бажання в мене не виникало. Спілка письменників — явище неоднозначне, як і більшість суспільних угруповань. У творчій спілці — кожен особистість, при тому, що там існує якнайширший спектр політичних і релігійних переконань. І якогось консенсусу годі й чекати. Воювати зі Спілкою як з інституцією — це абсурд. Вона не дає зараз директив, як у радянські часи: як і кому писати. Немає зараз там ніякого диктату. Спілка потрібна як соціальна опора письменникам. Інша річ, що в наш хаотичний період вона не виконує цих своїх завдань. І скільки разів вона стояла на межі розвалу — організаційного чи фінансового!.. Я не готовий зараз оцінювати діяльність Спілки всебічно, тим паче, що тепер там нове, прагматичніше керівництво... Єдине скажу, що Спілка більш жива, ніж мертва, і принесла більше користі, ніж шкоди.

— Якби Ви реформували шкільну програму з української літератури, кого б Ви викинули з тієї хрестоматії і кого б туди ввели?

— Мені важко говорити, кого б я викинув, я взагалі маю не настільки повне уявлення про шкільні програми... Я, наприклад, не викидав би звідти Головка, бо це прекрасний стиліст, своєрідний письменник. Звісно, що там не обійтись без Гончара. Потрібні й письменники молодшого покоління, бо для вчителів це зараз проблема (розумієте, література ж не завершилась на «шістдесятниках»). Римарук, Герасим'юк, Пашковський... А може, хай би і Яровий був, я не проти, аби воно тільки щось школярам давало. Література там повинна бути представлена повно. А щодо «викинути»... Я не думаю, що там є щось зайве.

— Твори якого письменника Ви вважаєте для людства шкідливими?

— Знаєте, я не можу навести якоїсь конкретики, якщо ото не пригадувати Руждзі з його «Сатанинськими віршами», де він ображає почуття мусульман. Якщо ж говорити в теорії, то для людства можуть бути шкідливі твори, де пропагується якась релігійна, національна, расова нетерпимість, фашизм, порнографія, твори, які апелюють до якихось низчих інстинктів. Але ще небезпечніші твори ті, які подають це все в завульгованій і гірше того — в талановитій оболонці.

— Ви викладаєте на відділенні «Літературна творчість» у Національному університеті Т. Шевченка. Чи не бувало у Вас відчуття, що сієте в пустельний ґрунт, адже перед Вами сидять молоді митці, кожен зі своєю творчістю, власним світобаченням...

— Знаєте, в Євангелії є такий випадок, коли паростки пшениці поглинув терен. От цього я більше боюся, коли зерно Слова губиться за життєвими клопатами, коли буденність затирає митця. А на літвідділенні справді кожен студент є особистістю, зі своєю «творчою шизою», і це дуже добре. І до такої різновекторності я був психологічно готовий: досвід обертання у Спілці...

— Якою Ви бачите ситуацію в українській літературі XXI століття?

— Можливо, те, що я скажу, з огляду на наш сучасний стан видається комусь абсурдним, але мені здається, що на нашому слов'янському просторі, на давніх Київських землях — буде струмись відродження. Ми й зараз між шматком хліба й пісню вибираємо пісню. Тож саме тут Мистецтво вціліє й розвинеться. В літературу ж, мені здається, прийде більше людей справді з орієнтацією на великих. Не в плані манер чи стилів, а в плані життя. Тобто — міцний юніоліт життя і творчості. Ми цей момент уже зачіпали: щоб проголошувати пись-

ПОБАЧИЛА СВІТ «ПОЛТАВСЬКА ПЕТЛЮРІАНА-4»

Днями у Полтавському краєзнавчому музеї відбулася презентація четвертого випуску наукового збірника «Полтавська Петлюріана». Вихід у світ цього, поза сумнівом, унікального видання здійснило обласне об'єднання Всеукраїнського Товариства «Просвіта». Його упорядниками також стали чільні представники місцевого просвітнянського руху: Микола Кульчинський — народний депутат, голова обласного об'єднання ВУТ «Просвіта» та Тарас Пустовіт — лідер міського осередку цієї громадської організації. Книжка містить у собі матеріали V Петлюрівських читань, проведених тією ж полтавською «Просвітою» у травні цього року.

На зібранні виступили такі гранди полтавської інтелектуальної еліти як письменник і літературознавець Петро Ротач, історик-соціолог Олександр Юренко, архітектор Валерій Трегубов. Відбулася щира, відверта розмова, тематика якої виявилася набагато ширшою за обговорення постаті Петлюри. Провідна думка виступів — чудову традицію необхідно продовжувати, адже «Полтавська Петлюріана» стала візитівкою місцевої «Просвіти». Окрім пошанування постаті великого атамана Петлюри, збірники водночас відновлюють пам'ять про багатьох наших талановитих земляків.

«Варто зачепитися за Петлюру, як «потягнулися» інші наші земляки, — ділиться враженнями від роботи над виданням Тарас Пустовіт. — До того ж про доволі високий рівень цієї сподвижницької праці свідчить і той факт, що серед авторів розвідок «Полтавської Петлюріани» ще від найпершого випуску є й такі, які нині захищають докторські дисертації з Петлюрознавства. Це, зокрема, Сергій Литвин». Тарас Пустовіт також відзначив, що справа видання цих наукових збірок знайшла підтримку та розуміння як у багатьох наукових колах, так і в діаспорі.

Полтавські науковці вже працюють над матеріалами до наступного, п'ятого видання «Полтавської Петлюріани», яке сподіваються випустити до 10-ої річниці Петлюрівських читань — у серпні 2002 року.

Інф.

«СИМФОНІЯ КОХАННЯ» ЯРОСЛАВА ЧОРНОГУЗА

Нещодавно в читальному залі Парламентської бібліотеки на презентації другої поетичної збірки Ярослава Черногуза «Симфонія кохання» зібралися шанувальники його творчості. Видана першодруком збірка сина відомого українського сатирика Олега Черногуза мала назву «У всесвіті серця». Багато теплих слів було мовлено на адресу гармонійної триєдності обдарування Ярослава: бандуриста-співця, поета, журналіста. Письменник Олексій Дмитренко згадав про те, як з легкої руки Івана Немировича (саме він призивав Ярослава до бандури) малий Черногуз закохався в цей прадавній український інструмент. Деякі його поезії покладено на музику і в такий спосіб ще красномовніше розкривають весь свій потаємний зміст. Одну з таких пісень із чудовим оптимістичним змістом «Коли даруєш жінці квіти» виконав Віктор Сушко — учасник «Червоної Руги» і давній товариш Ярослава Олеговича.

За словами самого автора, в його поезії домінує тема кохання. Підкріплюючи сказане цитатою з П'єра Рошала, Я. Черногуз заважав, що жоден поет не зможе створити чогось живого без цього прекрасного почуття.

Особливе місце в ліричному доробку Ярослава належить сонетам. У вісімнадцятирічному віці він написав перший свій вінок сонетів, що, як відомо літераторам, потребує значних зусиль і здібностей. Творення сонетів, зазначив автор, має сакральну причину: збіг дня народження Ярослава із днем народження славетного основоположника жанру — Франческо Петрарки...

На завершення зустрічі Ярослав Черногуз виконав декілька романсів під бандуру на власні вірші та «Зоре моя вечірняя...» Тараса Шевченка.

Ольга АЛЕКСАНДРОВИЧ

МЕЖИГІР'Я: ЛЕГЕНДИ

Таким побачив і змалював у 1651 році Спасо-Преображенський монастир нідерландський мандрівник і художник А. Ван-Вестерфельд

КОЗАЦЬКИЙ МОНАСТИР

Писана історія Межигір'я починається на порозі XVI ст. 12 березня 1523 року датована грамота Великого князя литовського Сигізмунда, який дозволяв на прохання козаків відновити монастир, спустошений у 1482 році татарами. Але легенди вперто відносять час заснування монастиря до епохи прийняття християнства на Русі. Ще наприкінці XIX ст. у Межигір'ї росли величезні "володимирові дуби", які немовби посадив сам Великий князь. За іншою версією, ктиторм монастиря вважався Андрій Боголюбський, який деякий час був удільним вишгородським князем: Вишгород розташований лише за 4-х км від Межигір'я. Великий репрезентативний портрет Андрія Боголюбського був у Спасо-Преображенському соборі монастиря. Є припущення, що суздальський князь дав гроші на побудову монастиря як компенсацію за вивезену ним ікону Вишгородської Божої Матері, яка стала відомою в усьому християнському світі як найбільша святиня Русі під ім'ям Володимирської. Тривалий час вона перебувала в соборній церкві у Володимирі, нині ця ікона — у Третьяковській галереї в Москві... У всякому разі, Межигірський монастир вважається одним із найдавніших в Україні.

Монастир зажив неабиякої шани в народі, особливо серед українського козацтва, завдяки високому авторитету ченців і настоятелів монастиря. У 1610 році ігумен Афанасій Межигірський домігся ставропігії: монастир безпосередньо підпорядковувався патріарху. Незалежність від митрополії за складних умов покатоличення України давала монастирю, захищеному в лісах між горами, можливість зберігати православ'я, яке в уяві народу ототожнювалося з незалежністю України, було символом соціальної і національної ідеї. Монастир мав привілеї від польських королів і російських царів, які змушені були рахуватися з українським козацтвом. Святиненою опікувалися Петро Сагайдачний і Богдан Хмельницький, котрий вважався ктиторм монастиря: під час Визвольної війни монастир був розорений, і гетьман надав йому право на володіння навколишніми селами, "жеби отець Варнава Лебедевич, ігумен тамошній, і вся братія його слушноє виживленіє імелі". Після Богдана всі наступні гетьмани опікувалися монастирем, дарували йому землі і привілеї. До 1690 року Межигір'я володіло Вишгородом, Старими і Новими Петрівцями, Чернином, Козаровичами, Глібівкою, Ясногород-

кою, Демидовом, Борками, Харківцями, Бобровицею, Турівщиною, Мощанами, Лютежем, Юсковою Греблею, Старосіллям, Холмом, а ще багатьма хуторами, островами на Десні та Дніпрі, рудокопальнями.

Та головну підтримку монастирю надавала Запорозька Січ. Від 1576 року військовим січовим монастирем вважався Трахтемирівський, де був притулок для старих і немічних козаків і шпиталь для поранених. У 1664-1665 роках поляки розорили Трахтемирів, його функції перебрав Межигірський монастир. 1676 року кошовий отаман Іван Дмитрович Сірко, який за життя став легендою, написав листа ігумену Межигірського монастиря з проханням прислати ченця для богослужіння в Покровській січовій церкві, бо "свіцкі панове дяки не вміють цінувати ласки військової і спокійно жити на Січі". Одноразово сповідав, що запорожці посилають гроші монастирю, "де моляться за козаків і лікують їх". Офіційні стосунки між Січчю і монастирем були оформлені після смерті Івана Сірка, 1683 року. Кошовий отаман Григорій Іванович з суддею Меченком, писарем Константиєм, отаманами і всім товариством низовим "окремим писанієм" підтвердили особливий статус Межигір'я як головного військового монастиря, "аби церква Святої Покрови наша Запорозька і вся парафія при них завше була".

У період розквіту монастиря йому підпорядковувались 44 церкви, 13 каплиць, 2 скити в 53 населених пунктах Січі, а також Трахтемирівський і Самарський монастирі. Межигірські ченці вчили молодь на Січі та дітей у парафіяльних школах грамоті, Святому Письму, влаштували шпиталі. Запорожці щедро віддячували монастирю: кожен запорозький козак вважав своїм обов'язком побувати в Межигір'ї, подарувати або заповісти частину свого майна. Перший пай військової здобичі також ішов на церкву. Ось як співається про це у козацькій думі:

"...першу част брали, на церкви покладали

*На святого Межигірського Спаса,
На Трахтемирівський монастир,*

Межигір'я... Ця назва мальовничої місцевості поблизу села Нові Петрівці, що під Києвом, збуджує уяву, викликає в пам'яті образи титанів духу і звитяги, бурхливі події, що лишили гучний відгомін в історії України. Про Межигір'я писали видатні вчені XIX–XX ст.: Максим Берлінський, Микола Закревський, Михайло Максимович, Михайло Грушевський. Інтерес до давньої української святині особливо посилюється за десятиріччя незалежності України. У статтях Нелі Герасименко, Наталі Крутенко, Данила Кулиняка, Миколи Візира та багатьох інших порушувалися різні питання — від пошуків бібліотеки Ярослава Мудрого та історії Спасо-Преображенського Межигірського монастиря до керамічного виробництва в Межигір'ї. Хвилює і сучасне Межигір'я: з 1935 року тут містяться державні дачі, територія Межигір'я озгороджена високим парканом; тільки раз — у 1990—1992 роках — тут працювала експедиція Інституту археології НАН України, яка знайшла залишки фундаментів мона-

тирських і фабричних будівель XVII–XIX ст. і фрагменти керамічних виробів Києво-Межигірської фаянсової фабрики. Жодних решток монастирської бібліотеки знайти не вдалося. Сьогодні Межигір'я залишається сплавом легенд і достовірних подій, цікавою сторінкою історії України. Усвідомлюючи свій кровний зв'язок з Межигір'ям, адміністрація Державного музею-заповідника "Битва за Київ у 1943 р." (директор — Заслужений працівник культури України І. П. Вікован) вирішила влаштувати виставку "Доля української святині", присвячену 2000-річчю Різдва Христового. Це — перша спроба відтворити історію Межигір'я в якомого повнішому обсязі, розповісти правду й згадати про міфи, що склалися упродовж століть. Було проведено і наукову конференцію за участю відомих істориків, археологів, мистецтвознавців. На жаль, матеріали конференції ще не опубліковані з банальної причини — за браком коштів.

*На святу січову Покрову давали,
Котрі давним козацьким скарбом будували,*

*Щоб за них, встаючи і лягаючи,
Милосердного Бога благали..."*

Багато козаків приймали схиму і доживали віку в монастирі, будучи дуже суворою до себе ченцями.

Козацька старшина і гетьмани поділяли щирі почуття козаків: щедро жертвували на церкви, будували їх своїм коштом. Ця допомога була турботою державних діячів: виборюючи незалежність України, вони розуміли значення незалежності церкви.

У XVII ст. тут був створений відомий Межигірський монастирський літопис — видатна пам'ятка літератури та історії. Літопис відображає історичні події на Київщині та Волині 1393—1620 років, а також подає відомості про Визвольну війну українського народу 1648—1654 років.

У Межигір'ї сходилися долі різних людей. Тут залишили слід пращур великого письменника, гетьман Правобережної України Остап Гоголь, керівник козацько-селянського антипольського повстання на початку XVIII ст. Семен Палій (Гурко), гетьман Іван Мазепа, останній кошовий Петро Калнишевський. Монастир, який за своїм багатством і духовним впливом поступався лише Києво-Печерській Лаврі, після скасування Січі існував недовго. Навесні 1786 року його було закрито, ченців переведено на південь, ризницю і бібліотеку розпорощено по інших церквах. Після ліквідації монастиря планувалося влаштувати притулок для поранених і скалічених

з Січчю: документи, карти, портрети гетьманів та церковних ієрархів того часу, козацька зброя і предмети вжитку. Заповідник "Києво-Печерська Лавра" передав на виставку кілька ікон, написаних майстрами Лаври.

НЕ ТІЛЬКИ ФАЯНС

Окрема частина експозиції присвячена перебуванню на Вишгородщині Т. Г. Шевченка. Великий поет двічі побував у Межигір'ї — в 1843 і 1846 роках. Він цікавився козацьким минулим: записав кілька пісень про Семена Палія, походив біля старезних володимирових дубів, попив водички з Дзвінкової криниці, залишив зображення монастирських церков. Цікавило Тараса і життя села: у Нових Петрівцях він зробив кілька замальовок, які стали основою офортів серії "Живописна Україна" — "Старости" і "Судна рада". Багато років потому в Ново-

петровському укріпленні, на заслання, йому наснилося Межигір'я (запис в "Журналі" від 18 червня 1857 року). За старими спогадами він пише поему "Чернець" — про Семена Палія та козацькі звичаї.

Коли Т. Г. Шевченко був у Межигір'ї, там вже працювала Києво-Межигірська фаянсова фабрика. Жителі Нових Петрівців здавна виготовляли з місцевої глини різноманітний посуд і вогне-тривку цеглу-межигірку. Вона й досі цінується фахівцями і використовується за призначенням. 1796 року цивільний губернатор Києва В. Малашевич доповів мануфактур-колегії про межигірські глини, випробувані віце-губернатором князем Хованським і майстром Краніхом; останній довів, що глини придатні для виготовлення порцеляни і високоякісного фаянсу. Вирішено було виробляти доступний широким верствам населення фаянс. Смерть Катерини II дещо відстрочила заснування фабрики, указ було підписано Павлом I 3 липня 1801 року, а перша продукція випущена у 1801 році.

Виробництво межигірського фаянсу роз-

Межигірський фаянс

офіцерів, та навесні 1787 року, напередодні приїзду Катерини II, будівлі монастиря згоріли. Ця трагічна подія мала широкий суспільний і мистецький резонанс, зокрема в творчості Т. Г. Шевченка.

Перші розділи експозиції — "Легенди Межигір'я" і "Головний монастир Війська Запорозького" представлені на виставці знахідками численних археологічних експедицій у Вишгороді, картинами і фотографіями з видами місцевих святинь — вишгородського храму святих Бориса і Гліба, Миколаївської пустині, Межигірського Спаса, чудових краєвидів. Зібрано багато матеріалів, пов'язаних

І ДОСТОВІРНІСТЬ

вивалося в руслі загальноєвропейських тенденцій. Він не поступався кращим зразкам ані за художніми, ні за технічними якостями. Асортимент складали чайні та столові сервізи, вази, статуетки, лампади, писанки, декоративні тарілки з портретами відомих людей та пейзажами Києва, Межигір'я, петербурзьких околиць. Вперше в тодішній імперії саме у Межигір'ї використали друкований орнамент. Фабрика мала своїх замовників, магазини, професійну школу. Місцеві майстри привносили в декорування виробів українські народні мотиви: грона і листя винограду, різноманітні квіти. Поряд з друком широко використовувався рельєф. Щільний гіпсовий орнамент з рослинних і геометричних мотивів нагадував народну вишивку. Ефект підсилювався вдало підібраними поливами: зеленими різних відтінків, рожевими, коричневими, блакитними, жовтими.

Незважаючи на популярність виробів, фабрика не давала прибутку. Її підпорядковували різним відомствам, потім здали в оренду, проте і орендарі не досягли успіху. В 1874 році фабрику закрили. Залишилися вироби — веселі, яскраві, сповнені любові до землі, до природи. Вони становлять яскраву сторінку українського мистецтва, являють собою неповторні витвори народного таланту. Найбільші колекції межигірського фаянсу зберігаються в Державному музеї українського народного декоративного мистецтва (частину своєї колекції музеї експонував на виставці в Нових Петрівцях), у Національному музеї історії України, в Музеї історії Києва, в музеях Росії, Великої Британії, Франції, у приватних колекціях.

СКАРБИ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Після закриття фабрики Межигір'я спустіло. Дахи поросли чагарником і травою, у вибитих шибках гуляв вітер, на горіщах оселилися куніци. На великі свята лаврські ченці відправляли службу в уцілілих після пожежі 1787 року кам'яних храмах — Спасо-Преображенському соборі і Петропавлівській церкві, побудованій коштом останнього кошового отамана Петра Калнишевського. Стало питання про продаж Межигір'я з торгів. Київське духовенство не могло цього допустити. Митрополит Платон хотів, “щоб ожила в народі слава Межигір'я і стала обителью школою працелюбства і благочестя”. Давню святиню вирішили відродити до 900-річчя прийняття християнства на Русі. Межигір'я передали Троїцькому монастирю. Його настоятель отець Іона (в миру Іван Мірошніченко) був призначений архимандритом Межигірського Спасо-Преображенського монастиря. Життя в Межигір'ї почало відроджуватись. 1894 року монастир відійшов до Покровського жіночого монастиря, заснованого великою княгинею Олександрівною Петрівною, в іконостасі Анастасією. Монахині працювали в саду і на городі (монастир мав 100 десятин землі), відкрили лікарню і готель. Знову до Межигір'я потяглися люди, воно стало улюбленим місцем відпочинку киян. У квітні 1918 року ігуменія Софія підписала угоду на влаштування в Межигір'ї санаторію для “слабогрудих, стомлених, виснажених, хірургічних та інших хворих”. Санаторій діяв два сезони під керівництвом професора Ф. Вербицького та приват-доцента С. Тимофєєва. Згідно з декретом про відділення церкви від держави Межигір'я було відібрано у монастиря.

1919 року ІІІ Всеукраїнський з'їзд Рад ухвалив заснувати в Межигір'ї керамічну школу. Наступного року школа відкрилася. З Глинська на Полтавщині приїхали директор — художник Лев Крамаренко, кілька викладачів і 60 учнів. Перший навчальний рік — 1920—1921 — був дуже тяжким. Не було ні майстерень, ані обладнання, вчителі й учні голодували. З великими труднощами побудували перше горно, дістали кілька верстатів.

У 1921 році до школи на стажування приїхали студенти — випускники Української Академії мистецтв (так називався тоді Київський художній інститут), учні професора Михайла Львовича Бойчука — Василь Седляр, Оксана Павленко, Павло Іванченко, Іван Падалка. Їхнє стажування переросло в самостійну багаторічну діяльність: Крамаренко зрадів, що приїхала завзята молодь, і поїхав з Межигір'я. 1922 року школа отримала статус технікуму,

незмінним директором якого став Василь Теофанович Седляр.

Седляр із товариством щиро прагнув створити новий осередок культури на засадах співпраці учнів і учителів. Єдиним дієвим засобом збереження школи за скрутних обставин післявоєнного часу могла стати організація виробництва, яке б давало прибутку. У грудні 1921 року вдалося виготовити зразки посуду, у вересні 1922 року організовано першу виставку, на якій було представлено понад тисячу робіт майолікового посуду, розмальованого і скульптурно декорованого. Виставка привернула до себе увагу як громадських, так і урядових кіл. Надійшли перші замовлення, які дали змогу розвивати навчальний і виробничий процеси. Технікум отримав всю територію колишнього монастиря: 5 корпусів, глинища, запаси керамічних матеріалів. Вироби технікуму експонувались на художніх виставках у Празі, Венеції, Парижі, Берліні, а в 1923 році — на Всесоюзній художньо-промисловій виставці в Москві, яку відвідав колектив технікуму на зароблені гроші.

Навчальний процес, розрахований на 4 роки, ставив завдання підготувати для керамічної промисловості фахівців вищої кваліфікації. Основний принцип програми — синтез техніки і мистецтва, загартування практикою. У виробі поєднувалось використання нових художніх форм, наближених до сучасного життя, та українських народних традицій. У навчальній практиці технікуму вперше в Україні було впроваджено техніку декору за допомогою аерографа, яка давала можливість виконувати складні композиції, використовувати як тонові, так і контрастні сполучення кольорів. Сама природа Межигір'я, його незвичайна історія, знахідки уламків межигірського фаянсу XIX ст. збуджували творчу уяву, давали наснагу.

У 1928 році технікум був реорганізований у Технологічний інститут кераміки і скла. В. Седляра, який не був членом партії, 1930 року звільнили з посади. У 1931 р. інститут перевели до Києва, згодом його об'єднали з хімічним факультетом політехнічного інституту.

Доля В. Седляра, талановитого організатора і художника широкого діапазону (він був монументалістом, керамістом, графіком, першим за радянських часів ілюстратором “Кобзаря” Т. Г. Шевченка), склалася нещасливо. У 1937 році були репресовані М. Бойчук і його учні — В. Седляр, І. Падалка; їх монументальні розписи в Києві, Харкові і Одесі були знищені (О. Павленко врятувалась, бо ще в 1929 році виїхала з України).

Разом із “бойчукістами” була репресована їхня школа — школа людяності, високої духовності. Людська і громадянська честь розстріляних бойчуків була захищена законом в 50-і роки, а їхнє мистецтво виразно промовляє до нас дивом уцілілими уламками.

ОСТАННЯ СТОРІНКА

Традиції Межигірського мистецько-керамічного технікуму розвивали колишні викладачі й учні, які розійшлися по різних виробництвах і установах. У Києві випускниця технікуму Ніна Федорова протягом багатьох років очолювала створену 1946 року експериментальну майстерню архітектурно-художньої кераміки при Академії будівництва і архітектури УРСР. До майстерні Федорової було перенесено найцінніший скарб Межигір'я — мікроклімат творчого запалу і взаєморозуміння, збереження кожної творчої індивідуальності. Керамічні панно, виконані художниками цієї майстерні, прикрашають станції метро “Хрещатик” і “Нивки”. Будинки кіно, готелі “Київ” і “Київська Русь”. В оформленні цього розділу експозиції вагомих внесок зробили: Національний художній музей України, який передав на виставку оригінальні твори Василя Седляра, Державний музей народного декоративного мистецтва України, заповідник “Києво-Печерська Лавра”, друзі і родичі Н. І. Федорової. Оригінальні твори доповнені фотографіями і документами. Частина з них має етнографічний характер: відтворює життя поліського села 20—30-х років XX ст.

Остання сторінка історії Межигір'я має трагічне забарвлення. В 1934 році тут ще вирувало життя: в Межигір'ї розташувався

будинок відпочинку письменників. Тут жили і працювали Павло Тичина, Юрій Яновський, Андрій Малишко, кінорежисер Олександр Довженко, режисер і актор Лесь Курбас та багато інших видатних діячів української культури. У Петропавлівській церкві розмістилася експозиція краєзнавчого музею, експонатами якого були речі періоду Київської Русі, знайдені під час розкопок у Вишгороді. Завідував музеєм учитель Новопетрівської школи Іван Сидорович Марчук (заарештований і висланий у 1937 році).

У 1934 році столицю України перенесено з Харкова до Києва, і доля Межигір'я була вирішена. Наступного року колишній монастирські будівлі, у тому числі дві кам'яні церкви — свідки української історії і видатні пам'ятки архітектури — були знищені, брукт пішов на прокладання дороги. Першим господарем державної дачі став П. Постишев, останнім — В. Щербіцький. Недовго працювали в Межигір'ї археологи, а потім все повернулося “на круги своя”. Та залишилася наша пам'ять про безцінні втрати: розстріляні художники Межигірського керамічного технікуму, підірвані храми, знищені витвори мистецтва, та високоякісна глина, що розмивається рукотворним Київським морем.

Не заростає стежина до Дзвінкової криниці. За легендою, назву свою джерело, що б'є з-під крутої гори, дістало від монахів, які проклали там металеві смуги, щоб вода, спадаючи, дзвеніла. Тут на свята збирається все село для молебнів, приходять люди попити водички, яку пив колись молодий Тарас Шевченко. Недалеко від джерела росте “дуб кохання”, нащадок володимиро-

Василь Седляр, 1926 р.

вих дубів. Традиції гончарства підтримуються острівцями кустарного виробництва.

Виставка в Нових Петрівцях завершилася, проблеми Межигір'я залишилися. Наукова конференція, проведена в Державному музеї-заповіднику “Битва за Київ у 1943 році” 7 червня 2000 року, прийняла резолюцію, в якій наголошується на необхідності донести до людей історичну правду про долю української святині, створити постійнодіючу експозицію з історії Межигір'я, відновити археологічні дослідження на його території, організовувати екскурсії в урочище Дзвінкова криниця. Все це можливо і необхідно втілювати в життя — за умови уваги до Межигір'я з боку держави і всіх, кому не

● **Галина АНДРУСЕНКО**,
ст. науковий працівник
Державного музею-заповідника
“Битва за Київ у 1943 році”

УКРАЇНСЬКИЙ БЕСТСЕЛЕР — ЦЕ ФАНТАСТИКА!

Нині у молодіжному колі немодно розмовляти про книги. Намагаючися заохотити молодих людей, своїх ровесників, обговорити прочитану книгу, часто дістаю відповіді на зразок: “Нема коли читати”, — або, що вже ближче до теми: “А де це зараз українські книжки?” Тоді починаю дискутувати, доводити, що українська книжка існує (справді-бо, давно вже не діє Валуєвський циркуляр та Емський указ), що створюються нові видавництва, які випускають справді українську літературу. Хіба ж ні?

Нещодавно побувала на столичному книжковому ринку “Петрівка”. Мерехтіння яскравих палітурок створює враження, що книжковий ринок в Україні справді існує. Щоправда, довгий час не полишає думка, що він увесь — на “Петрівці”. Та, на жаль, українським виданням відведено незначне місце. Безліч російськомовних видань розважальної, класичної і сучасної російської літератури затьмарюють українськомовні книжки, представлені переважно навчальною і довідковою літературою. Пошастило побачити нові видання “програмних” творів українських класиків І. Франка та О. Кобилянської. Твори сучасної української літератури є, але вони досить дорогі для пересічного читача.

Люди бажають відволіктися од проблем сьогодення — і саме у книжках знаходять новий світ чужих відчуттів і думок. Популярними є такі літературні жанри, як детективи, фантастика та любовний (чи то жіночий) роман. Ці бестсе-

лери видаються великим накладом, часто у м'яких палітурках (“кишенькові” видання), вони широко розрекламовані, а ціна помірною. Єдина проблема — бестселерів українською мовою немає, навіть популярні світові бестселери в українських перекладах — явище фантастичне. Тому-то й шикуються черги біля “розкладок” за Марініною, Пелевіним чи то Дашковою.

Отже, вигідніше продавати українцям російські бестселери? А чому б не створити сприятливі, передусім законодавчі, умови для розвитку вітчизняного книговидавництва?

Нагадаймо, в цьому зв'язку, що навіть у роки заборони українського слова видатний просвітянин Борис Грінченко працював для того, аби книжка стала доступною для народу: збирав відгуки на твори української літератури, вивчав читачькі запити, за вісім років видав у Чернігові 50 окремих книжок (перекладених і власне українських) загальним накладом 200 тисяч примірників. За тих історичних умов — цифри вражають.

Хіба це не гідний приклад, щоб і сучасні громадські діячі його наслідували? Адже читачі продовжують терпляче чекати на українські книжки, сподіваючись на відродження вітчизняної книговидавництва.

● **Олена РЕШЕТОВА**

МЕЖИГІР'Я: ЛЕГЕНДИ

Таким побачив і змалював у 1651 році Спасо-Преображенський монастир нідерландський мандрівник і художник А. Ван-Вестерфельд

КОЗАЦЬКИЙ МОНАСТИР

Писана історія Межигір'я починається на порозі XVI ст. 12 березня 1523 року датована грамота Великого князя литовського Сигізмунда, який дозволяв на прохання козаків відновити монастир, спустошений у 1482 році татарами. Але легенди вперто відносять час заснування монастиря до епохи прийняття християнства на Русі. Ще наприкінці XIX ст. у Межигір'ї росли величезні "володимирові дуби", які немовби посадив сам Великий князь. За іншою версією, ктиторм монастиря вважався Андрій Боголюбський, який деякий час був удільним вишгородським князем: Вишгород розташований лише за 4-х км від Межигір'я. Великий репрезентативний портрет Андрія Боголюбського був у Спасо-Преображенському соборі монастиря. Є припущення, що суздальський князь дав гроші на побудову монастиря як компенсацію за вивезену ним ікону Вишгородської Божої Матері, яка стала відомою в усьому християнському світі як найбільша святиня Русі під ім'ям Володимирської. Тривалий час вона перебувала в соборній церкві у Володимирі, нині ця ікона — у Третьяковській галереї в Москві... У всякому разі, Межигірський монастир вважається одним із найдавніших в Україні.

Монастир зажив неабиякої шани в народі, особливо серед українського козацтва, завдяки високому авторитету ченців і настоятелів монастиря. У 1610 році ігумен Афанасій Межигірський домігся ставропігії: монастир безпосередньо підпорядковувався патріарху. Незалежність від митрополії за складних умов покатоличення України давала монастирю, захищеному в лісах між горами, можливість зберігати православ'я, яке в уяві народу ототожнювалося з незалежністю України, було символом соціальної і національної ідеї. Монастир мав привілеї від польських королів і російських царів, які змушені були рахуватися з українським козацтвом. Святинію опікувалися Петро Сагайдачний і Богдан Хмельницький, котрий вважався ктиторм монастиря: під час Визвольної війни монастир був розорений, і гетьман надав йому право на володіння навколишніми селами, "жеби отець Варнава Лебедевич, ігумен тамошній, і вся братія його слушноє виживленіє імелі". Після Богдана всі наступні гетьмани опікувалися монастирем, дарували йому землі і привілеї. До 1690 року Межигір'я володіло Вишгородом, Старими і Новими Петрівцями, Чернином, Козаровичами, Глібівкою, Ясногород-

кою, Демидовом, Борками, Харківцями, Бобровицею, Турівщиною, Мощанами, Лютежем, Юсковою Греблею, Старосіллям, Холмом, а ще багатьма хуторами, островами на Десні та Дніпрі, рудокопальнями.

Та головну підтримку монастирю надавала Запорозька Січ. Від 1576 року військовим січовим монастирем вважався Трахтемирівський, де був притулок для старих і немічних козаків і шпиталь для поранених. У 1664-1665 роках поляки розорили Трахтемирів, його функції перебрав Межигірський монастир. 1676 року кошовий отаман Іван Дмитрович Сірко, який за життя став легендою, написав листа ігумену Межигірського монастиря з проханням прислати ченця для богослужіння в Покровській січовій церкві, бо "свіцькі панове дяки не вміють цінувати ласки військової і спокійно жити на Січі". Одноразово сповідав, що запорожці посилають гроші монастирю, "де моляться за козаків і лікують їх". Офіційні стосунки між Січчю і монастирем були оформлені після смерті Івана Сірка, 1683 року. Кошовий отаман Григорій Іваніка з суддею Меченком, писарем Константіємвичем, отаманами і всім товариством низовим "окремим писанієм" підтвердили особливий статус Межигір'я як головного військового монастиря, "аби церква Святої Покрови наша Запорозька і вся парафія при них завше була".

У період розквіту монастиря йому підпорядковувались 44 церкви, 13 каплиць, 2 скити в 53 населених пунктах Січі, а також Трахтемирівський і Самарський монастирі. Межигірські ченці вчили молодь на Січі та дітей у парафіяльних школах грамоті, Святому Письму, влаштували шпиталі. Запорожці щедро віддячували монастирю: кожен запорожський козак вважав своїм обов'язком побувати в Межигір'ї, подарувати або заповісти частину свого майна. Перший пай військової здобичі також ішов на церкву. Ось як співається про це у козацькій думі:

"...першу часть брали, на церкви покладали

*На святого Межигірського Спаса,
На Трахтемирівський монастир,*

Межигір'я... Ця назва мальовничої місцевості поблизу села Нові Петрівці, що під Києвом, збуджує уяву, викликає в пам'яті образи титанів духу і звитяги, бурхливі події, що лишили гучний відгомін в історії України. Про Межигір'я писали видатні вчені XIX–XX ст.: Максим Берлінський, Микола Закревський, Михайло Максимович, Михайло Грушевський. Інтерес до давньої української святині особливо посилюється за десятиріччя незалежності України. У статтях Нелі Герасименко, Наталі Крутенко, Данила Кулиняка, Миколи Візира та багатьох інших порушувалися різні питання — від пошуків бібліотеки Ярослава Мудрого та історії Спасо-Преображенського Межигірського монастиря до керамічного виробництва в Межигір'ї. Хвилює і сучасне Межигір'я: з 1935 року тут містяться державні дачі, територія Межигір'я озгороджена високим парканом; тільки раз — у 1990–1992 роках — тут працювала експедиція Інституту археології НАН України, яка знайшла залишки фундаментів мона-

тирських і фабричних будівель XVII–XIX ст. і фрагменти керамічних виробів Києво-Межигірської фаянсової фабрики. Жодних решток монастирської бібліотеки знайти не вдалося. Сьогодні Межигір'я залишається сплавом легенд і достовірних подій, цікавою сторінкою історії України. Усвідомлюючи свій кровний зв'язок з Межигір'ям, адміністрація Державного музею-заповідника "Битва за Київ у 1943 р." (директор — Заслужений працівник культури України І. П. Вікован) вирішила влаштувати виставку "Доля української святині", присвячену 2000-річчю Різдва Христового. Це — перша спроба відтворити історію Межигір'я в якомога повнішому обсязі, розповісти правду й згадати про міфи, що склалися упродовж століть. Було проведено і наукову конференцію за участю відомих істориків, археологів, мистецтвознавців. На жаль, матеріали конференції ще не опубліковані з банальної причини — за браком коштів.

*На святу січову Покрову давали,
Котрі давним козацьким скарбом будували,*

*Щоб за них, встаючи і лягаючи,
Милосердного Бога благали..."*

Багато козаків приймали схиму і доживали віку в монастирі, будучи дуже суворою до себе ченцями.

Козацька старшина і гетьмани поділяли щирі почуття козаків: щедро жертвували на церкви, будували їх своїм коштом. Ця допомога була турботою державних діячів: виборюючи незалежність України, вони розуміли значення незалежності церкви.

У XVII ст. тут був створений відомий Межигірський монастирський літопис — видатна пам'ятка літератури та історії. Літопис відображає історичні події на Київщині та Волині 1393—1620 років, а також подає відомості про Визвольну війну українського народу 1648—1654 років.

У Межигір'ї сходилися долі різних людей. Тут залишили слід пращур великого письменника, гетьман Правобережної України Остап Гоголь, керівник козацько-селянського антипольського повстання на початку XVIII ст. Семен Палій (Гурко), гетьман Іван Мазепа, останній кошовий Петро Калнишевський. Монастир, який за своїм багатством і духовним впливом поступався лише Києво-Печерській Лаврі, після скасування Січі існував недовго. Навесні 1786 року його було закрито, ченців переведено на південь, ризницю і бібліотеку розпорощено по інших церквах. Після ліквідації монастиря планувалося влаштувати притулок для поранених і скалічених

з Січчю: документи, карти, портрети гетьманів та церковних ієрархів того часу, козацька зброя і предмети вжитку. Заповідник "Києво-Печерська Лавра" передав на виставку кілька ікон, написаних майстрами Лаври.

НЕ ТІЛЬКИ ФАЯНС

Окрема частина експозиції присвячена перебуванню на Вишгородщині Т. Г. Шевченка. Великий поет двічі побував у Межигір'ї — в 1843 і 1846 роках. Він цікавився козацьким минулим: записав кілька пісень про Семена Палія, походив біля старезних володимирових дубів, попив водички з Дзвінкової криниці, залишив зображення монастирських церков. Цікавило Тараса і життя села: у Нових Петрівцях він зробив кілька замальовок, які стали основою офортів серії "Живописна Україна" — "Старости" і "Судна рада". Багато років потому в Ново-

петровському укріпленні, на заслання, йому наснилося Межигір'я (запис в "Журналі" від 18 червня 1857 року). За старими спогадами він пише поему "Чернець" — про Семена Палія та козацькі звичаї.

Коли Т. Г. Шевченко був у Межигір'ї, там вже працювала Києво-Межигірська фаянсова фабрика. Жителі Нових Петрівців здавна виготовляли з місцевої глини різноманітний посуд і вогне-тривку цеглу-межигірку. Вона й досі цінується фахівцями і використовується за призначенням. 1796 року цивільний губернатор Києва В. Малашевич доповів мануфактур-колегії про межигірські глини, випробувані віце-губернатором князем Хованським і майстром Краніхом; останній довів, що глини придатні для виготовлення порцеляни і високоякісного фаянсу. Вирішено було виробляти доступний широким верствам населення фаянс. Смерть Катерини II дещо відстрочила заснування фабрики, указ було підписано Павлом I 3 липня 1801 року, а перша продукція випущена у 1801 році.

Виробництво межигірського фаянсу роз-

Межигірський фаянс

офіцерів, та навесні 1787 року, напередодні приїзду Катерини II, будівлі монастиря згоріли. Ця трагічна подія мала широкий суспільний і мистецький резонанс, зокрема в творчості Т. Г. Шевченка.

Перші розділи експозиції — "Легенди Межигір'я" і "Головний монастир Війська Запорозького" представлені на виставці знахідками численних археологічних експедицій у Вишгороді, картинами і фотографіями з видами місцевих святинь — вишгородського храму святих Бориса і Гліба, Миколаївської пустині, Межигірського Спаса, чудових краєвидів. Зібрано багато матеріалів, пов'язаних

І ДОСТОВІРНІСТЬ

вивалося в руслі загальноєвропейських тенденцій. Він не поступався кращим зразкам ані за художніми, ні за технічними якостями. Асортимент складали чайні та столові сервізи, вази, статуетки, лампади, писанки, декоративні тарілки з портретами відомих людей та пейзажами Києва, Межигір'я, петербурзьких околиць. Вперше в тодішній імперії саме у Межигір'ї використали друкований орнамент. Фабрика мала своїх замовників, магазини, професійну школу. Місцеві майстри привносили в декорування виробів українські народні мотиви: грона і листя винограду, різноманітні квіти. Поряд з друком широко використовувався рельєф. Щільний гіпсовий орнамент з рослинних і геометричних мотивів нагадував народну вишивку. Ефект підсилювався вдало підібраними поливами: зеленими різних відтінків, рожевими, коричневими, блакитними, жовтими.

Незважаючи на популярність виробів, фабрика не давала прибутку. Її підпорядковували різним відомствам, потім здали в оренду, проте і орендарі не досягли успіху. В 1874 році фабрику закрили. Залишилися вироби — веселі, яскраві, сповнені любові до землі, до природи. Вони становлять яскраву сторінку українського мистецтва, являють собою неповторні витвори народного таланту. Найбільші колекції межигірського фаянсу зберігаються в Державному музеї українського народного декоративного мистецтва (частину своєї колекції музеї експонував на виставці в Нових Петрівцях), у Національному музеї історії України, в Музеї історії Києва, в музеях Росії, Великої Британії, Франції, у приватних колекціях.

СКАРБИ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Після закриття фабрики Межигір'я спустіло. Дахи поросли чагарником і травою, у вибитих шибках гуляв вітер, на горіщах оселилися куніци. На великі свята лаврські ченці відправляли службу в уцілілих після пожежі 1787 року кам'яних храмах — Спасо-Преображенському соборі і Петропавлівській церкві, побудованій коштом останнього кошового отамана Петра Калнишевського. Стало питання про продаж Межигір'я з торгів. Київське духовенство не могло цього допустити. Митрополит Платон хотів, «щоб ожила в народі слава Межигір'я і стала обителью школою працелюбства і благочестя». Давню святиню вирішили відродити до 900-річчя прийняття християнства на Русі. Межигір'я передали Троїцькому монастирю. Його настоятель отець Іона (в миру Іван Мірошніченко) був призначений архимандритом Межигірського Спасо-Преображенського монастиря. Життя в Межигір'ї почало відроджуватись. 1894 року монастир відійшов до Покровського жіночого монастиря, заснованого великою княгинею Олександрою Петрівною, в іконостасі Анастасією. Монахині працювали в саду і на городі (монастир мав 100 десятин землі), відкрили лікарню і готель. Знову до Межигір'я потяглися люди, воно стало улюбленим місцем відпочинку киян. У квітні 1918 року ігуменія Софія підписала угоду на влаштування в Межигір'ї санаторію для «слабохворих, стомлених, виснажених, хірургічних та інших хворих». Санаторій діяв два сезони під керівництвом професора Ф. Вербицького та приват-доцента С. Тимофєєва. Згідно з декретом про відділення церкви від держави Межигір'я було відібрано у монастиря.

1919 року ІІІ Всеукраїнський з'їзд Рад ухвалив заснувати в Межигір'ї керамічну школу. Наступного року школа відкрилася. З Глинська на Полтавщині приїхали директор — художник Лев Крамаренко, кілька викладачів і 60 учнів. Перший навчальний рік — 1920—1921 — був дуже тяжким. Не було ні майстерень, ані обладнання, вчителі й учні голодували. З великими труднощами побудували перше горно, дістали кілька верстатів.

У 1921 році до школи на стажування приїхали студенти — випускники Української Академії мистецтв (так називався тоді Київський художній інститут), учні професора Михайла Львовича Бойчука — Василь Седляр, Оксана Павленко, Павло Іванченко, Іван Падалка. Їхнє стажування переросло в самостійну багаторічну діяльність: Крамаренко зрадів, що приїхала завзята молодь, і поїхав з Межигір'я. 1922 року школа отримала статус технікуму,

незмінним директором якого став Василь Теофанович Седляр.

Седляр із товариством щиро прагнули створити новий осередок культури на засадах співпраці учнів і учителів. Єдиним дієвим засобом збереження школи за скрутних обставин післявоєнного часу могла стати організація виробництва, яке б давало прибутку. У грудні 1921 року вдалося виготовити зразки посуду, у вересні 1922 року організовано першу виставку, на якій було представлено понад тисячу робіт майолікового посуду, розмальованого і скульптурно декорованого. Виставка привернула до себе увагу як громадських, так і урядових кіл. Надійшли перші замовлення, які дали змогу розвивати навчальний і виробничий процеси. Технікум отримав всю територію колишнього монастиря: 5 корпусів, глинища, запаси керамічних матеріалів. Вироби технікуму експонувались на художніх виставках у Празі, Венеції, Парижі, Берліні, а в 1923 році — на Всесоюзній художньо-промисловій виставці в Москві, яку відвідав колектив технікуму на зароблені гроші.

Навчальний процес, розрахований на 4 роки, ставив завдання підготувати для керамічної промисловості фахівців вищої кваліфікації. Основний принцип програми — синтез техніки і мистецтва, загартовування практикою. У виробі поєднувалось використання нових художніх форм, наближених до сучасного життя, та українських народних традицій. У навчальній практиці технікуму вперше в Україні було впроваджено техніку декору за допомогою аерографа, яка давала можливість виконувати складні композиції, використовувати як тонові, так і контрастні сполучення кольорів. Сама природа Межигір'я, його незвичайна історія, знахідки уламків межигірського фаянсу XIX ст. збуджували творчу уяву, давали наснагу.

У 1928 році технікум був реорганізований у Технологічний інститут кераміки і скла. В. Седляра, який не був членом партії, 1930 року звільнили з посади. У 1931 р. інститут перевели до Києва, згодом його об'єднали з хімічним факультетом політехнічного інституту.

Доля В. Седляра, талановитого організатора і художника широкого діапазону (він був монументалістом, керамістом, графіком, першим за радянських часів ілюстратором «Кобзаря» Т. Г. Шевченка), склалася нещасливо. У 1937 році були репресовані М. Бойчук і його учні — В. Седляр, І. Падалка; їх монументальні розписи в Києві, Харкові і Одесі були знищені (О. Павленко врятувалась, бо ще в 1929 році виїхала з України).

Разом із «бойчукістами» була репресована їхня школа — школа людяності, високої духовності. Людська і громадянська честь розстріляних бойчуків була захищена законом в 50-і роки, а їхнє мистецтво виразно промовляє до нас дивом віцілілими уламками.

ОСТАННЯ СТОРІНКА

Традиції Межигірського мистецько-керамічного технікуму розвивали колишні викладачі й учні, які розійшлися по різних виробництвах і установах. У Києві випускниця технікуму Ніна Федорова протягом багатьох років очолювала створену 1946 року експериментальну майстерню архітектурно-художньої кераміки при Академії будівництва і архітектури УРСР. До майстерні Федорової було перенесено найцінніший скарб Межигір'я — мікроклімат творчого запалу і взаєморозуміння, збереження кожної творчої індивідуальності. Керамічні панно, виконані художниками цієї майстерні, прикрашають станції метро «Хрещатик» і «Нивки». Будинки кіно, готелі «Київ» і «Київська Русь». В оформленні цього розділу експозиції вагомих внесок зробили: Національний художній музей України, який передав на виставку оригінальні твори Василя Седляра, Державний музей народного декоративного мистецтва України, заповідник «Києво-Печерська Лавра», друзі і родичі Н. І. Федорової. Оригінальні твори доповнені фотографіями і документами. Частина з них має етнографічний характер: відтворює життя поліського села 20—30-х років XX ст.

Остання сторінка історії Межигір'я має трагічне забарвлення. В 1934 році тут ще вирувало життя: в Межигір'ї розташувався

будинок відпочинку письменників. Тут жили і працювали Павло Тичина, Юрій Яновський, Андрій Малишко, кінорежисер Олександр Довженко, режисер і актор Лесь Курбас та багато інших видатних діячів української культури. У Петропавлівській церкві розмістилася експозиція краєзнавчого музею, експонатами якого були речі періоду Київської Русі, знайдені під час розкопок у Вишгороді. Завідував музеєм учитель Новопетрівської школи Іван Сидорович Марчук (заарештований і висланий у 1937 році).

У 1934 році столицю України перенесено з Харкова до Києва, і доля Межигір'я була вирішена. Наступного року колишній монастирські будівлі, у тому числі дві кам'яні церкви — свідки української історії і видатні пам'ятки архітектури — були знищені, брукт пішов на прокладання дороги. Першим господарем державної дачі став П. Постишев, останнім — В. Щербіцький. Недовго працювали в Межигір'ї археологи, а потім все повернулося «на круги своя». Та залишилася наша пам'ять про безцінні втрати: розстріляні художники Межигірського керамічного технікуму, підірвані храми, знищені витвори мистецтва, та високоякісна глина, що розмивається рукотворним Київським морем.

Не заростає стежина до Дзвінкової криниці. За легендою, назву свою джерело, що б'є з-під крутої гори, дістало від монахів, які проклали там металеві смуги, щоб вода, спадаючи, дзвеніла. Тут на свята збирається все село для молебнів, приходять люди попиту водички, яку пив колись молодий Тарас Шевченко. Недалеко від джерела росте «дуб кохання», нащадок володимиро-

Василь Седляр, 1926 р.

вих дубів. Традиції гончарства підтримуються острівцями кустарного виробництва.

Виставка в Нових Петрівцях завершилася, проблеми Межигір'я залишилися. Наукова конференція, проведена в Державному музеї-заповіднику «Битва за Київ у 1943 році» 7 червня 2000 року, прийняла резолюцію, в якій наголошується на необхідності донести до людей історичну правду про долю української святині, створити постійнодіючу експозицію з історії Межигір'я, відновити археологічні дослідження на його території, організовувати екскурсії в урочище Дзвінкова криниця. Все це можливо і необхідно втілювати в життя — за умови уваги до Межигір'я з боку держави і всіх, кому не

● **Галина АНДРУСЕНКО**,
ст. науковий працівник
Державного музею-заповідника
«Битва за Київ у 1943 році»

УКРАЇНСЬКИЙ БЕСТСЕЛЕР — ЦЕ ФАНТАСТИКА!

Нині у молодіжному колі немодно розмовляти про книги. Намагаючися заохотити молодих людей, своїх ровесників, обговорити прочитану книгу, часто дістаю відповіді на зразок: «Нема коли читати», — або, що вже ближче до теми: «А де це зараз українські книжки?» Тоді починаю дискутувати, доводити, що українська книжка існує (справді-бо, давно вже не діє Валуєвський циркуляр та Емський указ), що створюються нові видавництва, які випускають справді українську літературу. Хіба ж ні?

Нещодавно побувала на столичному книжковому ринку «Петрівка». Мерехтіння яскравих палітурок створює враження, що книжковий ринок в Україні справді існує. Щоправда, довгий час не полишає думка, що він увесь — на «Петрівці». Та, на жаль, українським виданням відведено незначне місце. Безліч російськомовних видань розважальної, класичної і сучасної російської літератури затьмарюють українськомовні книжки, представлені переважно навчальною і довідковою літературою. Пошастило побачити нові видання «програмних» творів українських класиків І. Франка та О. Кобилянської. Твори сучасної української літератури є, але вони досить дорогі для пересічного читача.

Люди бажають відволіктися од проблем сьогодення — і саме у книжках знаходять новий світ чужих відчуттів і думок. Популярними є такі літературні жанри, як детективи, фантастика та любовний (чи то жіночий) роман. Ці бестсе-

лери видаються великим накладом, часто у м'яких палітурках («кишенькові» видання), вони широко розрекламовані, а ціна помірною. Єдина проблема — бестселерів українською мовою немає, навіть популярні світові бестселери в українських перекладах — явище фантастичне. Тому-то й шикуються черги біля «розкладок» за Марініною, Пелевіним чи то Дашковою.

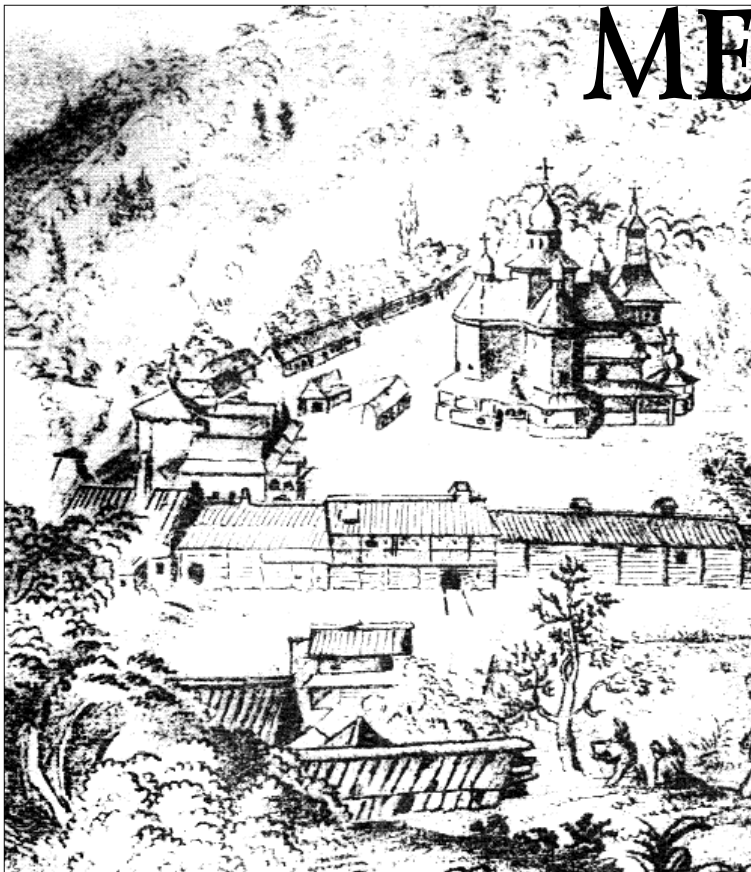
Отже, вигідніше продавати українцям російські бестселери? А чому б не створити сприятливі, передусім законодавчі, умови для розвитку вітчизняного книговидання?

Нагадаймо, в цьому зв'язку, що навіть у роки заборони українського слова видатний просвітянин Борис Грінченко працював для того, аби книжка стала доступною для народу: збирав відгуки на твори української літератури, вивчав читачькі запити, за вісім років видав у Чернігові 50 окремих книжок (перекладених і власне українських) загальним накладом 200 тисяч примірників. За тих історичних умов — цифри вражають.

Хіба це не гідний приклад, щоб і сучасні громадські діячі його наслідували? Адже читачі продовжують терпляче чекати на українські книжки, сподіваючись на відродження вітчизняної книговидання.

● **Олена РЕШЕТОВА**

Таким побачив і змалював у 1651 році Спасо-Преображенський монастир голландський мандрівник і художник А. Ван-Вестерфельд

КОЗАЦЬКИЙ МОНАСТИР

Писана історія Межигір'я починається на порозі XVI ст. 12 березня 1523 року давана грамота Великого князя литовського Сигізмунда, який дозволяв на прохання козаків відновити монастир, спустошений у 1482 році татарами. Але легенди вперто відносять часи заснування монастиря до епохи прийняття християнства на Русі. Ще наприкінці XIX ст. в Межигір'ї росли величезні "володимирові дуби", які немовби посадив сам Великий князь. За іншою версією, ктитором монастиря вважався Андрій Боголюбський, який деякий час був удільним вишгородським князем: Вишгород розташований лише у 4-х км від Межигір'я. Великий репрезентативний портрет Андрія Боголюбського був у Спасо-Преображенському соборі монастиря. Є припущення, що суздальський князь дав гроші на побудову монастиря як компенсацію за вивезену ним ікону Вишгородської Божої Матері, яка стала відомою в усьому християнському світі як найбільша святиня Русі під ім'ям Володимирської. Тривалий час вона перебувала в соборній церкві у Володимирі, нині ця ікона — у Третьяковській галереї в Москві... У всякому разі, Межигірський монастир вважається одним з найдавніших в Україні.

Монастир користувався великою шаною в народі, особливо серед українського козацтва, завдяки високому авторитету ченців і настоятелів монастиря. У 1610 році ігумен Афанасій Межигірський домігся ставропігії: монастир безпосередньо підпорядковувався патріарху. Незалежність від митрополії за складних умов покатоличення України давала монастирю, захваному в лісах між горами, можливість зберігати православ'я, яке в уяві народу ототожнювалося з незалежністю України, було символом соціальної і національної ідеї. Монастир мав привілеї від польських королів і російських царів, які змушені були рахуватися з українським козацтвом. Монастирем опікувалися Петро Сагайдачний і Богдан Хмельницький, котрий вважався ктитором монастиря: під час Визвольної війни монастир був розорений, і гетьман надав йому право на володіння навколишніми селами, "жеби отець Варнава Лебедевич, ігумен тамошній, і вся братія його слушноє виживленіє імелі". Після Богдана всі наступні гетьмани опікувалися монастирем, дарували йому землі і приві-

леї. До 1690 року Межигір'я володіло Вишгородом, Старими і Новими Петрівцями, Чернином, Козаровичами, Глібівкою, Ясногородкою, Демидовом, Борками, Харківцями, Бобровицею, Турівщиною, Мощанами, Лютежем, Юсковою Греблею, Старосіллям, Холмом, а ще багатьма хуторами, островами на Десні та Дніпрі, рудокопальнями.

Та головну підтримку монастирю надавала Запорозька Січ. Від 1576 року військовим січковим монастирем вважався Трахтемирівський, де був притулок для старих і немічних козаків і шпиталь для поранених. В 1664-1665 роках поляки розорили Трахтемирів, його функції перебрав Межигірський монастир. 1676 року кошовий отаман Іван Дмитрович Сірко, який за життя став легендою, написав листа ігумену Межигірського монастиря з проханням прислати ченця для богослужіння в Покровській січовій церкві, бо "свіцькі панове дяки не вміють цінувати ласки військової і спокійно жити на Січі". Одночасно сповіщав, що запорожці посилають гроші монастирю, "де моляться за козаків і лікують їх". Офіційні сосунки між Січчю і монастирем були оформлені після смерті Івана Сірка, 1683 року. Кошовий отаман Григорій Іваника з суддею Меченком, писарем Константиєвичем, отаманами і всім товариством низовим "окремим писанієм" підтвердили особливий статус Межигір'я як головного військового монастиря, "аби церква Святої

Межигірський фаянс

Покрови наша Запорозька і вся парафія при них завше була".

У період розквіту монастиря йому підпорядковувались 44 церкви, 13 каплиць, 2 скити в 53 населених пунктах Січі, а також Трахтемирівський і Самарський монастирі. Межигірський ченці вчили молодь на Січі та дітей у парафіяльних школах грамоті, Святому Письму, влаштовували шпиталі. Запорозькі щедро віддачували монастирю: кожен запорозький козак вважав своїм обов'язком побувати в Межигір'ї, подарувати або заповісти частину свого майна. Перший пай вій-

МЕЖИГІР'Я: ЛЕГЕНДИ слідом виставки у Нових Петрівцях

Межигір'я... Ця назва мальовничої місцевості поблизу села Нові Петрівці, що під Києвом, збуджує уяву, викликає в пам'яті образи титанів духу і звияти, бурхливі події, що лишили гучний відгомін в історії України. Про Межигір'я писали видатні вчені XIX-XX ст.: Максим Берлінський, Микола Закревський, Михайло Максимович, Михайло Грушевський. Інтерес до давньої української святині особливо посилюється за десятиріччя незалежності України. У статтях Нелі Герасименко, Наталі Крутенко, Данила Кулиняка, Миколи Візира та багатьох інших порушувалися різні питання — від пошуків бібліотеки Ярослава Мудрого та історії Спасо-Преображенського Межигірського монастиря до керамічного виробництва в Межигір'ї. Хвилює і сучасне Межигір'я: з 1935 року тут містяться державні дачі, територія Межигір'я огорожена високим парканом; тільки раз — у 1990—1992 роках — тут працювала експедиція Інституту археології НАН Ук-

раїни, яка знайшла залишки фундаментів монастирських і фабричних будівель XVII-XIX ст. і фрагменти керамічних виробів Києво-Межигірської фаянсової фабрики. Жодних решток монастирської бібліотеки знайти не вдалося. Сьогодні Межигір'я залишається сплавом легенд і достовірних подій, цікавою сторінкою історії України. Усвідомлюючи свій кровний зв'язок з Межигір'ям, адміністрація Державного музею-заповідника "Битва за Київ у 1943 р." (директор — Заслужений працівник культури України І. П. Вікован) вирішила влаштувати виставку "Доля української святині", присвячену 2000-річчю Різдва Христового. Це — перша спроба відтворити історію Межигір'я в якомого повнішому обсязі, розповісти правду й згадати про міфи, що склалися упродовж століть. Було проведено і наукову конференцію за участю відомих істориків, археологів, мистецтвознавців. На жаль, матеріали конференції ще не опубліковані з банальної причи-

зонанс, зокрема в творчості Т. Г. Шевченка.

Перші розділи експозиції — "Легенди Межигір'я" і "Головний монастир Війська Запорозького" представлені на виставці знахідками численних археологічних експедицій у Вишгороді, картинами і фотографіями з видами місцевих святинь — вишгородського храму святих Бориса і Гліба, Миколаївської пустині, Межигірського Спаса, чудових краєвидів. Зібрано багато матеріалів, пов'язаних з Січчю: документи, карти, портрети гетьманів та церковних ієрархів того часу, козацька зброя і предмети вжитку. Заповідник "Києво-Печерська Лавра" передав на виставку кілька ікон, написаних майстрами Лаври.

Щоб за них, вставаючи і лягаючи, Милосердного бога благали..."

Багато козаків приймали схиму і доживали віку в монастирі, бувши дуже суворими до себе ченцями.

Козацька старшина і гетьмани поділяли щирі почуття козаків: щедро жертвували на церкви, будували їх своїм коштом. Ця допомога була турботою державних діячів: виборюючи незалежність України, вони розуміли значення незалежності церкви.

У XVII ст. тут був створений відомий Межигірський монастирський літопис — ви-

датна пам'ятка літератури та історії. Літопис відображає історичні події на Київщині та Волині 1393—1620 років, а також подає відомості про Визвольну війну українського народу 1648—1654 років.

У Межигір'ї сходилися долі різних людей. Тут залишили слід пращур великого письменника, гетьман Правобережної України Остап Гоголь, керівник козацько-селянського антипольського повстання на початку XVIII ст. Семен Палій (Гурко), гетьман Іван Мазепа, останній кошовий Петро Калнишевський. Монастир, який за своїм багатством і духовним впливом поступався лише Києво-Печерській Лаврі, після скасування Січі існував недовго. Навесні 1786 року його було закрито, ченців переведено на південь, ризницю і бібліотеку розпорощено по інших церквах. Після ліквідації монастиря планувалося влаштувати притулок для поранених і скалічених офіцерів, та навесні 1787 року, напередодні приїзду Катерини II, будівлі монастиря згоріли. Ця трагічна подія мала широкий суспільний і мистецький ре-

зонанс, зокрема в творчості Т. Г. Шевченка.

Перші розділи експозиції — "Легенди Межигір'я" і "Головний монастир Війська Запорозького" представлені на виставці знахідками численних археологічних експедицій у Вишгороді, картинами і фотографіями з видами місцевих святинь — вишгородського храму святих Бориса і Гліба, Миколаївської пустині, Межигірського Спаса, чудових краєвидів. Зібрано багато матеріалів, пов'язаних з Січчю: документи, карти, портрети гетьманів та церковних ієрархів того часу, козацька зброя і предмети вжитку. Заповідник "Києво-Печерська Лавра" передав на виставку кілька ікон, написаних майстрами Лаври.

НЕ ТІЛЬКИ ФАЯНС

Окрема частина експозиції присвячена перебуванню на Вишгородщині Т. Г. Шевченка. Великий поет двічі побував у Межигір'ї — в 1843 і 1846 роках. Він цікавився козацьким минулим: записав кілька пісень про Семена Палія, походив біля старезних володимирових дубів, попив водички з Дзвінкової криниці, залишив зображення монастирських церков. Цікавило Тараса і життя села: у Нових Петрівцях він зробив кілька замальовок, які стали основою офорту серії "Живописна Україна" — "Старости" і "Судна рада". Багато років потому в Новопетровському укріпленні, на заслання, йому наснилося Межигір'я (запис в "Журналі" від 18 червня 1857 року). За старими спогадами він пише поему "Чернець" — про Семена Палія та козацькі звичаї.

Коли Т. Г. Шевченко був у Межигір'ї, там вже працювала Києво-Межигірська фаянсова фабрика. Жителі Нових Петрівців здавна виготовляли з місцевих глин різноманітний посуд і вогнетривку цеглу-межигірку". Вона й досі цінується фахівцями і використовується за призначенням. 1796 року цивільний губернатор Києва В. Малашевич доповів мануфактур-колегії про межигірські глини, випробувані віце-губернатором князем Хованським і майстром Краніхом; останній довідав, що глини придатні для виготовлення порцеляни і високоякісного фаянсу. Вирішено було виробляти доступний широкому верствам населення фаянс. Смерть Катерини II дещо відстрочила заснування фабрики, указ було підписано Павлом I 3 липня 1801 року, а перша продукція випущена у 1801 році.

Виробництво межигірського фаянсу розвивалося в руслі загальноєвропейських тенденцій. Він не поступався кращим зразкам ані за художніми, ні за технічними якостями. Асортимент складали чайні та столові сервізи, вази, статуєтки, лампади, писанки, декоративні тарілки з портретами відомих людей та пейзажами Києва, Межигір'я, петербурзьких околиць. Вперше в тодішній імперії саме у Межигір'ї використали друкований орнамент. Фабрика мала своїх замовників, магазини, професійну школу. Місцеві майстри привносили в декорування виробів українські народні мотиви: грона і листя винограду, різноманітні квіти. Поряд з друком широко використовувався рельєф. Щільний гіпюровий орнамент з рослинних і

І ДОСТОВІРНІСТЬ

геометричних мотивів нагадував народну вишивку. Ефект підсилювався вдало підібраними поливами: зеленими різних відтінків, рожевими, коричневими, блакитними, жовтими.

Незважаючи на популярність виробів, фабрика не давала прибутку. Її підпорядковували різним відомствам, потім здали в оренду, проте і орендарі не досягли успіху. В 1874 році фабрику закрили. Залишилися виробы — веселі, яскраві, сповнені любові до землі, до природи. Вони становлять яскраву сторінку українського мистецтва, являють собою неповторні витвори народного таланту. Найбільші колекції межигірського фаянсу зберігаються в Державному музеї українського народного декоративного мистецтва (частину своєї колекції музей експонував на виставці в Нових Петрівцях), у Національному музеї історії України, в Музеї історії Києва, в музеях Росії, Великої Британії, Франції, у приватних колекціях.

СКАРБИ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Після закриття фабрики Межигір'я спустило. Дахи поросли чагарником і травою, у вибитих шибках гуляв вітер, на горищах оселилися куніци. На великі свята лаврські ченці відправляли службу в уцілілих після пожежі 1787 року кам'яних храмах — Спасо-Преображенському соборі і Петропавлівській церкві, побудованій коштом останнього кошового отамана Петра Калнишевського. Стало питання про продаж Межигір'я з торгів. Київське духовенство не могло цього допустити. Митрополит Платон хотів, «щоб ожила в народі слава Межигір'я і стала обитель школою працелюбства і благочестя». Давню святину вирішито відродити до 900-річчя прийняття християнства на Русі. Межигір'я передали Троїцькому монастирю. Його настоятель отець Іона (в миру Іван Мірошніченко) був призначений архимандритом Межигірського Спасо-Преображенського монастиря. Життя в Межигір'ї почало відроджуватись. 1894 року монастир відійшов до Покровського жіночого монастиря, заснованого великою княгинею Олександрівною, в іночестві Анастасією. Монахині працювали в саду і на городі (монастир мав 100 десятин землі), відкрили лікарню і готель. Знову до Межигір'я потяглися люди, воно стало улюбленим місцем відпочинку киян. У квітні 1918 року ігуменія Софія підписала угоду на влаштування в Межигір'ї санаторію для «слабохворих, стомлених, виснажених, хірургічних та інших хворих». Санаторій діяв два сезони під керівництвом професора Ф. Вербицького та приват-доцента С. Тимофєєва. Згідно з декретом про відділення церкви від держави Межигір'я було відібрано у монастиря.

1919 року ІІІ Всеукраїнський з'їзд Рад ухвалив заснувати в Межигір'ї керамічну школу. Наступного року школа відкрилася. З Глинська на Полтавщині приїхали директор — художник Лев Крамаренко, кілька викладачів і 60 учнів. Перший навчальний рік — 1920—1921 — був дуже тяжким. Не було ні майстерень, ні обладнання, вчителі і учні голодували. З великими труднощами побудували перше горно, дістали кілька станків.

У 1921 році до школи на стажування приїхали студенти — випускники Української Академії мистецтв (так називався тоді Київський художній інститут), учні професора Михайла Львовича Бойчука — Василь Седляр, Оксана Павленко, Павло Іванченко, Іван Падалка. Їхнє стажування переросло в самостійну багаторічну діяльність: Крамаренко зрадив, що приїхала завзята молодь, і поїхав з Межигір'я. 1922 року школа отримала статус технікуму, незмінним директором якого став Василь Теофанович Седляр.

Седляр з товаришами щиро прагнули створити новий осередок культури на засадах співпраці учнів і учителів. Єдиним дієвим засобом збереження школи за скрутних обставин післявоєнного часу могла стати організація виробництва, яке б давало прибуток. У грудні 1921 року вдалося виготовити зразки посуду, у вересні 1922 року організовано першу виставку, на якій було представлено понад тисячу робіт майолікового посуду, розмальованого і скульптурно декорованого. Виставка привернула до себе ува-

гу як громадських, так і урядових кіл. Надійшли перші замовлення, які дали змогу розвивати навчальний і виробничий процеси. Технікум отримав всю територію колишнього монастиря: 5 корпусів, глинища, запаси керамічних матеріалів. Вироби технікуму експонувались на художніх виставках у Празі, Венеції, Парижі, Берліні, а в 1923 році — на Всесоюзній художньо-промисловій виставці в Москві, яку відвідав колектив технікуму на зароблені гроші.

Учбовий процес, розрахований на 4 роки, ставив завдання підготувати для керамічної промисловості фахівців вищої кваліфікації. Основний принцип учбової програми — синтез техніки і мистецтва, загартовування практикою. У виробках поєднувалось використання нових художніх форм, наближених до сучасного життя, та українських народних традицій. У навчальній практиці технікуму вперше в Україні було впроваджено техніку декору за допомогою аерографа, яка давала можливість виконувати складні композиції, використовувати як тонові, так і контрастні сполучення кольорів. Сама природа Межигір'я, його незвичайна історія, знахідки уламків межигірського фаянсу XIX ст. збуджували творчу уяву, давали наснагу.

У 1928 році технікум був реорганізований у Технологічний інститут кераміки і скла. В. Седляра, який не був членом партії, 1930 року звільнили з посади. У 1931 р. інститут перевели до Києва, згодом його об'єднали з хімічним факультетом політехнічного інституту.

Доля В. Седляра, талановитого організатора і художника широкого діапазону (він був монументалістом, керамістом, графіком, першим за радянських часів ілюстратором «Кобзаря» Т. Г. Шевченка), склалася нещасливо. У 1937 році були репресовані М. Бойчук і його учні — В. Седляр, І. Падалка; їх монументальні розписи в Києві, Харкові і Одесі були знищені (О. Павленко врятувалася, бо ще в 1929 році виїхала з України).

Разом з «бойчукістами» була репресована їхня школа, школа людяності, високої духовності. Людська і громадянська честь розстріляних бойчукістів була захищена законом в 50-і роки, а їхнє мистецтво виразно промовляє до нас дивом вцілілими уламками.

ОСТАННЯ СТОРІНКА

Традиції Межигірського мистецько-керамічного технікуму розвивали колишні викладачі й учні, які розійшлися по різних виробництвах і установах. У Києві випускниця технікуму Ніна Федорова протягом багатьох років очолювала створену 1946 року експериментальну майстерню архітектурно-художньої кераміки при Академії будівництва і архітектури УРСР. До майстерні Федорової було перенесено найцінніший скарб Межигір'я — мікроклімат творчого запалу і взаєморозуміння, збереження кожної творчої індивідуальності. Керамічні панно, виконані художниками цієї майстерні, прикрашають станції метро «Хрещатик» і «Нивки», Будинок кіно, готелі «Київ» і «Київська Русь».

В оформленні цього розділу експозиції вагомий внесок зробили: Національний художній музей України, який передав на виставку оригінальні твори Василя Седляра, Державний музей народного декоративного мистецтва України, заповідник «Києво-Печерська Лавра», друзі і родичі Н. І. Федорової. Оригінальні твори доповнені фотографіями і документами. Частина з них має етнографічний характер: відтворює життя поліського села 20—30-х років XX ст.

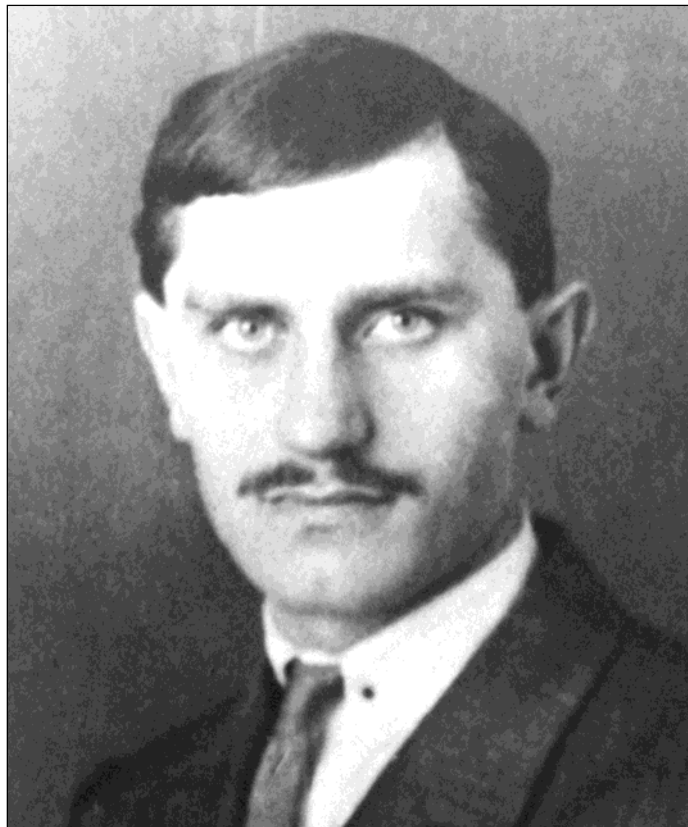
Остання сторінка історії Межигір'я має трагічне забарвлення. В 1934 році тут ще вирувало життя: в Межигір'ї розташувався будинок відпочинку письменників. Тут жили і працювали Павло Тичина, Юрій Яновський, Андрій Малишко, кінорежисер Олександр Довженко, режисер і актор Лесь Курбас та багато інших видатних діячів української культури. У Петропавлівській церкві розмістилася експозиція краєзнавчого музею, експонатами якого були речі періоду Київської Русі, знайдені під час розкопок у Вишгороді. Завідував музеєм учитель Новопетрівської школи Іван Сидорович Марчук (заарештований і висланий у 1937 році).

У 1934 році столицю України було перенесено з Харкова до Києва, і доля Межигір'я

була вирішена. Наступного року колишні монастирські будівлі, у тому числі дві кам'яні церкви — свідки української історії і видатні пам'ятки архітектури — були знищені, брукт пішов на прокладання дороги. Першим господарем державної дачі став П. Постишев, останнім — В. Щербинський. Недовго працювали в Межигір'ї археологи, а потім все повернулося «на круги своя». Та залишилася наша пам'ять про безцінні втрати: розстріляні художники Межигірського керамічного технікуму, підірвані храми, знищені витвори мистецтва, та високоякісна глина, що розмивається рукотворним Київським морем.

Не заростає стежина до Дзвінкової криниці. За легендою, назву свою джерело, що б'є з-під крутої гори, дістало від монахів, які проклали там металеві смуги, щоб вода, спадуючи, дзвеніла. Тут на свята збирається все село для молебнів, приходять люди попити водички, яку пив колись молодий Тарас Шевченко. Недалеко від джерела росте «дуб кохання», нащадок володимирових дубів. Традиції гончарства підтримуються острівцями кустарного виробництва.

Виставка в Нових Петрівцях завершилася, проблеми Межигір'я залишилися. Наукова конференція, проведена в Державному музеї-заповіднику «Битва за Київ у 1943 році» 7 червня 2000 року, прийняла резолюцію, в якій наголошується на необхідності донес-

Василь Седляр, 1926 р.

ти до людей історичну правду про долю української святини, створити постійнодіючу експозицію з історії Межигір'я, відновити археологічні дослідження на його території, організовувати екскурсії в урочище Дзвінкова криниця. Все це можливо і необхідно втілити в життя — за умови уваги до Межигір'я з боку держави і всіх, кому не байдужа історія України.

● **Галина АНДРУСЕНКО**,
ст. науковий працівник
Державного музею-заповідника
«Битва за Київ у 1943 році»,
с. Нові Петрівці
Вишгородського району
Київської області

УКРАЇНСЬКИЙ БЕСТСЕЛЕР — ЯВИЩЕ ФАНТАСТИЧНЕ

Нині у молодіжному колі немодно розмовляти про книги. Особисто мені рідко вдається заохотити молодих людей, своїх ровесників, обговорити нещодавно прочитану книгу. Часто чую відповіді на зразок «немає коли читати» або, що вже ближче до теми, — «а де це зараз українські книжки?» Тоді починаю дискутувати, доводити, що українська книжка існує (справді, бо, не діє вже Валуєвський циркуляр та Емський указ), що створюються нові видавництва, які випускають справді українську літературу. З кожним своїм аргументом розумію, що, здається, більше нема чого сказати на захист вітчизняних видань.

Нещодавно побувала на столичному книжковому ринку «Петрівка». Блукаючи серед книжкових навалів, відчула, як запаморочилась голова. Така кількість поліграфічної продукції, мерехтіння яскравих палітурок справляє неохитне враження того, що книжковий ринок в Україні справді існує. Щоправда, довгий час не покидає думка, що він не виходить за територіальні межі «Петрівки», де нечисленним українським виданням відведено незначне місце. Безліч російськомовних видань від розважальної до класичної і сучасної російської літератури затмарюють книжки України, представлені переважно учбовою і довідковою літературою. Пошастило побачити нові видання «програми» творів українських класиків І. Франка та О. Кобилянської. Твори сучасної української літератури є, але модні нині філософські тенденції в оповідях не спонукають читача, так би мовити читача «пересічного», придбати видання, до того ж доволі дороге. Люди бажать відволіктися від проблем сьогодення і саме у книжках знаходять новий світ чужих відчуттів і думок. Популярністю користуються такі літературні жанри, як детективи, фантастика та любовний (чи то жіночий)

роман. Звичайно, українські книжки сучасних письменників мають свого читача, але сьогодні є попит саме на книжки легкого жанру. Ці бестселери видаються великими накладками, часто у м'яких палітурках («кишенькові» видання), вони широко розрекламовані, при цьому їхня ціна відносно помірною. Єдина проблема — бестселерів українською мовою немає, навіть популярні світові бестселери в українських перекладах — явище фантастичне. Тому-то й вишикуються черги біля «розкладок» за Марініною, Пелевіним чи то Дашковою. Отже, вигідніше продавати українцям російські бестселери, ніж створити сприятливі, передусім законодавчі, умови для розвитку вітчизняної книгоіндустрії, прибравши перешкоди на шляху книги до читача.

У роки заборони українського слова видатний просвітянин Борис Грінченко поклав усі сили на те, щоб книжка стала доступною для народу. Він збирав відгуки на твори української літератури, вивчав читачькі запити і за вісім років видав в Чернігові 50 окремих книжок (перекладених і власне українських) загальним накладом 200 тисяч примірників. За тих страшних історичних умов ці цифри можна вважати рекордними.

Хотілося б, щоб приклад діяльності Бориса Грінченка спонукав до наслідування сучасних громадських діячів. Адже читачі чекають на українські книжки і ще сподіваються, що нинішній період в українському книговидавництві передусім майбутньому відродженню вітчизняної книгоіндустрії.

● **Олена РЕШЕТОВА**

ХОКЕЙ

СТАТИСТИКА
УКРАЇНЦІВ У НХЛ

Руслан Федотенко (Філадельфія, нападник) — 20 ігор, 6 очків (4 голи+2 передачі), +/- 0, 11 хвилин штрафу, 1 переможний гол, 33 кидки.

Олексій Житник (Баффало, захисник) — 23 гри, 12 очків (0+12), +4, 18 хвилин штрафу, 47 кидків.

Дмитро Христич (Вашингтон, форвард) — 7 ігор, 1 очко (0+1), +1, 4 хвилини штрафу, 5 кидків.

Сергій Варламов (Сент-Луїс, форвард) — 12 ігор, 1 очко (1+0), +1, 8 хвилин штрафу, 17 кидків.

Віталій Вишневський (Анахайм, захисник) — 22 гри, 2 очка (0+2), -3, 23 хвилини штрафу, 14 кидків.

Оле Твердовський (Анахайм, захисник) — 22 гри, 11 очків (3+8), +1, 10 хвилин штрафу, 52 кидки.

БАСКЕТБОЛ

СТАТИСТИКА
УКРАЇНЦІВ У НБА

Віталій Потапенко (Бостон) — 8 ігор, 88 хвилин, 3,1 очка в середньому за матч, 3,3 підбори, 0,6 передач, 0,25 блок-шотів, 0,6 втрат.

Станіслав Медведенко (Лейкерс) — 10 ігор, 94 хвилини, 4,0 очки, 1,8 підборів, 0,5 передач, 0,3 блок-шота, 0,4 втрат.

Андрій Кириленко (Юта) — 12 ігор, 261 хвилина, 8,2 очка, 5,5 підборів, 1,0 передача, 1,0 перехоплення, 1,8 блок-шотів, 0,9 втрат.

ЧЕ-2003

У суботу, 24 листопада, чоловіча збірна України з баскетболу провела свій другий матч у рамках відбіркового турніру на Чемпіонат Європи-2003. Результатом зустрічі стала упевнена гостьова перемога української команди над збірною Голландії.

А 25-го листопада в Любліні відбувся черговий матч кваліфікаційного турніру ЧЕ-2003 у групі Е серед жінок. За підтримкою 1500 болельників збірна Польщі перемогла команду України.

ШАХИ

ХІД КОНЕМ

25 листопада у Державному Кремлівському палаці відбулася урочиста церемонія відкриття четвертої Світової першості з шахів під егідою ФІДЕ (Міжнародна шахова федерація). За відсутності першого і другого номерів у світовому листі-рейтингу — Гаррі Каспарова (2838 очків) і Володимира Крамника (2809) — фаворитом № 1 вважається діючий чемпіон світу ФІДЕ індійський гротмейстер Вішванатан Ананд (2797), який у перший же день зумів програти найгіршому учаснику першості. На звання чемпіона світу претендує також і українець Василь Іванчук (2731).

НЕГР У «КАРПАТАХ»

ФУТБОЛ

Як повідомив генеральний директор львівських «Карпат» Олександр Єфремов, після перегляду багатьох іноземців клуб підписав контракти з трьома легіонерами. Це 18-літній півзахисник з Нігерії Самсон Гудвін, а також два югослави — 24-літній захисник «Колубари» Іван Мілошевич і 21-літній півзахисник белградського ОФК Душан Шимич.

УДАР В СПИНУ

БОКС

Чемпіон WBO у суперважкій вазі Володимир Кличко одержав травму м'яза інфроспіналес і вийде на ринг тільки у січні-лютому 2002-го року. У зв'язку з цим він не буде боксувати з Девідом Ізоном, а останній зустріне з Фресом Оквендо.

Історія національної команди України з футболу настільки коротка і небагата досягненнями, що відносини в її стані часом затьмарюють гру не дуже вдало виступаючого колективу.

Перші матчі команди відбулися ще в 1992 році, але, як потім виявилось, вони офіційними не вважалися. Що і дозволило згодом українським гравцям захищати кольори збірної Росії. Тому літопис збірної починають з осені 1994-го, коли Україна вперше офіційно зіграла у відбіркового турнірі першості Європи.

Тодішні керівники федерації футболу не мали, як виявилось, ні найменшого уявлення про те, як формувати національну команду. У результаті на свій перший офіційний матч наша збірна вийшла без єдиного динамівця. І справа навіть не в поразці вдома від Литви, і не в тренерській чехарді, коли чи не до кожної нової гри в збірній мінявся наставник. Справа в грошах, яких у збірної не було. Мало не кожен обід для спортсменів доводилося вибавати.

Зайнявши у своєму першому відбіркового циклі четверте місце, збірна України одержала до наступного офіційного старту Йозефа Сабо як головного тренера і матеріальне забезпечення від нового глави національної футбольної федерації — Валерія Пустовойтенко.

Саме тоді кістяк збірної України склали гравці київського

«Динамо». Хазяї київського суперклубу надали збірній можливість готуватися на своїй базі в Конча-Заспі. З тих пір три роки поспіль збірна України являла собою «перевдягнене» київське «Динамо». Так було простіше, зручніше і з погляду організаційного, і зі спортивного.

Тим часом команда під керівництвом Йозефа Сабо мало не створила футбольну сенсацію. У кампанії до першості світу 1998 ро-

тільки тренерського генія Лобановського, щоб пройти на першість світу 2002 року, тим більше що відбіркова група видалася відносно легка. Однак саме після призначення на посаду тренера збірної Лобановського його тренерська інтуїція стала частіше звичайного давати збої. Не провівши напередодні відбіркового турніру жодного товариського матчу, збірна зненацька поступилася вдома полякам 1:3. На друге місце

нового претендента на футбольне лідерство — донецький «Шахтар». Лобановський включив до основного складу Зубова та Воробєя, яких перед цим не бачив упритул.

Протиріччя інтересів «Динамо» і збірної було помічено ще влітку, коли й було обіцяно «роз'єднати» посади тренерів збірної і клубу.

Поразка від німців прискорила цей процес, і тепер усім ясно, що Лобановського в збірній не буде. За наявною на сьогодні інформацією він не подав у відставку після провалу збірної, а просто «вибрав» київське «Динамо». Щож, сподіватимемося, що новий тренер впише до історії збірної тільки

КУДИ ЙДЕМО?
Історія однієї збірної

ку українці зненацька випередили португальців, фінішували в групі другими слідом за Німеччиною. У стикових матчах Україна поступилася Хорватії за результатами двох ігор і залишилася вдома. Наступний цикл до Євро-2000 проходив уже «у тіні» Лобановського. Динамівці 1975 року народження, які перебували в розквіті таланту (Шовковський, Дмитрулін, Ващук, Шевченко), разом з товаришами по команді вели драматичну боротьбу з французами і росіянами, поступившись в підсумку першим і випередивши других. Тоді не пощастило в стикових іграх зі Словенією, і українські футболісти знову нікуди не поїхали.

Здавалося, що молодій і перспективній збірній не вистачає

в групі Україна вийшла не стільки завдяки футбольним, скільки позафутбольним обставинам, що супроводжували останні три матчі відбіркового турніру.

У ході останньої відбіркової кампанії принцип формування збірної довелося змінити. По-перше, за кордон виїхали троє ведучих гравців «Динамо» Шевченко, Лужний і Ребров. По-друге, неможливо було далі ігнорувати

ЙОЖЕФ САБО: «У ЧЕМПІОНАТІ ЄВРОПИ 2004-го
МИ БРАТИ УЧАСТЬ НЕ БУДЕМО»

— **Що змінилось у збірній з часу вашого перебування у ній?**

— Коли я керував «Динамо» і збірною, тоді часи були трошки інші. Тоді була КОМАНДА. Зараз багато людей пішли, багато хто постарів. Інші просто втомилася. Крім того, у сьогоднішній збірній України є футболісти просто безхарактерні. Мені тоді як тренеру збірної було легше, якщо порівнювати з нинішньою ситуацією. Якби ми в той час потрапили на чемпіонат світу чи Європи, то не

були б там гіршими. Але час іде і за ці роки й рівень чемпіонату України упав, і дуже багато футболістів постаріли: вони вже не можуть виконати те завдання, яке перед ними поставлене. А щодо характеру — так його виховувати треба, а де він зараз виховується?

Я хочу сказати, що треба реально оцінювати наші шанси, рівень нашого футболу і рівень нашої збірної. І на майбутнє в нас будуть проблеми зі складом збірної команди. Тому що багато хто закінчує свою футбольну кар'єру і їх більше не буде в збірній. А де шукати їм заміну? Я не згодний з тими, котрі говорять, що в нас повно в Україні вмілих футболістів, треба тільки відкрити очі. Давайте подивимося: у нас є молодіжна збірна. І от я хочу запитати в таких фахівців:

кого із сьогоднішньої «молодіжки» можна взяти в національну команду? Я не бачу футболістів, що зараз могли б грати за першу збірну.

— **Це, мабуть, наша основна проблема. А що ви, як фахівець, можете запропонувати?**

— Мені здається, що треба дати тренеру збірної, котрий буде після Лобановського, спокійно зважити всі «за» і «проти», дати йому можливість попрацювати й протягом якогось терміну створити боездатну команду. Допомогати йому створювати календар товариських ігор, щоб більше спарингів проводила наша збірна з західними командами. І не потрібно дивитися на результат. Ні в якому разі! Я закликаю функціонерів, керівництво Федерації, засоби масової інформації допомогти цьому тренеру: якщо ми хочемо, щоб у нас була збірна, то не треба після

першого ж програшу вимагати зняття його з посади головного тренера команди. Такого бути не повинно.

— **Ми знову не потрапили на свято великого футболу, знову нам доведеться витримати велику паузу, після якої вболівальники знову буде вірити в те, що ми потрапимо на Євро-2004. Встигнемо створити команду?**

— Потрібно реально дивитися на речі. Я думаю, що ми в чемпіонаті Європи 2004-го року брати участь не будемо. Тому що я реально оцінюю речі. Поки що в нашої збірної є проблеми і вони будуть найближчим часом. Я не знаю, хто буде працювати зі збірною, але треба йому допомогти всіма силами, щоб він створив цю команду. З молоді, природно. Треба шукати молодих футболістів. Ну і звичайно, треба враховувати, що ті ж Шевченко і Ребров ще поки далеко не старі. Єдине, чого хочеться побажати всім нашим легіонерам і тим, хто ними стане, які залучаються під прапори збірної: вони повинні душею своєю улюблювати за свою державу, тобто вони повинні цілком віддаватися грі і підготовці до неї. Приїжджаючи в Україну, вони повинні розуміти, що грають за свою державу. Так, як це роблять югослави, хорвати, словени, поляки: вони приїжджають у свої збірні і «убиваються», є таке слово. На футбольному полі вони віддають усе, що в них є, для досягнення мети.

І на закінчення. Насамперед, наш чемпіонат повинен крокувати вперед, а не назад. На жаль, рівень чемпіонату України дуже низький. І хто що б не говорив, але футболу як такого в Україні практично немає. Це моя думка. Говорять, є «Динамо» і «Шахтар» — так, є дві команди. А де ж інші? Я недавно чув висловлювання про те, що в нас повно талантів, але немає тренерів. Я вважаю, що в нас є тренери, і непогані тренери, але інша справа — як вони працюють. З тією ж молоддю. У нас є провал у роках, ми це відчуваємо і будемо, на жаль, ще відчувати найближчим

ЗДОБУТКИ ЗА ТИЖДЕНЬ

Третє місце у спортивних танцях зайняли Олена Грушина та Руслан Гончаров у Санкт-Петербурзі на п'ятому етапі серії Гран-Прі з фігурного катання. Поступилися вони визнаним майстрам — парі з Ізраїлю Хаїт/Сахновський та геніям сучасних танців на льоду — чемпіонам світу італійцям Барбарі Фузар та Мауріціо Моргаліо. У всіх інших видах найсильнішими були росіяни.

Українські дівчата відзначилися у Болгарії на чемпіонаті світу з вільної боротьби — командою вони вибороли дві медалі. Ірина Мельник у найлегшій вазі виборола золото. Серед чоловіків тільки на бронзу спромоглися Ельбрус Тадеєв та Вадим Тосоев. Традиційно сильна збірна Росії, яка останнім часом практично не знає поразок, додому повезе чотири золотих, одну срібну та одну бронзову медалі.

Чемпіонат світу з гирьового спорту, що завершився цього тижня в Санкт-Петербурзі, приніс українським спортсменам друге місце. На першому місці гирьовики збірної Росії, а замкнули трійку призерів представники Татарстану.

У столиці Азербайджану Баку завершилася

перша в історії аматорського боксу першість світу серед юнаків. Українські боксери в командному заліку посіли третє місце. На рахунку наших хлопців 2 золоті, 1 срібна і 3 бронзові нагороди. На першому місці — Росія (3-3-4), на другому — Азербайджан (2-4-4).

Вшосте відбувся у Києві турнір пам'яті видатного українського гандбольного тренера Ігоря Турчина. На жаль, українські гандболістки, представлені двома командами (і збіркою клубів України), зайняли суперечками між собою, пропустили уперед суперників і дружно зайняли два останніх місця. Достроковою переможницею турніру стала збірна Росії. На другому місці — угорки, які перемогли збірну клубів України (21:36). Суперники були непростими, але скоро чемпіонат світу, і з такою грою вдома туди їхати не варто.

Виконком РФС затвердив список 33 кращих гравців чемпіонату Росії. Серед семи легіонерів представлено четверо українців. Покійний Сергій Перхун з ЦСКА на другому місці серед трійки кращих воротарів.

● За матеріалами Інтернету сторінку підготував